

ספר צוואות השבטים

מבוא

א. שם הספר והצוואות הבודדות וסדרן.

השם הכולל של הספר היה בודאי צוואות השבטים (כך הוא בנוסח הארמיני). אבל בכ"י היווניים מחלפים הם שמות הספר ואף שמות הפרקים. בכמה כ"י נמצא אף השם: צוואות השבטים בני יעקב, או: צוואות י"ב השבטים לבניהם. אף בנוגע לשמות של כל צוואה בודדת יש חילופים. בצוואת נפתלי העברית (ע' לקמן סוף פרק ד') שם הפרק הוא: צוואת נפתלי. ויש גם שהרחיבו את שמותיהן, כגון צוואת גד על השנאה. ברוב כ"י ניתן שם הפרק כגון נוסח זה: צוואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה. משונה הוא, למשל, שם צוואת גד: הבן התשיעי ליעקב ולזלפה. בעוד שגד בן ראשון הוא לזלפה (ולפיכך הוצרכנו לשנות בתרגום ולהוסיף התיבה בן לפני שמות האמהות).

הצוואות נסדרו לא לפי סדר לידתם של השבטים אלא לפי סדר אמותיהם: בתחלה ניתנו צוואות בני לאה, אח"כ בני בלהה ואחריהם בני זלפה ובני רחל.

ב. התחלקות כל צוואה לפי תכנה וענין התוספות המאוחרות.

תכנה של כל צוואה וצוואה אפשר לחלק לג' חלקים: א) אבי השבט מספר את קורות חייו. לרוב הוא מתודה על חטאותיו אשר חטא, מפרט את כל המזות הרעות שבו, חוץ מכמה אבות המציגים למופת את חיייהם והצדק שחיו. הספורים האלה הולכים בעקבות ספורי התורה ובכמה פרטים קרובים הם אל אגדת רז"ל. ב) אבי השבט מורה לבניו מתוך נסיונות חייו את הדרך אשר בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו. בעיקר הוא מזהיר אותם מפני החטאים שבהם נכשל הוא גופו (ראובן מזהיר מפני הזנות, יהודה — מפני השכרות ואשה נכריה, גד — מפני השנאה, וכו'). ואותם האבות שדרך חייהם היתה תמיד תם ועונה מצוים לבניהם שיבורו אף הם להם את הדרך הזאת ויורה לבני-בניהם. ג) אבי השבט מנבא בסוף כל צוואה וצוואה על אחרית הימים, על ימות המשיח, על משפט ה'. בנבואות האלה מגיד הוא לבניו מראש כי יסורו מאחרי ה' ויעבדו אלילים, ואז ילכו בשבי ושם יכירו את אלהיהם וישובו אליו בלבב שלם והוא ירחמם וישיבם לארץ מכורתם. אבי כל שבט מזהיר את בניו להשמע ללוי (לפעמים גם ליהודה). כי ללוי נתן ה' את הכהונה ואת המלוכה (בכמה צוואות ניתנה המלוכה ליהודה) וממנו עתיד לצאת עבד ה' — המשיח, שיבוא ויגאל את העולם מחטאתו, והוא יהיה לאור ישראל ולכל הגויים. בחלק השלישי של הצוואות נוספו ע"י הנוצרים כמה פרקים ופסוקים בענין גאולת העולם ע"י משיחם. אותן התוספות הנוצריות הביאו לידי כך שכל העולם המדעי, עד העשיריות האחרונות של המאה הי"ט, היה חושב את ספר צוואות השבטים לספר נוצרי. הראשון שהורה על יהדותו של הספר היה Grabe, בהוצאתו המתוקנת, אלא שדעתו דעת יחיד היתה ולא הורו כמותה. כל החוקרים, עד הזמן האחרון, החזיקו בדעתם שהספר חיבור נוצרי הוא, ולא נתלקו אלא אם נכתב ע"י נוצרי מבין היהודים או מן הגויים. רק בזמן האחרון החזירו את עטרת הספר לישנה. Schnapp בספרו Die Testamente der zwölf Patriarchen untersucht (Halle 1884) עבר על כל המקומות הנוצריים והוכיח שהם זיפים. לדעתו, רק שני החלקים הראשונים של כל צוואה וצוואה מקוריים הם ונכתבו ע"י המחבר העיקרי, אבל החלק השלישי — הנבואות והחזיונות — נתוספו ע"י מאוחרים, מהם יהודים ומהם נוצרים, — כלומר הספר גופו יהודי הוא, אלא שהרבה אינטרפולציות נכנסו לתוכו.

דעה זו — אם גם לא במילואה — נתקבלה מאז ע"י כל החוקרים שעסקו בספר. לדעתם.

גם החלק השלישי יהודי הוא, אלא שעליו הוסיפו הרבה יותר מאשר על שני החלקים הראשונים. כלם, וביניהם גם צ'ארלס בהוצאתו הבקרתית ובתרגומו האנגלי, השתדלו לברר את התוספות הנוצריות, כדי לקבל את המקור העברי של הספר.

אבל התוספות הנוצריות לא כולן בבת אחת נעשו: כל מעתיק ומעתיק השתדל להוסיף כטוב בעיניו, ולפיכך גם אפין של התוספות שונה הוא. יש מהן נוצריות-יהודיות, ויש נוצריות-פאולניות. כפי שהזכיר Connybeare (בחקירותיו¹) הסרות בנוסח הארמיני הרבה תוספות נוצריות המצויות בנוסח היווני, אע"פ שגם שם אנו מוצאים כבר כמה תוספות זרות. מכאן ראייה שהתוספות היו הזלכות ומתגבבות בהמשך הזמן.

מכאן אתה עובר אל שאלה אחרת: אם המקור העברי הוא חטיבה אחת, או אפשר שגם בו חלו ידים של בעלי תוספות.

אם נקרא את הספר בעיון רב, נראה שגם לאחר שנסיר את התוספות הזרות לרוח היהדות אנו נתקלים לפעמים בנוסח מורכב מחלקים הנראים יוצאי-דופן במבנה הצוואות. הספר הוא בעיקרו ספר-מוסר: הוא בא להזהיר ולהוכיח, להורות את הטוב ואת הישר, את הדרך שיבור לו האדם בחיים. בחלק השלישי של כל צוואה וצוואה מזהיר אבי השבט את בניו לכבד את לוי, להשמע לו ולהכנע לפניו בניו. אולם בתוך האזהרות האלה אנו נתקלים פתאום בתוכחות-מוסר לבני-לוי עצמם, כשהכותב מתמרמר על המריבות שתהיינה בין הכהנים ועל חלול הקודש בנבואות על מקדש ה' שיחרב ועל גלות עם ישראל. ולבסוף נגמרת הצוואה שוב בהטפת מוסר, כאילו לא היו הפסוקים האחרונים אלא המשך של החלק השני (ע', למשל, צוואת שמעון — ה'—ד). על כרחנו נראה מתוך כך ששלטו כאן עוד מוסיפים, חוץ מן המגיהים הנוצרים. ועוד: בצוואת יוסף יש שני ספורים: א) על בית פוטיפר ואשתו (פרק א'—ט'), ב) על מכירת יוסף (פרק י"א—י"ז). מן הדין הוא, שהספור השני, השונה גם באפיו מספור א', יבא לפני הספור הראשון. אולם מי שהוסיף את הספור השני סדרו, כנראה, שלא במקומו. אם נשנה עוד את צוואת לוי (פרק י' ופרק י"ד וכו') וצוואת דן (פרק ה') נראה שאחרי כל התהלות והתשבחות שהסופר מספור ללוי — הוא עומד וצווח על משובת הכהנים והוללותם ומנבא פורענות לישראל עקב הטאותיהם. ולא עוד, אלא שבכל הספר לוי עיקר, זרק לפעמים אתה מוצא ליהודה בצדו. מכאן משמע שהתנגדות חרישית היתה ביחס ללוי היתה מי שרצה להחזיר אל יהודה את המלכות שניטלה הימנו ע"י לוי. הרי אתה למד, שעל יד המחבר העיקרי, המסור לבני-לוי, היו עוד מחברים-מגיהים, שהוסיפו משלהם בהתאם להשקפותיהם והם שנו במקצת את פרצופו המקורי של הספר.

חוץ מאלו יש עוד תוספות של יהודים שנכנסו בזמן מאוחר במקצת. הן מצד תכנון והן מצד

סגנון נראה שאינן מעיקר הספר.

בצוואת ראובן ב' ג'—ג' ב' כל הפרק הוא הוספה מאוחרת שמקורה הוא יחוני בהחלט. חוץ ממה שהפרק הזה אינו עומד בקשר אורגני עם הפרקים האחרים, הרי עצם החלוקה של שבעת החושים הגופניים יסודו בתורת הסטוא. לפיה ניתנו לאדם שבעה כחות ראשיים: חמשת החושים וכח הדמיון והדבור, ועוד, — וכח השכל המושל על יתר השבעה. תוספת מעין זו נמצאת, לפי עדותו של צ'ארלס, אף באחד מכתבי-היד של בן-סירא לפני פרק י"ז ד', שבו הוא הולך ומונה את כל חושי האדם. לפי זה צריך לקיים שחוץ מן התוספות הנוצריות הנמצאות בספר ושמשו לשם מטרה ידועה, יש גם תוספות יהודיות, שנעשו ע"י יהודים, שרצו להכניס מיפיותו של יפת לתוך אהלי שם.

קצת מוזר הוא גם פרק י"ז בצוואת לוי. כל אותה הנבואה על הכהנות בשבעים השבועות אינה מובנת כלל. כל הפירושים הדחוקים, שנדחקו ראשונים ואחרונים לישובו על פשוטו, לא

1) JQR V, 375—398; VIII, 260—268, 471—485.

עורף לפרושים ולא ידיאליהם ונעשו מלכים כמלכי הגויים שבסביבותיהם. העם התפכח משמחתו ואותה ההתנגדות החרישית, שהיתה מעמעמת פה ושם בין האוכלוסין, התחילה מתפרצת מזמן לזמן במרד גלוי. אש המרידה היתה נכבה בים של דמים והקרע שבין העם ומנהיגי הפרושים — מצד אחד, ובין השכבות הגבוהות ובית המלכות מאידך גיסא הלך הלך והתרחב וכבר לא נתאחה לעולם.

ואף הספר צוואות השבטים הנהו עד למהפכה שבאה בהשקפותי של העם. על יד התהלות והתשבחות שבעל הספר העיקרי מפזר ללוי יש גם דברי התמרמרות ותוכחת מוסר של בעל התוספות. בצבעים שחורים מתאר הוא את הוללותם את אהבת בצעם ואת משובתם של הגדולים שביניהם, שגשתמדה לנו בספרי ההיסטוריה בתיאור חייו של אלכסנדר ינאי. יהיה כעם ככהן: אף העם אינו חף מפשע, וכל הצרות הבאות עליהם מן השמים באו על חטאותיהם. ועל כן על העם לשוב מחטאותיו ועוד ישקיף ה' משמים ויניחם על אדמתם ועליהם יהי משיח ה' שקור אליו זה כמה. משיח זה עתיד הוא לצאת, לפי בעל התוספות, משבט יהודה, שלו המלוכה. התקוה המשיחית חזרה למקומה.

ד. האיש ושיחו.

על קלסתר פרצופו המוסרי והלך נפשו של בעל הספר אפשר לעמוד מתוך פרקי ספרו. קודם-כל הוא יהודי מאמין. ביראת הכבוד מדבר הוא על תורת הקר בנות, שקדמה לעשרת הדברות וניתנה לאברהם ליצחק וליעקב. לוי נבחר להיות כהן לאל עליון ויצחק זקנו מלא את ידו ולמדהו תורת העולה והמנחה והבכורים. יעקב אביו מעשר על ידו את תבואות שדהו ובכורות מקנהו. ומשום כך לוי הנהו ראשון במעלה ועולה גם על יהודה. הוא יורה את ישראל תורה ומשפט ויאיר את כל הגויים באור הדעת וביראת אלהים. בניו יהיו מנהיגי העם ועל פני כל יכבדו. תפקידו של לוי בספר זה הוא התפתחות הרעיון של „ברית הלוי“ שבנבואת מלאכי (ב' ז—ז'): תורת אמת היתה בפקיו ועולה לא-נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא.

אולם יותר מאשר על המצוות המעשיות — הקרבנות — מזהיר הסופר על הדברים המסורים ללב. בפרט זה דומה הוא לספר משלי ולספר בן-סירה. הכלל הגדול של ואהבת לרעך כמוך מפותח כאן בכמה וכמה סגנונים ומעוטר כמה וכמה אזהרות.

הנעימה היסודית שבספר זה היא ללכת בדרך כי ה'. על האדם להדבק בה': מה הוא רחום וחנון אף אתה כך, מה הוא סלחן ומחלן וגומל חסדים אף על האדם להיות כך. צוואות ראובן, שמעון, יהודה, דן וגד מלאות אזהרות על לא-תעשה. צוואות יששכר, זבולון, אשר, יוסף ובנימין באות להזהיר על התום ועל היושר, על אהבת האדם ועל החנינה. אהבת ה' ואהבת האדם אחת הן. יששכר (ה' ב') מזהיר את בניו לאהוב את ה' ואיש את רעהו. דן (ה' ג'): אהבו את ה' בכל חייכם ואיש את רעהו בלבב שלם. זכן בכל הצוואות.

אולם אם על האדם לאהוב את רעהו עליו להתרחק מכל אשר יזיק לאהבה זו. משום כך מחויב הוא להתרחק בכל כחו מן השנאה זמן הקנאה. כי השנאה תעורר עיני האדם ולא יוכל להביט בפני חברו (דן ב' ב'). הקנאה משתלפת על האדם ומתחברת תמיד עם השקר ולא תנוח כל זמן שיצליח האיש המעורר קנאה (גד ה' א', שמעון ג' ב'—ג'). אולם הירא את דבר ה' באמת בו לא תשלוט הקנאה השטן וכל רוחותיו לא יוכלו לו. החסיד אם יצליח הרי ישמת ויתפלל בעדו ואפילו יצליח הרשע בדרכיו לא יתגרה בו ולא יקנא בעושה העולה — כי המשפט לאלהים הוא (גד ז' א', שמעון ג' ה'—ו', זבולון ח' ה').

מאד מאד צריך אדם להתרחק מן השכרות ומן הזנות. מפני שתי התאוות האלה, שכל אחת מהן באה בעקב חברתה, מהירים את בניהם ראובן ויהודה. הראשון נכשל במעשה בלחה והשני לקח ביינו את בת-שוע הכנענית לאשה ולבסוף נכשל במעשה תמר. זנות ויין לוקחים לב

ומעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. יהודה לקח בשכרותו את הכנענית לאשה שלא ברצון אביו. ולפי שנשא אשה שאינה הוגנת לו יצאו ממנה בנים שאינם מהוגנים. לפיכך עמד הסופר באריכות על מעשה ער ואונן ועל אשת יהודה שמררה את חייו. גדול הוא כחה של ת ש ז ב ה. כל השבטים מתענים ומסתגפים. ראובן ויהודה על חטאותיהם, שמעון על שנאתו ליוסף וכו'. ואף יוסף בשעה שהסיתה אותו המצרית מתענה כמה ימים, כדי לטהר ולצרף את נפשו. משום כך חייב האדם להגזר מן המדות המגונות הדבקות בו ולשוב בלב שלם. אולם התשובה בלבד, בלי מעשים טובים, אינה מספקת. על הבנים לאחוז במעשי אבותיהם. עליהם להתהלך בתום נפש ולרחם על עני ודל כיששכר וזבולון, להתרחק מן השנאה וזמן הקנאה כדן וכגד, להלך ביושר ולהשמר מדבר שקר כאשר. וכשם שנהג יוסף עם אחיו באהבה, ולא נטר להם איבה, כן מחויב כל אדם לסלוח לאשר חטאו לו ולשלם להם טובה תחת רעה, כי בכל אלה חפץ ה' וזה כל האדם.

ואף גם זאת: הסופר החסיד־הפרוש תלמיד נאמן הוא לרבותיו הנביאים. מה הם לא נתנבאו לישראל בלבד אלא גם נביאים לגויים הלא הם היו אף הוא אינו מיחד את ימות המשיח רק לבני עמו. המשיח יאיר באור הדעת לכל הגויים וכבוד ה' יזרח גם עליהם. כל העמים ישבו בשלחה ויקבלו עליהם את עול מלכות ה' באהבה. ומשום כך אין צורך בדבר לאחר את זמן כתיבתם של כל הפסוקים, שבהם נזכרת המלה גויים ולעשותם לתוספת נוצרית. הרעיון של ישועת הגויים על ידי ישראל לא נתחדש בבית מדרשם של סופרי האיזונגליזם. רעיון זה מקורו בספרי הנביאים והם השפיעו מרוחם על בעל הספר. וכשם שאין הסופר נושא פנים לבני עמו ומוכיח אותם על פשעיהם ומנבא להם נבואות של פורענות כך אינו מוציא את הגויים מן הכלל, שהרי גם אותם עתיד המשיח לגאול מממשלת השטן, משלטון „בליעל", כי תמלא הארץ דעה את ה'. מקום חשוב ביותר נתיחד בספר למשיח. לפי הרעיון המקורי של הצוואות מנבאים אבות השבטים על המשיח שעתיד הוא לקום משבט לוי, לגאל את ישראל ולחדש את פני העולם. קשה להגיד בברור מה היתה כוונתו של הסופר: אם המשיח כבר בא והוא יחנן הורקנוס, שבו נתאחדו שלש גדולות — כהונה, מלכות ונבואה, — או שמשיח עדיין לא בא, ועתיד הוא לצאת משבט לוי, שהוא ראש השבטים. מכל מקום מופיע לפנינו כאן המשיח כאישיות נעלה ונאצלת, טהורה מכל חטא. המשיח בצדק ובמישור יהלך (יהודה כ"ד א') והוא יחדש את הכהונה (לוי ח' י"ד). הוא יהיה נביא לאל עליז ומלך על כל הגויים והוא יברך את ישראל (ראובן ו' י"א). אם נטהר גם את יתר הנבואות שנאמרו עליו מתוספות זרות נראה שהסופר מיחס לו עוד תפקידים אחרים: הוא יבער את הרשע מן הארץ ויצרף את ישראל ואת הגויים ביום שבת ה' לכסא משפט לדין את כל העמים.

ביום הדין יקיצו הצדיקים: חנוך, נח, שם, אברהם, יצחק ויעקב וכל השבטים. אחרי כן יקומו לתחיה גם שאר הצדיקים וה' ידין את הרשעים כחטאותיהם. התיאורים של ימות המשיח זשל יום הדין שבספר מזכירים בפלאסטיות מרובה את התאר שבספר דניאל (י"ב א'—ג'): זבעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על־בני עמך והיתה עת צרה אשר לא־נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא זבעת והיא ימלט עמך כל־הנמצא כתוב בספר. זרבים מישני אדמת־ עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

בעל צוואות השבטים עומד ברובו בתחומם של כתבי הקדש הן בתכן הן בסגנון. את ספורי התורה מסר הוא בצורתם ואף מקשט הוא אותם לרוב בדברי אגדה. רק במקומות מועטים מצינו כמה פרטים שלא נמסרו בתורה ולא נמצאו באגדה. האטימולוגיות של גרשם, קהת, מרים זיוכבר (לוי י"א ב'—ח') אינן בתורה. כיצא בזה לא מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה במעשה ראובן (צוואת ראובן ג' י"ג). ואין בידנו להכריע אם יש כאן מחידושי אגדה של הסופר גופו או שהיו לפניו מקורות שנעלמו מאתנו.

כמעט בכל צוואה וצוואה נזכר ספר חנוך. אולם רוב המקומות הנזכרים בספר לא נמצאו בספר חנוך הכושי שלנו. בכמה מקומות מתאימה הציטטה שבספר לחנוך הסלאבי, אלא שלאמתו של דבר אין אותם המקומות ציטטות מספר חנוך כלל. מכל מקום ידע הסופר את ספר חנוך והרבה להשתמש בו שהרי הרבה רעיונות יש שהם משותפים לשני הספרים. חזק ביותר הוא הקשר שבין הספר וספר היובלים. כמעט בכל החלקים הביזגרטיים מתאימים הם זה לזה ואף סיפור המעשה בכלל נמשך אחרי אופן הסיפור בספר היובלים. ואין להסיק מכאן על איחור זמנו של ספר צוואות השבטים, שכן צריך להקדים את זמנו של ספר היובלים עד לסוף המאה השנייה או לראשית המאה הא' לפני סה"נ. גאסטר בא ללמד מכאן שכל עיקרו לא היה ס' הצוואות אלא חלק של ספר היובלים בכלל. אולם נראה שהשערה זו אין לה על מה שתסמוך. ספר הצוואות הוא חטיבה מיוחדת, שאי אפשר להכניסה בספר היובלים בשום מקום. וגם גדלו ובנינו מעידים עליו שבמחשבתו של המחבר, שהכיר היטב את ספר היובלים. עלו צוואות השבטים כספר מסוים ומיוחד במינו³).

ה. באיזו לשון נכתב הספר.

כבר הוכיחו חכמים (קהלר וגאסטר, ואחריהם צ'ארלס ופרלס) שלא נכתבו הצוואות אלא עברית. ולא עוד אלא שלפי צ'ארלס תלויים הם שינויי הנוסחאות בתרגומים היוונים בשינויים שחלו במקור העברי, שכן המתרגמים היוונים השתמשו בכתב-יד עבריים שונים. החקירות האלה עוסקות ביחוד במבנה של הסגנון ובכתיבים יחוניים שאינם שגורים אלא בשפה העברית ונתרגמו יונית מלה במלה. צ'ארלס (במבוא להוצאתו) וגם פרלס (Zur Erklärung d. Test. d. zwölf Patriarchen, 1908) מביאים כמה לשונות שאי אפשר לפרשם, אלא אם כן נקבל שניטלו מתוך המקור העברי. נביא כאן דוגמאות אחדות:

בצוואת נפתלי ר' ב' הוא אומר: והנה אניה באה מלאה מלוחים. המלים מלאה מלוחים אין להן שחר. בא גאסטר והראה שהמתרגם היווני טעה וקרא במקור העברי מלאה מלוחים במקום בלא מלחים, ולפיכך מסר $\mu\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu\ \tau\alpha\rho\acute{\iota}\lambda\omega\nu$.

בצוואת שמעון ג' ר' נאמר: $\alpha\iota\ \sigma\upsilon\nu\gamma\iota\nu\acute{\omega}\sigma\alpha\iota\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$ המלה $\acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu$ היא לכל הדעות בלתי מובנת כאן. עלינו לקיים שבמקור העברי היה אוי ביה, אלא שהמתרגם היווני טעה וקרא אתהבי, וכך תרגם.

בצוואת לוי ב' ח' יש המלה $\psi\acute{o}\varsigma$ = גבה, בשעה שבמקור העברי היה בודאי: נגה. בצוואת זבולון ט' ב' נאמר המים $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\tau\alpha\varphi\acute{\rho}\acute{o}\nu\eta\tau\alpha$ $\gamma\acute{\iota}\nu\omicron\nu\tau\alpha\iota$. המלה $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\tau\alpha\varphi\acute{\rho}\acute{o}\nu\eta\tau\alpha$ ודאי טעות היא של המתרגם. נראה שבמקור היה ימסו, או גם ימאסו (= ימסו, ע' תהלים נ"ח ח') והמתרגם טעה ותרגם לפי הבנתו. טעות מעין זו מצינו גם בצוואת אשר ד' ב' בלשון $\acute{\omega}\varsigma\ \acute{\alpha}\chi\eta\sigma\tau\omicron\nu$ = כמים שאין מהם תועלת. אף כאן היה בודאי במקור כמים הגמסים, והמתרגם היווני קרא כמים הנמאסים (פרלס).

בצוואת יוסף י"א ד' כתוב: $\kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\pi\lambda\acute{\eta}\theta\upsilon\nu\epsilon\nu\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu\ \acute{\epsilon}\nu\ \chi\rho\upsilon\sigma\acute{\iota}\omega\ \dots\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\chi\rho\gamma\omega$. המלה $\acute{\epsilon}\chi\rho\gamma\omega$ (= עבודה) אין לה ענין ונראה שבמקור העברי היה כאן ועבדה.

מדוגמאות אלו זכויצא בהן נראה שמעיקרו נכתב הספר עברית⁴.

ו. התרגומים.

מן הספר צוואות השבטים הגיעו אלינו תרגומים שלמים (א) ביוונית, (ב) ארמינית, (ג) סלאבית, (ד) קטעים של תרגומים בארמית וקטע בסורית, ועוד (ה) צוואת נפתלי בעברית.

(3) רשימת כל המקומות המקבילים שבספר היובלים ובספר הצוואות פוסר צ'ארלס במבוא לתרגום האנגלי.

(4) רשימה פפורשת של המקומות הקשים מוסרים צ'ארלס במבוא להוצאתו ופרלס במאמרו הנ"ל.

(א) התרגום העיקרי הוא היווני, שבו נשתמר הספר במלואו. על הזמן שבו נעשה תרגום זה אין להחליט. מאליו מובן שהמתרגם אחז בלשון של תרגום הע' שהיה מצוי אצלו. כך מתרגם הוא, למשל, את המלה לבטח (צוואת בנימין י' י"א) $\epsilon\nu \epsilon\lambda\pi\iota\delta\iota$ = לבטחון, ממש כמו שמתרגמים הע' את המלה הזאת ביחד כ"ח כ"ו, את המלה „אפרת" (ז) (צוואת יוסף כ' ג') הוא מתרגם Ἰαπόδρουμον ע"פ הע' לברא' מ"ח ז', ועוד כאלה.

תשעה כ"י נשתמרו מן התרגום היווני: (1) בספריה הבודליאנית באוכספורד (מהמאה הי"ד), (2) בספריית האוניברסיטה בקמברידז' (המאה העשירית), (3—4) שנים (מהמאה הי"ג) בחאטיקן, (5) בספריית המנזר שעל ההר אתוס (המאה הי'), (6) כ"י פריז מהמאה הי', (7) במנזר בפתמוס מהמאה הט"ו, (8—9) שנים במנזר בסיני (מהמאה הי"ז בקירוב).

את ההוצאה המתוקנת הראשונה הוציא לאור Grabe בספרו Spicilegium Patrum זאליה צרף גם את התרגום הלטיני של Grosseteste. הוצאה שניה ע"פ כ"י קמברידז' התקין Sinker בשנת 1869. את שנויי הנוסחאות השוואה עם כ"י הארמנים מסר (JQR) Conybeare (1892, 1896). את ההוצאה החדשה ביותר (ע"פ כל כתבי-היד שנמנו לעיל וכל שינויי הנוסחאות) התקין (בשנת 1908) Charles.

(ב) מן התרגום הארמיני נשתמרו י"ב כ"י (מן המאות י"ב—י"ז) הנמצאים באוכספורד, לונדון, ווינה ובספריה של הקתוליקוס הארמיני.
(ג) התרגום הסלאבי נשתמר בב' נוסחאות (קצר ומלא), שנדפסו במאסף Н. Тихонра-вовъ, Памятники отреченной русской литературы т. I, Санктпетербургъ 1863 (96—145, 146—232).

התרגום הסלאבי נעשה מתוך התרגום היווני באופן חפשי: יש בו כמה תוספות שאינן אלא הרחבות ולפעמים הסברות לרעיונות ולשונות שבייווני. ובמקומות הרבה התרגום הסלאבי הוא לא ברור כל כך עד שאי-אפשר להבין אותו בלי הנוסח היווני: יותר מדי רצה המתרגם למסור את היווני בדיקו וחטא לספר (הערכה שלמה לתרגום זה עי' И. Я. Порфирьевъ, Апокрифич. сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ соловецкой библиотеки, Санктпетербургъ 1887, стр. 59—67).

(ד) מן הגניזה נגלו בזמן האחרון קטעים מצוואות השבטים. בשנת 1900 פרסמו Pass ו-Arendzen⁵ קטע שנמצא ע"י שיכטיר ונשמר בספריית האוניברסיטה בקמברידז'. קטע זה כולל פרקים בשפה הארמית, המקבילים לצוואת לוי י"א—י"ג (°).

בשנת 1906 פרסמו Charles ו-Gowley⁶ שוב קטע ארמי מאוצרות הגניזה, שנמצא בספריה שבאוכספורד⁷. ע"י הקטע הזה פרסמו גם חלק של צוואת לוי ביוונית, שנמצאה במנזר על הר אתוס, ושאינו בשאר כ"י היוונים. הקטע היווני הזה מקביל מלה במלה לקטע הארמי, אלא שגדול הוא ממנו הרבה. כך נתקבל חלק הגון המקביל לצוואת לוי, כי כל אותם הקטעים (הארמיים מקמברידז' ואוכספורד היווני מאתוס) משלימים זה את זה ומקבילים לפרקים ח—ט וי"א—י"ג בצוואת לוי.

הקטעים הארמיים תכנם דומה למקומות המקבילים שבספר, אלא שהרבה יותר נמצא בהם על דבר הקרבנות: הם מוסרים בפורטרוט דיני עצים הראויים למערכה, דיני טבילה ורחיצה, דיני קרבנות, כמות מלה, קמת, שמן, יין וקטורת שטעונים הקרבנות. קשה להכריע אם הצוואה הארמית היא ספר בפני עצמו או תרגום מן המקור העברי בצרוף תוספות, או, להיפך, שהנוסח העברי תורגם מן המקור הארמי. שאלות אלו עדיין תלויות הן ועומדות לבידור

5) JQR XII, 1900, 651—661. —

6) באותו המאמר נדפס גם קטע בהרנום טורי. —

7) JQR XIX, 1907, 566—583. —

(ה) את צוואת נפתלי העברית פרסם גאסטיר (Proceedings of the Society of Biblic. Archaeology, XVI [1893-4], 33-49, 109-117) לדעתו של גאסטיר, הצוואה הזאת היא הנוסח העברי המקורי ולפיה עובדה ותורגמה הצוואה היוונית בשנויים ותוספות. לדעתו עובדה כל צוואה וצוואה באופן כזה מן הנוסח העברי המקורי. Resch השתדל להראות (Das hebr. Testamentum Naphtali, Theol. Stud. u. Krit., 1899) ע"י השוואת הנוסח העברי לנוסח היווני שניהם אחד הם. אולם דוקא השוואה זו מוכיחה שקשה מאד לקיים שהתרגום היווני נעשה מאותו הגוף העברי, משום שרק בנוגע לדעיונות העיקריים דומים הם זה לזה, אבל שונים הם הרבה הן בפרטיהם והן בתפיסה הכללית. כל צוואה וצוואה שבנוסח היווני נגמרת במיתת אבי השבט, מה שאין כן בצוואה העברית המונחת לפנינו. שונה היא לגמרי גם עמדתו של נפתלי לגבי יוסף. אם בנוסח היווני מחבב נפתלי את יוסף, בהתאם לרוח הכללי של הספר, הרי בצוואה העברית מורגשת כעין שנאה כבדשה אליו. הוא מאשים (א' י') את יוסף שעל ידו נתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים. אפשר שגם כאן מצאה לה הד השנאה, שהיתה שוררת בין ישראל והשומרונים אנשי שכם שבחלקו של יוסף. מכל מקום שונה הוא לגמרי הרוח שבצוואה היוונית מן הרוח שבצוואה העברית. חוץ מזה, אם נדייק בסגנון של הצוואה העברית נראה שאף הסגנון הלשוני מאחרים הם ביותר. כל אותה הצוואה חותם של מדרש מאוחר טבוע בה ועושה רושם כאילו נעבדה ונעתקה ממקור עתיק במאה ה"א או ה"ב. משום כך עלינו לקיים שצוואת נפתלי העברית אינה מקורית, אלא היא עיבוד מאוחר שנעשה ע"י יהודי במאה ה"ג-ה"ב מן הצוואה המקורית העברית.

התרגום העברי הניתן בזה נעשה מתוך הנוסח היווני שהוציא צ'ארלס. התוספות מיסודם של הנוצרים הופרשו מתוך גופו של הספר וניתנו כל אחת במקומה בתוך הפירוש. ואילו התוספות היהודיות או אותן שאמתותן מוטלת בספק נשארו במקומותיהן ובלי שום סימן, כדי שלא לערבב את הקורא. אף שינויי נוסחאות שבכ"י, המפיצים אור על כמה וכמה פרקים קשיחהבנה, בא עליהם הדיון בתוך הפירוש. תרגומו של הספר נכתב בלשון המקרא המאוחרת משום שכך טיבו דורש בתורת ספר שנכתב בימי החשמונאים.

ז. קצת ביבליוגרפיה

א) הוצאות הנוסח היווני:

- Grabe, *Spicilegium Patrum*, I, Oxon. 1698; ed. 2, 1714.
 Sinker, *Testamenta XII Patriarchum, ad fidem codicis Cantabrigiensis edita, accedunt lectiones cod. Oxoniensis*, Cambridge 1869. — Appendix, Cambridge 1879.
 Charles, *The Greek versions of the Testaments of the Twelve Patriarchs, edited from nine MSS. together with the variants of the Armenian and Slavonic Versions and some hebrew fragments*, Oxford 1908.

ב) תרגומים חדשים:

- Charles, *The Testaments of the Twelve Patriarchs, translated from the Editor's Greek Text... with introduction, notes and indices*, London 1908.
 „ *Apokr. and Pseudep. II*, 1913, 82-367.
 „ with an introduction by W. O. E. Oesterley, London 1917.
 Schnapp, *Die Testamente der 12 Patriarchen* (Kautzsch, *Apokr. und Pseudep. II*, 1900, 458-506).

ספר צנאות השבטים

צנאת ראובן בכור יעקב ולאה

א העתקת צנאת ראובן אשר צנה לקניו לקני מותו בשנת מאה
ב ועשרים ותמש לחייו: ויהי מקץ שנתים ימים אחרי מות יוסף
ג כאשר חלה ראובן ונבאו קניו וקניו לקנאו: ויאמר אליהם
ד קני הנה אנכי מת והלקתי בדרך אבותי: ויהי כאשר ראה שם
 את יהודה ואת נד ואת אשר אחיו ויאמר אליהם חזקוני ואשב
 ואמר לאחי ולקני את אשר צפנתי בלבי כי הנה אמוטה השעם:
ה ויתחזק וישב וישק להם ויאמר אליהם שמעו אחי וקני והאזינו
ו אל ראובן אביכם את אשר אצוה לכם: הנה העידותי בקם היום
 את אלהי השמים אשר לא תלכו בקשע נעורים ובנוגים אשר
ז קם נבשלתי אנכי ואחלל יצוע יעקב אבי: ואנידה לכם כי מכה
 גדולה הבה אותי: על ירכי שבקה חדשים ולולא יעקב אבי
ח התפלל בעדי אלי: כי אז הסע: להמיתני: כי בך שלשים שנה
ט הייתי כאשר עשיתי את הרע בעיני: ושבקה חדשים חליתי עד
י מות: ואחר רבן נחמתי ונעניתי ברצון נפשי שבע שנים לקני: ו
 ויין ושקר לא שתיתי ובקר לא בא אלפי וכל מאכל תאוה לא
 אכלתי ואת אכל על עוני כי גדול אשר לא נעשה קזאת בישראל:
ב ועתה שמעו אלי קני את אשר ראיתי על דבר שבקה רוחות

א בשנת מאה ועשרים וחמש. חיי השבטים נמסרו במדרש תדשא ח' (ביהמ"ד
 לילינק ג', קע"א) וגם בספר הישר (שמות). זמן הולדם מוסר ספר היובלים. —
ב שנתים ימים אחרי מות יוסף. השה יובל כ"ח: ראובן נולד בשנת ב' אלפים
 קכ"ב לבריאת העולם, יוסף — ב' אלפים קל"ד. יוסף חי קיי שנה וראובן קכ"ה. לפי זה
ד מת שנתים אחר יוסף. מתאים למספרים אלו במדר' תדשא ובס' הישר. — אמותה
ה הפעם. במקור: ἀπὸ τοῦ νῦν, והוא תרגום הע' לברא' מ"ו ל'. — נכשלתני. במקור:
ו ἐξέχυθην = נשפכתי. — בן שלשים. לפי יובל ליג חטא ראובן בשנת ב' אלפים קמ"ג
ז או קמ"ד, לפי זה היה רק בן כ"א או כ"ב. — מאכל תאוה. השה דניאל י' ג' לחם
 חמודות. כל השבטים צמים ומתענים על חטאותיהם (ראובן, שמעון, יהודה). גם יוסף
 צם שלא יכשל, וזבולון הזיר עצמו מן היין. —
ב שבעה הרוחות. השה מדרש תדשא ו' על המספר ז'. — רוחות התהו.
 במקור πνεύματα τῆς πλάνης. כאן נתרגם: רוחות התהו, רוחות החטא, רוחות תעתועים,
 רוח' עוצים. — לפי הצורך. לפי צוואות השבטים שולטים הרוחות בבני אדם ומדיחים אותם לכל
 רע. ראש הרוחות הוא בליעל — השטן (ע' לקמן בפ"י ד' ז'), המסית את בני האדם

ב היתהו באבלי: כי שבעה רוחות נתנו נגד האדם והם ראש כל
 ג מעשי נערות: ושבעה רוחות אחרים נתנו לו באשר נוצר ובהם
 ד יהי כל מעשה האדם: הראשון הוא רוח החיים אשר בו יסוד
 ה קיום האדם השני הוא רוח הראיה אשר בו תוצר התאנה: השלישי
 ו הוא רוח השמיעה אשר אתו תבא חכמה הרביעי הוא רוח הריח
 ז ואתו נתנו השעם ושאיסת האויר והנשימה: החמישי הוא רוח
 ח הדבור ואתו תבא תבונה: הששי הוא רוח השעם ועל-ידו תהיה
 ט אכילת כל-מאכל ומשקה ועל-ידו יוצר הלחם פי במאכלים וסוד
 כ הלחם: הרוח השביעי הוא רוח ההולדה והמשגל ועל-ידו יבא
 ס החסא בתמות החשק: ועל-פני אחרון הוא במערכת הבריאה
 וראשון לנער פי מלא הוא קסילות ואת הנער יוביל קעור אל-בור
 וקבחה אל-שחת:

ג ואמרי כל-אלה עוד רוח שמיני רוח השנה אשר בו יהיה
 ב קיום התולדה ודמות המנות: ובכל-הרוחות האלה מתקרבם רוחות
 ג תעוועים: לראש יפון רוח הנאות בטבעו ובחושיו הרוח השני הוא
 ד רוח הקטן אשר לא תשבע השלישי הוא רוח הריב בקבד ובמרה:
 ה הרביעי הוא רוח המנסה ונחיתת העינים למען ישא חן בהקנטו
 ו לפני איש: החמישי הוא רוח גבוהה למען יתסאר ויתנאה הששי
 ז הוא רוח השקר בשואה וקנאה לברות אמרים ולהסתיר אמרים
 ח ממשקה ומרעים: השביעי הוא רוח הרשע ואתו גנבות וגנלות

ומורידם שאולה. הרוחות דוחים את האדם לעבודה זרה, לזנות, לשנאה וקנאה, לשכרון
 ולאהבת בצע. באחרית הימים יופיע משיח ה' וישפוט את בליעל על מעשיו וכל הרוחות
 הרעות יהיו למרמס. ע' ביחוד צוואת לוי א' ד' (ושאול תשלל שלל בהופיע עליון")
 וצוואת דן ה' י' ובכ"מ. - ראש. κεφαλή, והוא ל' עיקר. - רוח. הכותב משתמש בשם
 ב-ד רוח (πνεῦμα) במובן הפילוסופי של כת-הסטוא. מכאן מסקנותיו של צ'ארלס שהפסוקים
 ב' ג' - ג' ב' הם תוספת מאוחרת. לעומת זה משתמש הכותב לקמן במלה "רוח"
 בהרבה משמעיות: בפסוק ד' המובן של המלה הוא לפי הפשט המקובל: רוח חיים
 (ויפח באפיו נשמת חיים ברא' ב' ז', כל אשר בו רוח חיים שם ר' ייז, ובכ"מ).
 ומפסוק ה' ואילך (רוח הראיה, רוח השמיעה) בא רוח במובן חוש (רשימה מפורטת של
 ט תפקידי האברים ניתנת בצוואת נפתלי ב', ע"ש וגם בפ"י). - אל-בור. ע"פ משלי
 ב' י"ח, ה' ה' ועוד. -

ג רוח שמיני. נראה שהוא תוספת מאוחרת, שכן מקלקלת היא את השורה של
 ד הרוחות חמניים לעיל. - בכבד. ע' א"ב דר' עקיבא (ביהמ"ד ג' ליה): כבד לכעוס
 ח (השואה צוואת נפתלי ב' ובפ"י). - בשואה וקנאה. כך במקור: εν ἀπωλεία και ζήλω

למען ומלא תאות נפשו כי הרשע ותחבר בקרמה עם-כל-הרוחות
 ז האלה: ועם-כל-אלה ותחבר רוח השנה והוא רוח עושים וקונה:
 ח וקרה ואסף כל-נער ביי-יחשיך ודעתו מאמת ולא יבין בקת יי
 ט ולא ישמע למוסר אבותיו כאשר סבלתי גם אני בקעורי: ועתה
 י בני אהבו אמת והיא תנצרךם שמעו אל-דברי ראובן אביכם:
 יא אל-תסנו אל-פני אשה ואל-תתחברו עם-אשת איש ואל-תתקרבו
 יב בקסקי נשים: כי לולא ראיתי את-בלקה רוחצת במקום סתר כי
 יג עתה לא נקשלתי בחטא הגדול הזה: כי כאשר נתפשו מעני
 יד בקאותי את-ערוות האשה לא נתנה שנה לי עד אשר עשיתי את-
 יו התועבה הזאת: ויהי כאשר הלך יעקב אבי אל-יצחק אביו בעת
 יז היותנו במגדל-עדר על-יד אפרת בבית-לקח ויהי בלקה שבורה
 יח ותשכב ערמה בקדרה: ואני בבואי וארא את-ערוותה ואעש את-
 יט הנקלה והיא לא חשה ואשאינה ושנה ואצא: ומלאך אלהים הודיע
 כ מזד לאבי על-דבר פשעי ויבא ויתאבל עלי ובה לא נגע עוד:
 ד ועל-כן אל תסנו בני אל-יסי הנשים ואל-תסנו לבכם אל-
 מעשיהן והתהלכו בתם-לרב בקראת יי ובמעשים טובים ובתורה
 תהיו עמלים ועל-יד עדרים ער-אשר יתן יי לכם אשה אשר
 ב ירצה הוא בה למען לא תסנו כאשר עניתי אנכי: כי ערמות
 אבי לא-הינה לי עו להביש בקניו או לדבר עם-איש מאחי מתרסה:
 ג-ד וגם-ער-עתה יבני לבי על-פשעי: ואבי עוד הרבה לעודדני ויתפלל

ז אפשר שהוא שבוש ובמקור העברי היה: לשונא ומקנא. - גם פסוק ז' הוא. כנראה.
 ח תוספת מאוחרת, כדי להתאים אל ג' א'. - כאשר סבלתי. במקור: επαυθον. אפשר
 י היה במקור העברי סבלתי, והוא יותר נכון. - ואל-תתחברו. במקור: אל תשבו עם...
 יא הוה בן-סירא ט' ט': אל תשב לאכל עם אשת איש. מובא גם בסנהדרין ק' ב'
 יב וביבמות כ"ג ב' בשינוי-נוסח: העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תס
 יג אצלה (נ"א: אצל בעלה)... והוה אבות א' ה'. - בחטא הגדול. על חטא ראובן ע'
 יד באריכות ס' היובלים ל"ג. בנוגע למעשה ראובן נשתנו אח"כ הדעות. ע' ביר צ"ח:
 יו עלבון אמו תבע... לא דיה לאמי להתקנא באחותה אלא אף לאחר מיתה. עלה
 יז וקלקל את היצועין... ותמי לברא' ליה כ"ב: ובלבל ית מצעא דבלהה... ואיתחשיב עלוי
 יח כאלו שמש עמה (וע"ע שבת ג"ה ב': כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, וס'
 יט הישר פ' וישלח). - במגדל עדר. ביובלי ל"ג א' המקום משובש. - שכורה. לא
 כ מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה בשעת מעשה אלא כאן. - ומלאך אלהים.
 ד בתם-לבב. ἀπλότητι. - יכני. הוה ביר פ"ד (ועוד): וישב ראובן אל הבור..
 ד והיכן היה, בשקו ובתעניתו. - למען יסור. ע' יובלי ל"ג ט"ו-ט"ז: ראובן לא מת

אֶל־יְיָ בַעֲרֵי לִמְעַן יָסוּר מִעָלַי חֲרוֹן־אַף־יְיָ כַּאֲשֶׁר נִסְתַּחֲרַנִּי יְיָ
 ה וּלְמִן־הַעֵת הַהִיא עַד הַיּוֹם נִשְׁמַרְתִּי וְלֹא חָטָאתִי: וְעַל־כֵּן בָּנִי הִנְנִי
 ו אֹמֵר לְכֶם שְׁמְרוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוָה אֶתְכֶם וְלֹא תִחַטְאוּ: כִּי שָׁחַת
 לְנַפְשׁ חַטָּא הַגּוֹת כִּי יִרְחִיקָה מֵעַם־יְיָ וַיִּקְרַב אֹתָהּ אֶל־הָאֱלֹהִים כִּי
 הוּא יוֹלִיךְ שׂוֹלֵל אֶת־הַדָּעַת וְאֶת־הַתְּבוּנָה וַיַּצְעִיר נֶעְרִים בְּלֹא־עֵתָם
 ו שְׂאוּלָה: כִּי רַבִּים הַלָּלִים הַפִּילָה הַגּוֹת כִּי אִם־זָקֵן יְהִי הָאִישׁ אוֹ
 דָּם־הַיָּחַשׁ אִם־עָשִׂיר וְאִם־דָּל תַּעֲשֵׂה עָלָיו חֲרָפָה לִפְנֵי בָנֵי אָדָם
 ה וּשְׁחֹק יְהִי לְבָלְעֵל: הֲלֹא שְׂמַעְתֶּם עַל־דְּבַר יוֹסֵף כִּי נִשְׁמַר מֵאִשָּׁה
 וְאֶת־מַחְשְׁבוֹתָיו שָׁהַר מִקְל־נְנוֹת וַיִּמָּצֵא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים:
 ט כִּי רַבּוֹת עָשְׂתָה־לּוֹ הַמַּצְרִית וַתִּקְרָא לְמַכְשָׁשִׁים וַתִּשְׁקְהוּ וְסַמִּי אֶתְבָּרָה
 י נְתַנְה־לּוֹ וְלֹא הִרְאָה יַצַּר לְבוֹ כָּל־תַּאֲוָה רָעָה: וְעַל־כֵּן הֵצִילוֹ יְיָ
 יא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִקְל־מוֹת־חֲרָשׁ רָע: כִּי אִם־לֹא תִמְשַׁל הַגּוֹת בְּדַעְתֵּנוּ
 לֹא יוּכַל בְּלִיעֵל לְמַשְׁל־בָּנוּ:

ה כִּי רַעוֹת הֵן הַנָּשִׁים בָּנֵי וְכִי אֵין לָהֶן אִמָּן וְלֹחַם לְגַבֵּר תַּעֲשִׂינָהּ
 ב בְּעֶרְמָה בְּתַאֲרָן לִמְעַן מִשְׁךְ אוֹתוֹ אֲלִיהֶן: וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־תוּכְלָנָה
 ג לְהַתְּעוֹת בְּתַאֲרָן תִּקְבְּשֶׁנָּה אוֹתוֹ בְּנִקְלִיהֶן: כִּי עַל־אֲדוֹתֵיהֶן דָּבַר
 אֱלִי מִלֶּאֱדָף יְיָ וַיּוֹרֵנִי כִּי רוּחַ הַגּוֹת תִּמְשַׁל בְּנָשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
 ד בְּנִקְרִים וּבְלִקְבָן תִּתְנַבְּלָנָה לְאֲנָשִׁים וּבְעֶרְוֹן תוּלְכָנָה אוֹתָם שׂוֹלֵל
 וּבְשִׁקְוֵר־עֵין תַּעֲכַפְּנָה וּבְמַעֲשֵׂיֶיהֶן אֵלָה תוּלְכָנָה אוֹתָם בְּשָׁבִי: כִּי לֹא־

י אַעֲיִם שַׁחַטָּא בַּאֲשַׁת אַבְיוֹ, כִּי לִפְנֵי מִתָּן תוֹרָה הִיָּה הַדְּבַר. - שַׁחַת. בְּמִקְוֹרוֹת β60ρoς -
 בּוֹר וּגַם δλεϑρoς-חֹרֶבֶן. וְכַאֲן נִמְסַר בְּמִלָּה דְּמִשְׁתַּמְעָה לְשַׁנֵּי פָנִים. - וַיִּקְרַב... אֵל אֱלֹהִים.
 י רַעִיוֹן עִיקְרֵי הוּא בְּצוּאוֹת הַשְּׁבִטִים: זְנוֹת מִבִּיָּאָה לִידֵי עֲבוּדָה זָרָה. - כִּי רַבִּים חֲלָלִים
 לְשׁוֹן מִשְׁלֵי ז' כִּי. - לְבַלִּיעֵל. בְּמִקְוֹר: Βελαα. הַמְלָה הַזֹּאת, שֶׁמִּשְׁמַשׁת כַּמָּה פְּעָמִים
 בְּתַנְיָךְ (שִׁיא ל' כִּיב, דב' ייג ייד ועוד) כִּינּוּי לְאִישׁ רַע, רִשָּׁע, יֵשׁ לָהּ בְּסִפְרוֹת הַחִיצוֹנִית
 מִשְׁמַעוֹת אַחֲרַת לְגַמְרֵי וְנַעֲשִׂית שֶׁם נִרְדָּף עִם שֶׁטֶן, שֶׁד וְכַדּוּמָה. בִּיּוּבָלִים א' ב' בְּלִיעֵל
 הוּא הַקְּטִיגוֹר, אֲבִי כָל עוֹבְדֵי אֱלֹהִים. כָּל הָעֲרָלִים הֵם בְּנֵי בְּלִיעֵל. בְּמִלָּה הַזֹּאת מִשְׁחַמֵּשׁ
 בִּיחּוּד סִפְרֵי זֶה לְסַמֵּן אֶת הָרֹאשׁ שֶׁל כָּל רַע, אֲבִי רוּחוֹת־הַתְּהוֹ, מִקְוֹר הַשֶּׁקֶר וְהַשְּׂנָאָה, מִלֶּךְ
 הַחֶשֶׁךְ (ע' לַעִיל ב' א'). מַלְכוּתוֹ תַּחְדָּל עִם בֵּיאַת הַמְּשִׁיחַ (כְּמוֹ מַלְכוּת עֲזַאזֵל בְּסִפְרֵי
 חֲנוּךְ). בַּע' בְּלִיעֵל = παράνομος = בְּלִי עוֹל (הַשׁוֹה סְנֵהד' קִיֵּא ב': בְּנִים שֶׁפָּרְקוּ עוֹל
 שָׁמַיִם מִצּוּאוֹרֵיהֶם). בְּס' חִיצוֹנִים אַחֲרִים (ס' הַסִּבִּילוֹת ג' סִיג) בְּלִיעֵל הוּא מְשִׁיחַ הַשֶּׁקֶר.
 קֶשֶׁה לְהַגִּיד בְּאִיזָה דֶּרֶךְ נִכְנַס הַמוֹשֵׁג בְּלִיעֵל לְעוֹלָם הַדִּימוֹנּוֹלוֹגִיָּה (ע' Encyclop. Biblica
 ע' צוּאוֹת יוֹסֵף ג' ד', יֵיא ו'). - לֹא יוּכַל. אֵין הַשֶּׁטֶן מוֹשֵׁל אֵלָּא בְּמִי שַׁחַטָּא (הַשׁוֹה
 קַהֲלִי ז' כִּי. תַּהֲלִי גִיא, יוּבֵלִי א' כ'). -
 ה רַעוֹת הֵן. הַשׁוֹה קַהֲלִי ז' כִּי וּמוֹצֵא אֲנִי מֵרַ מִמוֹת אֵת הָאִשָּׁה. - בְּתַאֲרָן

תוכל האשה להחזיק בנכר לעיני כל ותעש את-הנזבלה במעשי
 ונוניה: ועל-כן בני נוסו מסני הנזות וצווי לשיכם ובנותיכם אשר
 לא-מיטבנה את-ראשן ואת-סניהן להוליך שולל את-הדעת פי כל-
 אשה העושה את-המזמות האלה תתעמר לענש עולם: פי ככה
 התעו בקשטיהן גם את-הנסילים לפני המבול פי אלה בראותם
 אותן תמיד ויתאו להן תאנה וידבקו בהן ויעשו את-המעשה הרע
 בקששם פי שנו את-דמותם בדמות אנשים ויופיעו לפניהן כבוא
 אליהן בעליהן: ואלה בקמרון את-חזותם בלבן ומלדנה את-בני הענק
 פי נראו להן הנסילים כמו ראשם מגיע השמימה:
 ועל-כן השמרו מן-הנזות ואם-תתקצו להטהר בלבבכם שמרו
 גם-את-חשיכם מן-הנשים: ואותן צווי אשר לא-תתחברנה עם-
 הנזרים למען תטהרנה גם-הן בלבן: פי בהתמכרן תמיד אם-גם-
 לא-תחטאנה ממלה אנושה להן ולנו לדראון לבלעל ולחרפת
 עולמים: פי לא תבונה לנזות ולא תקמה בה וכל-קנאה תשפן
 בתוך תאונה: ועל-כן הנני אומר לכם עוד תתחרו בקני לוי
 ותבקשו להתנשא עליהם ולא תוכלו: פי אלהים יקם את-נקמתם
 ואתם תמותו מות מרעים: פי ללוי נתן אלהים את-המלוכה וליהודה
 אתו ולי ולדן וליוסף להיות נשיאים: ועל-כן הנני מצוכם לשמע
 אל-לוי פי הוא ירע את-חקת יי והוא יחרץ משפט ויקריב בעד
 כל-ישראל עד-קץ העתים הכהן המשיח אשר עליו דבר יי:
 ואשביעכם באלהי השמים לעשות אמת איש את-קרובו ולהתהלך

במקור: ἐν στήμασι = בחצוניותן. - תיטבנה את-ראשן. השוה חנוך א' ח' א' על
 עוזאל שלמד את בני האדם להתקסט ולהתהדר. - הנפילים. Eγγύοροι. על ענין
 הנפילים ע' חנוך א' ו'-ח' וחנוך ב' ד' וו'. - השמימה. השוה חנוך א' ו' ב' שהולידו
 ענקים גדולים אשר גבהם שלשת אלפים אמה. -
 ללוי... את-המלוכה. בכל מקום מקדימים השבטים את לוי ליהודה (חוץ
 מצוואת גד ח' י"א). אם נקיים שספר זה הוא אפולוגיה לחשמונאים, הרי נראית
 בזה הכוונה להראות שלוי גדול במעלה מיהודה, וב"ע קץ" (בזמן הבית השני?
 מרד המקבים?). בזמן שבית יהודה (משפחת דוד) יחרב בעונותיו, יהיו בני
 לוי מלכים ומהם יצא המשיח. במקום שאנו מוצאים (בצוואת יהודה כ"ד א') שמלך
 המשיח יהיה מורע יהודה עלינו לקבל שזוהי תוספת מאוחרת שאינה מתאימה למגמה
 הכללית של הספר. - וליהודה אתו. כל הפסוק עושה רושם של תוספת מאוחרת
 שאין לה שייכות לגוף הספר (השוה דה"א ה' א' וע' ב"ב קכ"ג א', ות"י לברא'
 מ"ט ג': ועל די חסית ברי, אתיהיבת בכירותא ליוסף, ומלכותא ליהודה וכהונתא
 ללוי). - כל ישראל. לפי השקפת צוואת השבטים כל ישראל יושבים על אדמתם,

- ט באהבה איש את-אחיו: וקרבו אל-לוי בענות לבבכם למען תקבלו
 י ברבה מפיו: כי הוא יקרף את-ישראל ואת-יהודה כי בו קחר יי
 יא למלך על-פני כל-העם: והשתחוו לזרעו כי למענכם ימות במלחמות
 אשר תראו ואשר לא תראו ובתוככם יהי מלך עולם:
 ז וימת ראובן אחרי אשר צנה לקניו את-הדברים האלה:
 ב וישימהו בארון עד-הגלותם אותו ממצרים ויקברוהו בתברון במקרת
 המקפלה במקום קבורת אביו:

צוואת שמעון הבן השני ליצקב וילאה

- א העסקת דברי שמעון אשר דבר אל-קניו לפני מותו בשנת
 ב מאה ועשרים לחייו בעת מות יוסף: ויהי כאשר חלה שמעון
 ויבאו קניו לראותו ויתחזק וישב וישק להם ויאמר:
 ב שמעו בני אל-שמעון אביכם ואגידה לכם את אשר בלבבי:
 ב אנכי נולדתי ליצקב בן שני לאבי וילאה אמי קראה את-שמי
 ג שמעון כי שמע אלהים את-תפלתה: וגם-חזק מאד היותי ולא

אע"פ שעשרת השבטים לא שבו, וזה מתאים למושגים של תקופת החשמונאים.
 גם באגרת אריסטיאס שולח אלעזר הכהן ע"ב זקנים, ששה לכל שבט. לעומת זה
 בספרים החיצונים שנכתבו אחרי תקופת החשמונאים נתקלים אנו שוב בהכרה שעשרת
 השבטים עדיין הם בגלותם ומלך המשיח יבוא מיהודה (ולא מלוי). כך, למשל, בס'
 העלות משה (ד' ח'—ט'): שני השבטים באמונתם יהיו ביגון ובאנחה כי לא יוכלו
 להקריב קרבן לאלהי אבותיהם. ועשרת השבטים ירבו בין הגויים בעת גלותם. וע"ע
 חזון עזרא י"א ל"ט: ואלה אשר ראית כי... קבץ אליו המון רב... אלה עשרת השבטים
 אשר גלו מארצם בימי [הושע] המלך, ועוד. — הכהן המשיח. במקור ἀρχιερέως χριστού
 ונראית הגהתו של צ'ארלס: χριστός. — יברך. רמז לברכת משה (דב' ל"ג ט' וי') ולא
 לברכת יעקב. השוה יובלים ל"א ט"ו, שאף שם לוי מבורך ע"פ ברכת משה: והיו לבני
 לוי נשיאים ושופטים ומלאכים לכל זרע בני יעקב... ברכת ה' תושם בפייהם לברך כל
 זרע יקיר. — בו בחר. יוצאי חלציו של לוי, החשמונאים, יהיו כהנים וגם מלכים. —
 לא תראו. לא ידעתי פירושו. לדעתי תוספת נוצרית היא, המכוונת למלחמה שבין
 "הבן" עם השטן כדי לגאול את העולם. — מלך עולם. ע"פ תהל' ק"י ד': כהן עולם.
 לפי השקפת הכותב לא תסוף המלכות מזרע החשמונאים עד עולם. —

- א מאה ועשרים, וכן במדרש תדשא. — בעת מות יוסף. לפי יובלים כ"ח י"ג
 וכ"ד נולד שמעון בשנת ב' אלפים קכ"ד ויוסף בשנת קל"ד. יוסף מת בן ק"י ושמעון
 י בן ק"כ, שניהם בשנה אחת. — ואקשה את לבי. בצוואות השבטים שמעון וגם לוי
 הם הגורמים העיקריים במכירת יוסף. והשוה ת"י לברא' ל"ז י"ח, וכן ב"ר פ"ד:
 ויקחוהו — ויקחוהו כתיב, מי היה, זה שמעון. —

ד וראתי מעשות דָּבָר וְלֹא סָחַדְתִּי מִכָּל־מַסְעָל: כִּי קָשָׁה הָיָה לִבִּי
 ה וְדָבָר לִבְלִי־חַת וְקָרְבִי לִבְלִי רַחֲמִים: כִּי גַם הַגְּבוּרָה נִתְּנָה מֵאֵת
 ו אֵל עֲלִיּוֹן לְבְנֵי־אִישׁ בְּנִסְפָּשָׁם וּבִבְשָׁרָם: כִּי בָעֵת נְעוּרֵי הַרְבִּיתִי
 ז לְקִנּוּא בְיוֹסֵף כִּי אָהַבּוּ אֹבֵי מִכָּל: וְאַקְשָׁה אֶת־לִבִּי לְהִרְגוֹ כִּי שָׂר
 ח הַחֲמָא וְרוּחַ הַקְּנָאָה עוֹרוּ אֶת־תְּבוּנָתִי לִבְלָתִי הִתְהַלַּךְ אִתּוֹ בָּאָח
 ט וּלְבַלְתִּי חֲשֹׁךְ גַּם אֶת־יַעֲקֹב אֹבֵי: וְאֵלֶּהִיו וְאֵלֶּהִי אֲבוֹתֵינוּ שְׁלַח
 י אֶת־מִלְאָכָו וַיַּצִּילֵהוּ מִיָּדַי: כִּי כַּאֲשֶׁר הִלְבַּתִּי אֲנֹכִי שָׂבָמָה לְהִבִּיא
 יא מִשְׁחָה לְעֶדְרִים וְרֵאוּבֵן הוֹתִינָה מְקוֹם הָיָו אָרְכִינוּ וְכָל־אוֹצְרֵנוּ
 יב מְקָרוּ יְהוּדָה אָחִי לִישְׁמַעְיָאִים: וְרֵאוּבֵן בְּשִׁמְעוֹ זֹאת הִתְאַבֵּל כִּי
 יג בְּקֶשׁ לְהַשִּׁיבּוֹ אֶל־אֹבֵיו: וְאֲנֹכִי בְּשִׁמְעֵי כְּאֵלֶּה וְאַקְצַף עַל־יְהוּדָה
 יד מֵאֵד כִּי עָזְבוּ חַי וְאַהִי קוֹצֵף עָלָיו מִמְּשָׁה חֲדָשִׁים: וַיִּאֲסְרֵנִי יְיָ
 יו וַיִּמְנַע מִמֶּנִּי אֶת־חֲזֹק יָדִי כִּי יְבַשָּׁה יַד יְמִינִי שְׂבָעָה יָמִים: וְאַדַּע
 יא בְּנִי כִּי בָּאָה לִי זֹאת בְּגִלְלַל יוֹסֵף וְאַנְחָם וְאַבָּהּ וְאַתְּפַלֵּל אֶל־יְיָ כִּי
 יב תִּשׁוּב יָדִי לְאִיתְּנָה וְאַרְחֵק מִכָּל־טְמֵאָה וּמִכָּל־הוֹלָלוֹת:
 יג כִּי יִדְעָתִי כִּי מַעֲשֵׂה רַע וּמוֹתִי לִסְגִי יְיָ וְלִסְגִי יַעֲקֹב אֹבֵי עַל־דָּבָר
 יד יוֹסֵף אָחִי בְּקִנְאֵי בּוֹ:
 טו וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַעוּ לִי וְהִשְׁמְרוּ מְרוּחַ עוֹצִים וּמִן־הַקְּנָאָה: כִּי
 טז הַקְּנָאָה תִּמְשַׁל בְּרוּחַ הָאָדָם וְלֹא תִתְּנֵהוּ לְאָכַל וּלְשִׁתּוֹת וּלְעֲשׂוֹת
 טז־ט זָבוּב: כִּי בְכָל־מְקוֹם תִּסְיֵתֵהוּ לְהִרְגוֹ אֶת אֲשֶׁר יִקְנֵא־בּוֹ: וְכָל־עוֹד
 טז הָאִישׁ אֲשֶׁר יִקְנֵא בּוֹ יִסְרַח יִבַּל הַמְּקֵנֵא־בּוֹ: וְעַל־כֵּן עֲנִיתִי שְׁנַתִּים
 טז וּבְצוּם נִפְשִׁי וְאַדַּע כִּי יִגְאֵל אִישׁ מִקְּנָאָה בְּיִרְאַת אֱלֹהִים: כִּי כָל־
 טז אֲשֶׁר יָנוּם אֶל־יְיָ תִרְחַק מִמֶּנּוּ הַרוּחַ הַרְעָה וְדַעְתּוֹ עָלָיו תִּקַּל: וְהוּא
 טז גַּם־אֵת אֲשֶׁר קִנְא־בּוֹ יִרְחַם וַיִּסְלַח לְאוֹיְבָיו וְכָבֵה יָסוּר מִקְּנָאָה:
 טז וְאֹבֵי שְׂאֵלֵנִי עַל־נִפְשִׁי כִּי רָאָה כִּי הִלְבַּתִּי קוֹדֵר וְאָמַר לוֹ
 טז כִּי עֲנִיתִי בְּכַבְדִּי: כִּי אֲנֹכִי הַרְבִּיתִי לְהִתְאַבֵּל מִכָּלָם יַעַן כִּי אֲנִי
 טז אֲשַׁמְתִּי בְּמִכִּירַת יוֹסֵף: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאֵנוּ מִצְרָיִמָה וַיֵּאָסֵר אוֹתִי
 טז בְּמִרְגַּל וְאַדַּע כִּי בָעֵדֶק עֲנִיתִי וְלֹא נִעַצְבַּתִּי: וַיּוֹסֵף הָיָה אִישׁ זָבוּב
 טז רַחוּם וְחַנּוּן וְרוּחַ יְיָ הָיְתָה בּוֹ וְלֹא שָׁמַר לִי עֲבָרְתוֹ וַיִּצְאֵהֲבִנִי יַמַּד
 טז עִם אָחִי: וְהִשְׁמְרוּ־נָא גַם־אַתֶּם בְּנֵי מִכָּל־קְנָאָה וְתִסְרֹת וְהִתְהַלְכוּ

לאויביו. במקור ἀγαπῶσιν. לפי צ'ארלס אפטר שאויביו באוהביו נתחלף
 לו למתרגם היווני. -

בְּתַם-לֵבָב לִמְעַן יִתֵּן יי גַם-לְכֶם חֵן וְחַסֵּד וּבִרְכָה עַל-רֵאשִׁיכֶם
 כַּאֲשֶׁר רֵאִיתֶם בְּיוֹסֵף: כָּל-הַיָּמִים הָאֵלֶּה לֹא הִקְלִימֵנִי עַל-הַמַּעֲשֵׂה
 הַזֶּה וַיֵּאָהֵב אוֹתִנִי כִּנְקִשׁוֹ וַיִּכְבְּדֵנִי עַל-כִּנּוּי וַיִּתֵּן לִנְוֹ עֲשָׂר וּמִקְנֵה
 וַתְּבוֹאוֹת לָרֹב: וְגַם אַתֶּם בְּנֵי אֶהְיֶה אִישׁ אֶת-אָחִיו בְּלֵב טוֹב וְחַסֵּד
 מִכֶּם כָּל-יְרֵיחַ תִּגְרָה: כִּי הוּא תִרְגִּיז נֶפֶשׁ וּמִשְׁחִית בְּשָׂר רִגְזוֹ וְדִיב
 תִּבְיֵא לְתוֹשֵׁבָה וּמִתְרַיֵּחַ אֶת-הַבָּדָם וְתוֹלִיךְ דַּעַת אִישׁ שׁוֹלָל וְתִבְיֵא
 בְּלִבָּהּ לְנֶפֶשׁ וְרַעְדָה לְנֹו: כִּי גַם-בְּשִׁנְתוֹ כִּנְאָה רָעָה תִתְעַהֵו וְתִאֲקַלְהוּ
 וּבְרוּחוֹת רָעוֹת תִּרְעִישׁ אֶת-נֶפֶשׁוֹ וְתִבְהִיל אֶת-בְּשָׂרוֹ וּבְרַעַשׁ תִּדְר
 שָׁנָה מִנְקִשׁוֹ וּבְרוּחַ רַע וּמִרְעִיל כָּכָה יִרְאֶה לְבְנֵי הָאָדָם:
 וְלִכֵּן הִנֵּה יוֹסֵף יִסְהַתְאֵר וְטוֹב רֵאִי כִּי כָל-רַע לֹא הִנֵּה בּוֹ:
 וְעַתָּה בְנֵי הַיִּשְׁבִּיבֹו אֶת-לִבְבְּכֶם לִפְנֵי יי וַיִּשְׂרוּ אֶת-דַּרְבְּכֶם בְּפְנֵי
 אֲנָשִׁים וְתִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם: הַשְׁמֵרוּ מִן-הַגּוֹת כִּי הַגּוֹת
 הַיָּא אִם כָּל-רַע בְּהִרְחִיקָה מֵאֵת יי וּבְהִקְרִיבָה לְבַלְיַעַל: וְאֲנִכִּי
 רֵאִיתִי בְּכַתְּבֵי סֵפֶר חֲנוּךְ כִּי בְנִיכֶם יִשְׁחָתוּ בְּגוֹת וַיִּצְרוּ לְבְנֵי לְוִי
 בְּחֶרֶב: וְלֹא יוֹכְלוּ לַעֲמֹד בְּפְנֵי לְוִי כִּי יִלְחֶם אֶת-מַלְחָמוֹת יי וַיִּבְנִיעַ
 אֶת-צְבָאָכֶם: וּמִתִּי מִסֵּפֶר יִהְיוּ וַיִּחַלְקוּ בְלֹוּ וּבִיהוּדָה וְלֹא יִהְיֶה
 מִכֶּם אִישׁ לְמַלּוּכָה כַּאֲשֶׁר נִבְּא גַם-אֲבִינֹו בְּכַרְכוּתֹו:
 רֵאֶה הַגְּדַתִּי לְכֶם הַכֹּל לִמְעַן אֶהְיֶה נָכוֹ מִחַטְאֲתְכֶם: וְאִם
 תִּסְרִרוּ מִכֶּם תִּגְרָה וְכָל-קְשִׁי-לֵבָב כִּשְׁוֹשְׁנָה יִפְרָחוּ עֲצָמוֹתַי כִּי־שָׂרְאֵל
 וּכְחַבְצָלַת בְּשָׂרֵי בִיהוּדָה וַיְהִי רִיחִי כְרִימַת הַלְבָנוֹן וְתִמְלֵא מִפְּנֵי
 הָאָרֶץ קְדוֹשִׁים לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים וְעַנְפֵיהֶם לְמִדְּחוּק יִשְׁתַּרְעוּ: וְאִז
 יִשְׁמַד כָּל-עַרְבַע כְּנַעַן וְלֹא תְהִי שְׂאֵרִית לַעֲמַלְק וְנִשְׁמְדוּ כָל-בְּנֵי כְּתִים
 וְכָל-בְּנֵי חֵת וּבְרֵתוֹ: וְאִז תִּתְכַחַד אֶרֶץ בְּנֵי חָם וְכָל-הָעָם יִשְׁמַד וְאִז

ד ט כִּי גַם בַּשְּׁנֵיתוֹ ע' בֶּן סִירָא מ' ה' - ז': וְכִי יִנּוּחַ מַעַט קֵט לְרַגַע וּבַעֲתוּהוּ
 חֲלוּמוֹתָיו... וְהִיָּה כְבוֹרַח גַּם מִפְּנֵי רוּדֶף וְגו'. - וּמִרַעִיל. בְּמִקְוֹר: ἰοβόλον... πενεύμα...
 אִפְשֵׁר שֶׁהִיָּה כֹאן לִפְנֵי הַמִּתְרַגֵּם הַיּוּוּגִי: רֵאשׁ כָּל רוּחַ רַע (ע' רֵאוּבֵן ב' ב'). -
 ה ז בְּכַתְּבֵי סֵפֶר חֲנוּךְ. בַּסְּפָרִי חֲנוּךְ שֶׁבִידְנֹו לֹא נִמְצָא כְּלוּם עַל אוֹדוֹת זֶה, וְנִרְאֶה
 ה שֶׁהִרְבֵּה סְפָרֵי חֲנוּךְ שׁוֹנִים הָיוּ לָהֶם לְרֵאשׁוֹנִים. - מִלְחָמוֹת ה'. הַחַשְׁמוֹנָאִים שֶׁנִּלְחַמוּ עִם
 ו אַנְטִיּוֹכוֹס וְהַבָּאִים אַחֲרָיו. - וַיִּחַלְקוּ. ע"פ בְּרֵא' מ"ט ז': אַחֲלַקְם בִּיעַקְבֹו. - וּבִיהוּדָה.
 ע' תִּי לְבֵרָא' מ"ט ז' (גַּם שֵׁם שִׁמְעוֹן, מִחֻלְקֵי בִיהוּדָה). -
 ו ג כְּתִים. הַכְּתִים=הַיּוּוּגִים=הַמִּקְדוֹנִים (ע' מִקִּיא א' א', וְגַם ח' ה' וּבְפִי'). הַשׁוּה יוֹסֵפוֹס
 קְדַמ' א' ו' א': וּבִשְׁמוֹ קוֹרְאִים הָעִבְרִים בְּשֵׁם כְּתִיִּים לְכָל הָאִיִּים וְרוּב הַמִּקְוֹמוֹת שֶׁעַל
 שַׁפַּת הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּיּוּבְלִים כִּי־ד כִּי־ח: וַיִּקְלַל יִצְחָק בְּיוֹם הַהוּא אֶת הַפְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר

ה תשקט הארץ מרגזה וכל אשר תחת השמים ממלקמה: ואז גדול
ו ישראל יקבד שם כי יי אלהים יושע עלי אדמות: ואז יגתנו כל-
ז רוחות הטהו למרמם ובני האדם ימשלו ברוחות הרעות: ואז אקום
גם אנכי בשמחה ואהלל אל עליון על-גאלאותיו:
ז ועתה בני שמעו אל-לוי ואל-יהודה ואל-תתקוממו לשני
ב השבטים האלה כי מהם תקום לכם ישועת אלהים: כי יקום יי
ג לכם מלוי כהן גדול ומיהודה מלך והוא יושע את-כל-הגוים ואת-
ג ישראל: ועל-כן הנני מצוכם זאת אשר תצוו גם-אתם את-בניכם
למען ישמרו זאת לדרותם:
ח ויהי כאשר חדל שמעון לצות את-בניו וישכב עם-אבותיו
ב והוא בן-מאה ועשרים שנה: וישומו אותו בארון-עץ למען העלות
ג את-עצמותיו הברונה: ויעלו את-עצמותיו תרש במלקמת מצרים:
ד כי את-עצמות יוסף שמרו המצרים בקברי המלכים כי הגידו להם
החקטמים אשר בצאת עצמות יוסף ממצרים יהיה חשך-אפלה
בארץ ומכה גדולה למצרים אשר לא-יכיר איש את-אחיהו
בגרות:
ט ויבכו בני שמעון את-אביהם ויהיו במצרים עד-יום צאתם
ממצרים ביד משה:

ה ארורים הפלשתים... יתנם אלהים ללעג ולקללה... וביד הכתים. — בני חת. אפשר שהם הכתים
הנזכרים לעיל, והחרוז חוזר עוד הפעם. — יכבד ש.מ. הפסוק אינו מבורר די צרכו. במקום
 $\delta\sigma\chi\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota$ = יכבד, נמצא: $\epsilon\nu\delta\omicron\varsigma\alpha\sigma\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ = יכבד, ובמקום שם ($\Sigma\eta\mu$) פעמים שם ($\Sigma\eta\theta$). אפשר
שבמקום $\Sigma\eta\mu$ צ"ל $\Sigma\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ = ציון (בשורק). שנתחלף מציון (בחולם). לפי זה צריך היה לתרגם
את החרוז: גדול ישראל יכבד [ב]ציון, או יכבד [ב]שם (ע"פ ברא' ט' כ"ז: וישכן באהלי
שם). — בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: ויבוא כבן-אדם ויושיע בו את האדם. — בפסוקים
ו'—ז' ניתן תיאור מפורט על תחית המתים באחרית הימים. בהשפעתו של בעל ספר
דניאל (י"ב). השה. תיאור של תחית המתים בס' חנוך א' (פ"ה ג', ע"ז א'). נגד דעת
הנוצרים בתוספותיהם המובאות כאן במקומותיהן מדגיש הסופר בכל מקום שימות
המשיח יהיו על הארץ ולא בשמים. — בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: כי ה' לבש
בשר ויאכל עם בני-אדם ויושיע בני-אדם. —

ז ומיהודה מלך. הנוצרים הוסיפו: אלהים ואדם. —
ח בקברי המלכים. נ"א: בבית גנזי המלכים ($\epsilon\nu\tau\alpha\mu\epsilon\iota\omicron\iota\varsigma$). לפי המסורה היו
עצמות יוסף מונחות בקברי מלכי מצרים, ע' שיר כ': ויקח משה... בתוך הפלטרין היה
קבור, כדרך שהמלכים קבורין, אולם ת"י לברא' ג' כ"ז: ושוון יתיה בגלוסקמא ושקעון
יתיה בגו גילוס... —

צוואת לוי הכן השלישי לנעקב וללאה

- א העתקת דברי לוי אשר צנה לבניו את-קל-אשר יעשון ואת-
 ב אשר יקרה אותם עד-יום הדין: קריא ושלם הנה כאשר קרא להם
 כי נגלה לו אשר ימות ויהי כאשר נקבצו ויאמר אליהם:
 ב אני לוי נולדתי בקרן ואבא עם-אבי שקמה: ואנכי נער בקרן
 ב עשרים שנה כאשר נקמתי מממור יחד עם-שמעון את-נקמת דינה
 ג אחותנו: וכאשר רעיתי באבל-מחולה ותבא עלי רוח דעת אלהים
 ואתא את-קל-האנשים המשחיתים את-דרךכם וכי חמות בנטה לה
 ד חסאת ועל-מגדלים רשע ישב: ואתעצב על-משפחות בני האדם
 ה ואתפלל אלי: למען יושיעני: והנה נסלה עלי תרדמה ואתא בר
 ו גבוה ואני בתוכו: והנה נסתחו השמים ומלאך יי דבר אלי ויאמר
 ז לוי לוי בוא: ואבא אל-תוף הקריע הראשון ואתא מים רבים
 ח תלויים: ואתא רקיע שני והוא מאיר ונוצץ הרבה מן-הראשון כי
 ט נגה לבלי-חק בו: ואמר אל-המלאך למה הוא כן ויאמר אלי
 י המלאך אל-תתמה על-אלה כי תראה עוד שמים אחרים בהירים
 י מאלה אשר אין ערוך להם: וכאשר תבא שמה תעמד ליד יי
 ו ותשרת לבניו ואת-תעלומותיו תגלה לבני-איש ותבשר על-אשר
 יא יבא לקאל את-ישראל: ומחלק יי חיה והוא לכהו יהי לה שנה
 וקדם ותבואת הארץ ויהב וקסוף:
 ג ועתה שמע על-אדות השמים אשר הראית ועל-כן אלה אשר

ב ב כבן-עשרים. בן י"ח היה במעשה שכם (ע' לקמן י"ב ה', והשוה יובלים כ"ח
 ג י"ג י"ד). שמעון היה קשיש ממנו שנתיים. - באבל מחולה. בערבות הירדן ע"י בית
 שאן (שופ' ז' כ"ב ועוד, והשוה Klein, EJ, I, 215). - חומות. לרשעה בונים בית:
 ז זכריה ה' י"א, והשוה חנוך א' צ"א ה': וכל הרשעה תשרש וכל ביתה יחרב. - לענין של ז'
 רקיעים ע' חנוך ב' פרק ג' (בפי'). כאן יש רק תיאור של ג' רקיעים. והשוה לקמן
 ה' א'. - תלויים. כוונתו למים התלויים ברקיע. השוה חנוך ב' ג' ג'. יובלים ב' ד'
 ח (ע' חגיגה ט"ו א': צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים). - גגה. במקור
 י $\psi\upsilon\sigma = \text{גגה}$, ולפי צ'ארלס צ"ל $\varphi\omega\varsigma = \text{גגה}$. - תעמוד... ותשרת. השוה דב' י' ח':
 הברדיל ה' את שבט הלוי... לעמוד לפני ה' לשרתו (וכן יובלים ל"א י"ד). - לדעתי
 סוף פסוק י' הוא תוספת נוצרית: ועל ירך ועל יד יהודה נראה ה' לבני-אדם ויושיע בו
 את כל שבט האדם. -

ג כהים. השוה חזון ברוך א' נ"ג ה': וארא והנה לא אחד הוא מראה המים חורדים
 מתוכה כי בתחלה שחורים היו עד לזמן ורבים היו ואחר ראיתי את המים והנם בהירים (השוה

ב מתחת פהים הם פי ראו את-כל-מעשי רשע בני האדם: ועליו
 אש ושלג וקרח הוכן ליום-דין למשפט: וצדקו פי בו כל-הרוחות
 י המועדים לנקמת בני-האדם: וברקיע השני כל-פחות הצבא הערוכים
 ליום-דין לנקם את-נקמתם ברוחות התהו ובכל-זעל ולמעלה מהם
 ד הקדושים: ובעליון על-כל תשפן התפארת הגדולה למעלה מכל-
 ה קדש: ואחרי השמים האלה כל-המלאכים הגדולים המשרתים
 ז והמכשרים לפני: על-כל-שגגות הצדיקים: והמה יביאו לו: ריח
 ז ניחוח למנחה וקרבן ללא דם: ולמטה מהם המלאכים המביאים
 ח את-התשובות אל-מלאכי סני-: ואחרי אלה פסאות ושלמונות ובהם
 ט תנשא תמיד שירה לו: וכאשר ישקוף: עלינו נחרר קלנו והשמים
 י והארץ ותהם ירעדו מפני גאוונו: ובני האדם לא יבינו זאת ויחטאו
 ויבציעו אל עליון:

ד ואתה דע-לה ברי-עשה: משפט בבני האדם פי כאשר
 יבקעו הסלעים ותחשך השמש ויחרכו המים ותבהה האש וכל-
 ה יקים יחמם וכל-הרוחות אשר לא-תראו ימקו ושאל תשלל
 ש שלל בהופיע עליון ובני-אדם לא יאמינו וברשעתם יתחזקו ועל-
 ב בן בשקטים ושפטו: ואל עליון שמע תסלתה להבדיל אותה מרשע

ג יכ שם נ"ו ז). וכן גם בהרבה כתובים בספרים החיצונים. - וקרח. ע"פ יחו' א' כ"ב:
 כעין הקרח הנורא (השנה חגיגה י"ב ב': מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית
 טללים רעים). - לנקמת. בחגיגה שם: אוצרות שלג מועדים לפורענות (השנה בן
 סירא ל"ט כ"ח: ושם רוחות נוצרו לענש ובחמתם יעתיקו הרים). - הקדושים. המושג
 של קדושים אינו ברור ביותר. קשה לדעת למי מתכוון הכותב: אם למלאכים או לצדיקים. -
 השנה חנוך א'. ק"ג ד' וק"ד ב' שלפיהו אוצרות נשמות הצדיקים על יד כסא הכבוד.
 לפי זה אפשר שהקדושים כאן הם הצדיקים ע"פ תהל' ט"ז ג' (לקדושים אשר בארץ). -
 התפארת. השנה חנוך א' י"ד כ': והכבוד הגדול ישב עליו ומעילו הזהיר
 מהשמש. - והמה יביאו. המלאכים מביאים קרבנות לה' וממליצים עליהם (השנה
 זכריה א' דניאל י' י"א. איוב ה' א' אל מי מקדושים תפנה. ל"ג כ"ג מלאך
 מליץ. חנוך א' ט"ז ג' ועתה אליכם קדושי שמים יפנו נפשות האנשים מתחננות לאמר הגישו
 משפטנו לפני עליון. - ללא דם. נראה שהוא מתנגד לקרבנות. התנגדות כזו קיימת
 היתה בימי בית שני אצל האסיים ואפשר עוד בכתות אחרות. - התשובות. בחזון ברוך
 ב' י"א-י"ב יש תיאור מקיף על מיכאל המלאך הראשון במעלה המקבל את מעשיהם
 של הצדיקים מיד מלאכים אחרים. - למלאכי סני-ה'. על מלאכי הפנים השנה
 סנהדרין ל"ח ב' (מטטרון). וביחוד ברכות נ"א א' סוריאל שר הפנים. - שירה. השנה
 חנוך ב' ט' ד': באור אין-סוף אומרים שירה ובהדר הם עובדים לו. -
 ושאל תשלל. השנה ישע' ה' י"ד לכן הרחיבה שאל נפשה וגו'. נ"א: שאל

ב
 ג
 ד
 י
 ז
 ח
 ט
 י
 ד

צוואות השבטים

- ג וּלְהִיּוֹתָהּ לִּי לִבָּן וּלְעֶבְדִּי וּלְשָׂרֵי לִסְגִיּוֹ: אֹרֶךְ יָמֶיךָ תִּמְאֵר עַל-
- ד יַעֲקֹב וּכְשִׁמְשׁ תִּהְיֶה לְכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל: וּבָרְכָה תְּנַחֵם עֲלֶיךָ וְעַל־
- ה-ו עַל־זֶרְעֶךָ עַד־אֲשֶׁר יִשְׁקִיף יְיָ עַל־כָּל־הָעַמִּים בְּרַחֲמָיו עַד־עוֹלָם:
- וְעַל־בֶּן תְּנַחֵם־לְךָ עֲצָה וְדַעַת לְמַעַן תִּזְדַּיֵּעַ עַל־כָּל לְבָבוֹךָ: כִּי
- ה וּמָרַבְרַבְיָהּ יִבְרָכֻךָ וּמִקְלָלֶיךָ יִשְׁמְדוּ:
- ה וְאַחֲרֵי־כֵן שָׁמַח לִי הַמַּלְאָךְ אֵת שְׁעָרֵי־הַשָּׁמַיִם וְאָרָא אֶת־קְדוֹשׁ
- ב עֲלִיּוֹן יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא: וַיֹּאמֶר אֵלַי לֹאִי לְךָ נְתַתִּי אֶת־בְּרָכוֹת הַבְּהֵמָה
- ג עַד־אֲבָא וְאֲשַׁכֵּן בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל: אַחֲרֵי־כֵן הוֹרִידֵנִי הַמַּלְאָךְ אֶרְצָה
- ד וַיִּתֵּן־לִי מִגֵּן וְחָרֵב וַיֹּאמֶר אֵלַי נָקֵם נִקְמָתְךָ בְּשָׂקֶם עַל־דָּבַר דִּינָה
- ה אַחֲוֹתֶךָ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ כִּי יְיָ שְׁלָחֵנִי: וְאַשְׁמִיד בָּעֵת הַהִיא אֶת־
- ו בְּנֵי־עַמּוֹר בְּקִתּוֹב בְּסֶפֶר הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲנָא יְיָ הוֹדִיעַנִי אֶת־
- ז שְׁמֶךָ לְמַעַן אֶקְרָאָךָ בְּיוֹם צָרָה: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הַמַּלְאָךְ הָעוֹמֵד עַל־
- ח יִשְׂרָאֵל לְמַעַן לֹא יִשְׁמִדוּ אוֹתָם: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִקְיַצְוֹתִי
- ו וְאַבְרָהָם אֵל עֲלִיּוֹן:
- ו וַיְהִי כִּאֲשֶׁר בָּאתִי אֶל־אֲבִי וְאַמְצָא שְׁרִיּוֹן נְחֹשֶׁת וְעַל־בֶּן נִקְרָא
- ב שֵׁם הַהָר שְׁרִיּוֹן וְהוּא לְגַר גָּבֵל לִימִין אֲבֵלָה: וְאַשְׁמַר אֶת־הַדְּבָרִים

תהיה לבנו. אולם המושג הזה על המשיח היורד שאולה ומוציא את הנמצאים שם נראה לי נוצרי בהחלט ובודאי שנה המעתיק הנוצרי את הכתוב על דעת עצמו. - ולהיותך לו לבן. הרעיון שכל אדם מישראל הוא בן להקב"ה רווח הוא בהשקפת היהדות. ע' ש"ב ז' י"ד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. ירמ' ל"א ח' כי הייתי לישראל לאב וגו', יובלים א' כ"ה. והשוה אבות ג' י"ח חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. והיא מימרא המכוונת נגד הנצרות. שלפיה רק המשיח הוא בנו של ה', ובא ר' עקיבא ללמדנו שכל ישראל נקראו בנים למקום. - בסוף פסוק ד' יש תוספת נוצרית: רק בניך ירימו את־ידיהם עליו להוקיעו. - מבר כ"ך. במקור: מבורכיו. והוא מוסב על פסוק ד'. במקום שאנו קוראים בנ"א, ברחמי בנוי. והוא תקון נוצרי במקום, ברחמי. ולפיז צריך לקרות גם כאן מברכיך במקום מבורכיו. -

בספר השמים. ספר המסתורין הוא. הנקרא במקום אחר גם לוחות השמים או לוחות האבות (ע' לקמן צוואת אשר ב' י', יובלים ל' כ"ג). - המלאך העומד. במקור παραιτούμενος=העומד לבקש (ע"פ דניאל י"ב א', וגם י' י"א). לפי היוצא מספר דניאל וגם מספר חנוך א' בכ"מ (גם חנוך ב', ע' לעיל בפ"ג ו') הוא מיכאל, השר הגדול העומד על בני עמך (דניאל שם). והוא נלחם עם אויבי ישראל. המלאך הזה הוא אפשר גם מלאך השלום. שבו אנו נפגשים בצוואת אשר ר' ו', צוואת בנימין ו' א' וגם בספר חנוך בכמה מקומות. -

שריון. במקור Ασπις. לפי השערת Sayoe (מובא בהוצ' צ'ארלס) הוא החרמון המונח בין Abilene ובין Gebel. אולם קשה שהרי גבל רחוק מן החרמון כארבעים מיל

ג האלה בלבי : אחר־כן נוסעתי באבי ובראובן אחי למען יאמרו
 לבני־חמור אשר לא ימולו כי קנאתי על־דבר הנקלה אשר עשו
 ד עם־אחותי : ואהרג ראשונה את־שכם ושמעון הרג את־חמור :
 ה-ו ואחר־כן באו אחי ויכו את־העיר לפי־קרבי : וישמע אבי זאת
 ז ויקצף ויתעצב כי נמולו ונמותו ובברכותיו לא זכרנו לשוב : כי
 ח קטאנו כי עשינו זאת ולא רוחו ונב־הוא חלה ביום ההוא : ואנכי
 ידעתי כי מחשבת יי היתה לרעה על־שכם כי בקשו לעשות נס־
 עם־שָׂרָה ועם־רבקה כאשר עשו עם־דינה אחותנו ויי עצר בעדם :
 ט וירדפו את־אברהם אבינו כי נר הנה ויענו את־עָרְרִי בהמותיו
 י בהיותן הרות וליובל וליד ביתו הציקו מאד : וקבה עשו לקל־
 יא הגרים ויגזלו בקוקה את־נשיהם וידיחון : וקבא עליהם חמת יי
 להשמידם :

ז ואמר ליעקב אבי בך יבום יי את־הבנענים וימן את־ארצם
 ב לה ולרעה אסריה : כי מהיום תקרא שכם עיר הבסילים כי
 ג כאשר ילעג איש לפותה בן לעגנו להם : כי נקלה עשו בישראל
 ד ויענו את־דינה אחותנו : ונסע ונבוא בית־אל :
 ח וארא שם חזון בקראשונה אחר־י אשר ישבנו שם שבועים
 ב יום : וארא שם שבועה אנשים ובגדיהם לבנים ויאמרו אלי קומה

ואבילה כעשרה מיל. - גבל. הוא כנראה Gebal שבאדום. דרומית־מזרחית מים המלח. שער נמסר בתרגומים (למשל, ת"י לדב' ליג ב')=גבלא (ע' Klein, EJ III, 120). אולם אם שריון הוא חרמון יהא גבל באמת רחוק מאד וקשה לדעת היאך מסמן המחבר את המקום ע"י מדינה רחוקה כל כך. - א ב לה. במקור Ἀβιλά או Ἀβιλά. והוא Abilene =טטרכיה הנזכרת בקדמ' יח ו' י', י"ט ה' א' על יד החרמון מזרחה (Neubauer, Geogra-
 ג phie du Talmud, Paris 1868, 259-60; Dictionary of Bible I, 8; EJ I, 315 לוי מתנגד להצעת אביו שבני שכם ימולו, כי רצה לנקום את נקמת דינה. ביובלים ל'
 ט ד' אין שום זכר שבני שכם נמולו (כן גם בקדמ' א' כ"א א'). - ויענו. מן המסופר כאן אין כלום בס' בראשית. - וליובל. במקור Γεβλαήν וגם Ἰεβλαήν. אולי עיקרו עבל. -
 יא חמת. יש משערים שבמקור העברי היה חתת (ע"פ ברא' ל"ה ה'). והמתרגם היווני מסר : ὄργη=חמת. -

ז עיר הכסילים. השוה בן סירא נ' כ"ו: גרי שער ופולשתים וגוי נבל אשר בשכם. תושבי שכם הם השומרונים. איבה גדולה היתה שוררת ביניהם ובין בני ישראל מימות עזרא ואילך, והאיבה הזאת התגברה מימי אנטיוכוס. -
 ח שבעה אנשים. השוה את שבעת המלאכים ביחזקאל ט'. חנוך א' כ' מונה שמותיהם: אוריאל, רפאל, רעואל, מיכאל, שרקיאל, גבריאל, רמיאל. - מגבעת הישר. בן ציל. ולא מגבעת הראש כנ"א. - אפוד הנבואה. השוה שיא כ"ג ו' וט' (הגישה

וְלִבְשֶׁת אֶת־מְעִיל הַבְּהֵמָה וְאֶת־נֹר הַצֹּדֵק וְאֶת־חֹשֶׁן הַדָּעַת וְאֶת־
 קֶנֶד הָאֵמֶת וְאֶת־צִיץ הָאֱמוּנָה וְאֶת־מִגְבַּעַת הַיֶּשֶׁר וְאֶת־אֶפֶסֶד
 הַנְּבוּאָה: וַיִּשְׂאוּ קֶלֶם אֶת־הַבְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מַעֲתָה הִנֵּה לְהֵן
 לִי: אַתָּה וְזֶרְעֶךָ: וַיִּמְשְׁחֵנִי הָרִאשׁוֹן בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ וַיִּתֵּן־לִי שֶׁבֶט
 מִשֶּׁבֶט: וַיִּרְחַצֵנִי הַשֵּׁנִי בַמַּיִם סְהוּרִים וַיֹּאכִילֵנִי לֶחֶם וַיַּיִן הַקֹּדֶשׁ
 וַיִּלְבִּישֵׁנִי מְעִיל קֹדֶשׁ וַתִּסְאָרְתָּ: וַיִּלְבִּישֵׁנִי הַשְּׁלִישִׁי לְבוּשׁ בּוּץ קֶצִין
 הָאֶפֶסֶד: וַיֹּאזְנֵנִי הַרְבִּיעִי אֲזוּר קֶצִין הָאֲרָגָמָן: וַיִּתְּדֵלִי הַחֲמִישִׁי
 עֲגַף־עֵץ וַיִּתֵּשֶׁמֶן: וַיִּתֵּן הַשֵּׁשִׁי נֹר עַל־רֹאשִׁי: וַיִּשֶׂם עָלַי הַשְּׁבִיעִי
 נֹר כְּהֵנָה וַיִּמְלֵא אֶת־יָדַי קְטֹרֶת לְכַהֵן לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהִים: וַיֹּאמְרוּ
 אֵלַי לֹא לְשִׁלְשָׁה רָאשִׁים יִסְרַד זֶרְעֶךָ לְאוֹת תִּסְאָרְתָּ יְיָ אֲשֶׁר יָבֵא:
 יב-יג וְהִחַלַּק הָרִאשׁוֹן גְּדוּל יְהִנָּה וּלְמַעְקָהּ מִמֶּנּוּ לֹא יִהְיֶה אַחֵר: וְהַשֵּׁנִי
 לְכְהֵנָה יִהְיֶה: וְהַשְּׁלִישִׁי שֵׁם קֹדֶשׁ יִקְרָא לוֹ כִּי מִלֶּךְ יָקוּם מִיְהוּדָה
 וּכְהֵנָה מִדָּשָׁה יִחַדֵּשׁ בְּדֶרֶךְ הַגּוֹיִים: וְחֻזּוֹתוֹ יִאָּהָבוּ בְּנֵי־אֵל
 עֲלִיּוֹן מִזֶּרַע אֲבָרְהָם אֲבִינוּ: קַל־חֶמֶד בְּיִשְׂרָאֵל לֶךְ יְהִנָּה וּלְזֶרְעֶךָ
 וְתִאָּבְלוּ כָל־דָּבָר טוֹב לְרֵאשִׁי וְשִׁלְמָן יְיָ יְהִנָּה חֶלֶק זֶרְעֶךָ: וּמֵהֶם
 יִהְיוּ כֹהֲנִים וְשׁוֹפְטִים וְסוֹפְרִים וְעַל־פִּיהֶם יִשְׁמַר הַקֹּדֶשׁ: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 יט הִקְיָצוּתִי וְאָבִין כִּי דָמָה הַחֲלוֹם הִנֵּה אֶל־הַחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן: וְאֶסְתִּיד
 גַּם־אֶת־זֹאת בְּלִבִּי וְלֹא הִנְדַּתִּי לְאִישׁ עָלַי אֲדָמוֹת:
 ט וכַּעֲבַר שְׁנֵי יָמִים וְאָבֵא אֲנֹכִי וַיְהוּדָה עִם־יַעֲקֹב אֲבִינוּ אֶל־
 ב יָצִיחַ אָבִי אֲבִינוּ: וַיִּקְרַבְנִי אָבִי אָבִי עַל־פִּי הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
 ג וַיִּמָּאֵן לְלָקֵת אֶתְּנֵנוּ אֶל־בֵּית־אֵל: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר בָּאנוּ בֵּית־אֵל
 וַיִּחַלֵּם יַעֲקֹב אָבִי חֲלוֹם עַל־אֲדוֹמֵי כִּי אֶהְיֶה לָהֶם לְכַהֵן לִפְנֵי
 ד-ה הָאֱלֹהִים: וַיָּקָם בַּבֹּקֶר הַשֶּׁשֶׁם וַיַּעֲשֶׂר עַל־יְדָי הַכֹּל לִי: וְכִּבְּהָ בָּאנוּ
 ו חֲבֵרוֹנָה לְגוֹר־שָׁם: וַיִּקְרָאֵנִי יָצִיחַ תָּמִיד לְהַזְכִּירֵנִי אֶת־חֻקְתָּ יְיָ

ה האפוד). - לחם ויין הקדש. מלכי־צדק כהן לאל עליון הוציא לחם ויין (ברא' י"ד י"ח). לפי
 יד זה אין כאן אינטרפולציה נוצרית. - שם חדש. כהן לאל עליון (יובל' ל"ב א', ע' גם
 מקי"א י"ד מ"א: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול עד עולם). - מלך. הם
 מלכי בית חשמונאי, לפי זה אפשר שצריך לקרא: ביהודה. - בסוף הפסוק יש תוספת
 טו נוצרית: לכל הגוים. - כנביא. אפשר יש כאן רמז על יוחנן הורקנוס שלפי המסורה
 היה נביא. ע' יוספוס מלחמ' א' ב' ח': שלש גדולות נתאחדו בו - השלטון על עמו.
 הכהונה הגדולה והנבואה. וע' סוטה ל"ג א': יוחנן כה"ג שמע בת קול מבית קדשי
 טז-יז הקדשים. - השוה ברכות יצחק ביובלים ל"א. -
 ט גם בס' היובלים מסופר על בקורו של לוי אצל יצחק, אלא ששם היה לוי אצל

ז כֹּאֲשֶׁר נָם הוֹרְנִי הַמִּלְאָךְ: וַיִּלְמְדֵנִי אֶת־מִשְׁפַּט הַבְּהֵמָה הַקְּרָבָנוֹת
 ח הַעֲלוֹת הַבְּכוֹרִים וְהַשְּׁלָמִים: וַיּוֹרְנֵנִי יוֹם יוֹם וַיַּעַשׂ אֵתִי לִפְנֵי יְיָ
 ט וַיֹּאמֶר אֵלָי: הַשְּׁמֵר־לָךְ מִרוּחַ הַגְּזוֹת כִּי הִיא תִשְׁרִישׁ וְתִטְמֵא
 י בְּזַרְעָךְ אֶת־הַקְּדוֹשִׁים: וְלָכֵן קַח־לָךְ בְּנֵעוּרֶיךָ אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ
 יא מוֹם וְלֹא חִלְלָה וְלֹא מִשְׁבָּט הַגְּזוֹים הַזֵּהִים: וְלִפְנֵי בּוֹאֶךָ אֶל־
 הַקֹּדֶשׁ תִּטְבַּל וּבַהֲקָרִיבָךָ קָרָבָן תִּרְחֹץ וּבְכַלּוֹתָךְ לַהֲקָרִיב תָּשׁוּב
 יב תִּרְחֹץ: וּשְׁנַיִם עָשָׂר עֲצִים אֲשֶׁר הֵעָלִים עֲלֵיהֶם תָּבִיא לִפְנֵי יְיָ כֹּאֲשֶׁר
 יג הוֹרְנִי אֲבָרְהָם אָבִי: וּמִקְל־הַחַי הַשָּׂהוּר וּמִקְל־הָעוֹף תִּקְרִיב קָרָבָן
 יד לַיְיָ: וּמִקְל־בְּכוֹרֶיךָ וּמִן־הַיִּזְוֹן תִּקְרִיב רֵאשִׁיתָם קָרָבָן לַיְיָ: וְאֵת קְל־
 קָרָבָנְךָ בַּמֶּלֶח תִּמְלֹחַ:

י וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמֵרוּ אֶת־אֲשֶׁר אֶצְוָכֶם כִּי אֶת־אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי
 ב מֵאַבְוֹתַי וְגִלִּיתִי לָכֶם: וְהִנֵּה נִקִּיתִי מִשְׁשַׁעְכֶם וּמֵעֲוֹנֵכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
 ג בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כִּי תִתְעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְתִמְיִשׁוּ עָלָיו רַעוֹת רַבּוֹת
 ד מֵאֵת יְיָ: וְאַתֶּם תִּשְׁשַׁעוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד־כִּי לֹא תִשָּׂא אֶתְכֶם יְרוּשָׁלַם
 ה מִפְּנֵי רִשְׁעֵכֶם: וְאַתֶּם תִּסּוּצוּ בְּשִׁבְי בֵּין הַגְּזוֹים וְתִהְיוּ שָׁם לַחֲרָפָה
 ו וּלְאֵלָה: כִּי הַיָּבֹת אֲשֶׁר בּוֹ יִבְתַּר יְיָ יְרוּשָׁלַם יִקְרָא בְּכַתּוּב בְּסֵפֶר
 הַנּוֹף הַצַּדִּיק:

יא וְאֶקַּח לִי אִשָּׁה וְאֲנִי בֶן־שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּשְׁמָה מִלְּכָה:
 ב-ג וְתַהֲרֶה וְתִלְדַּ בֶּן וְאֶקְרָא שְׁמוֹ גִּרְשָׁם כִּי גֵרִים הָיִינוּ בְּאֶרְצֵנוּ: וְאִדַּע
 ד כִּי הוּא לֹא יִהְיֶה בַּמַּעֲרָבֶת הַרְאִשׁוֹנָה: וּבְשָׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים לַחַיִּי
 ה נוֹלַד קָהֶת לַעֲת עֲלוֹת הַשְּׁמֵשׁ: וְאֶרָא בְּחִלּוּמִי וְהִנֵּה הוּא עוֹמֵד
 ו בַּמַּעֲלָה בְּתוֹךְ קְל־הַקְּהָל: עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ קָהֶת כִּי הוּא רֵאשִׁית

זקנו לפני החזון השני בבית אל. - א ל י צ ח ק. יצחק חי בחברון בביתו של אברהם (יובלים
 ל"ב, השוה בכלל לפרק זה יובלי ל"א-ל"ב). - ת ס ב ל. השוה משנה יומא ג' ג', ויובלי כ"א
 ט"ו. - א ש ר ה ע ל י מ. על האילנות שלא ישירו את עליהם ע' חנוך א' ג' א'. על מצוות
 העצים הראויים למערכה ע' בס' היובלים כ"א י"ג-ט"ו. השוה משנה מדות ב' ה', תמיד ב' ג'.
 תענית ל"א א'. בקטע הארמי של צוואת לוי מן הגניזה (JQR 1907, 566-583) ובסוף הוצאת
 צ'ארלס) גפרטו כל העצים הראויים למזבח. השוה לשאלה זו: Albeck, Das Buch der
 Jubil. und die Halacha, 1930, 23. - במלח תמלח. ע' ויקרא ב' י"ג, יובלים כ"א י"א. -
 פרק זה שייך כנראה לתקופה קצת מאוחרת. המחבר רומז כאן על הרעות
 והמריבות ששררו בבית החשמונאים בימי המלכים האחרונים. - באחרית הימים. יש
 כאן תוספת נוצרית: במשיח גואל העולם. - בסוף פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ומסך
 ההיכל יקרע למען לא תכסה ערותכם (ע' צוואת בנימין ט' ג' ובפס' שם).
 מלכה. כן ביובלים ל"ד כ'. - קהת. מן קהלת=קהלה. הלשון, כי הוא... והקהלה

י
 יב
 יד
 י
 ב
 ג
 יא ו

ו התפארת והקהלה: ותלד לי בן שלישי את-מררי בשנת ארבעים
 לחיי ויהי בהקשות אמו בלדתה ואקרא שמו מררי לאמר מרתי
 ח כי גם-הוא נטה למות: ויוקבר גולדה במצרים בשנת הששים
 ושלש לחיי כי נקברתי אז מאד בין אחי:
 יב ב ויקח גרשם אשה ותלד לו את-לבני ואת-שמעי: ובני קהת
 ג-ד עמרם ויצהר חברון ועזיאל: ובני מררי מחלי ומושי: ובארבע
 ה ותשעים שנה לחיי לקח לו עמרם את-יוקבר בתי לאשה כי ביום
 אחר נולדו הוא ובתי: בן-שמונה שנים הייתי כאשר באנו ארצה
 קנען ובן-שמונה עשרה כאשר הרגתי את-שכם ובן-תשע עשרה
 שנה הייתי לכהן ליהו: ובן-שמונה ועשרים שנה לקחתי אשה וקד
 ו שמונה וארבעים שנה הייתי כאשר באתי מצרימה: והנה אתם
 ז בני דור שלישי: ויוסף מת בשנת מאה ושמונה עשרה לחיי:
 יג ועפה בני הקני מצוה אתכם יראו את-יהו: אלהיכם בכל-
 ב לבבכם והתהלכו בתם-לבבכם בכל-מצותו: ולמדו גם-אתם את-
 בניכם לקרא למען תהיה להם דעת בכל-חיותם ונהגו תמיד
 ג בתורת יהו: כי כל-אשר ידע את-תורת יהו יקבר ולא יהי זר בכל-
 ד אשר ילד: ורעים רבים יקנה על-הודיו ויתאו אנשים רבים לעבדו
 ה ולשמע תורה מפייהו: ועל-בן בני עשו אדקה עלי אדמות ותאצרו
 ו בשמים: וזרעו טוב בנפשומיכם ותמצאהו בחיניכם ואם-דע תזרעו
 ז רגז ועצב תקצרו: אספו דעת ביראת יהו כי אם-שכי יבא וערים
 ח וארצות תפחדנה וזהב וכסף וכל-רכוש יאבדו מאת החכם לא יבז
 ח איש את-החכמה לולא ערוץ הפשע וקשי החטא: כי אם ישמר
 ט איש מקל-הרעות האלה אז גם-בין אויביו תהי לו החכמה לתפארת
 ו ובארץ נקרה מולדת ובתוך אויבים אוהב לו ימצא: כל-אשר נדיבות
 יורה ויעשה יחד עם-מלכים לפסא ישב כאשר הנה גם-יוסף אחי:

ז עושה רושם של תוספת מאוחרת. - מרתי. ע"פ משלי י"ד: לב יודע מרת נפשו. -
 יב ז בשנת מאה ושמונה עשרה. לפי ס' היובלים כ"ח נולד לוי בשנת ב' אלפים
 קכ"ז. והיה בן קי"ח בשנת ב' אלפים רמ"ה. יוסף נולד בשנת ב' אלפים קל"ד ומת בן
 קי"י שנה בשנת רמ"ד. המספרים מתאימים בקירוב. -
 יג ד-ח ויתאו... לעבדו. ע' בן סירא י' כ"ה: עבד משכיל חורים יעבדו. - ותאצרו
 בשמים. השוה טוביה ד' ט': כי אוצר טוב תאצור למענך. וע' בבא בתרא י"א א':
 אבותי גנזו למטה אני גנזתי למעלה... אבותי גנזו לעוה"ז אני גנזתי לעוה"ב. מזמורי שלמה
 ט' ט' ועוד בהרבה מקומות. - רע תזרעו. השוה משלי כ"ב ח': זורע עולה יקצר און. -

יד ועתה אחי גדעתי מספר חנוך כי בקץ העתים תפושעו בוי
 ותשאוי ידיכם לכל-פשע ואחי נבשו בכם ותהיו ללעג לכל-הגוים:
 ג-ג כי אבינו יעקב חף מפשע הכהנים הגדולים: בני טהורים תהיו
 כשמים על הארץ ואתם אשר אור לישראל הנכם כשמש וכברח
 ד תהיו: כי מה-יעשו כל-הגוים אם-בחשך ילכו בפשעכם ותבאנה
 קללות על-שבטכם והאור הנתן בתורה להאיר לכם ולכל-איש אותו
 ה תחשבו לכבות ותורו את-המצות נגד חקי אלהים: את-קרבנות
 יי תגזלו ומחלקיו תגנבו כל-מבקר ובשש-נפש עם-הזונות תאכלו:
 ו ובקצע קסף את-מצות יי תורו ונשי איש תטמאו ועם-זונות ומנאפות
 תתחברו ואת-בנות הגוים לנשים תקחו והנה משפככם בהן כסדום
 ז וכעמורה: ואתם בקהנתכם תרהבו ותתנשאו על-בני-איש ונס-נגד
 ח מצות אלהים תתרוקמו: כי גם-את-הקדושים בלעג ובקלם תשקצו:
 טו ועל-כן המקדש אשר בו יבחר יי לשממה והנה בטמאתכם
 ב ואתם שבוים תהיו בין כל-הגוים: ותהיו לשממה להם ובושה
 ג וקלמת עולם במשפט אלהים: וכל-אשר ישנאו אתכם יגילו על-
 ד מפלתכם: ואם-לא על-ידי אבדכם יצחק ויעקב אבינו תרחמו כי
 אן לא ישאר איש מזרעכם על-הארצה:

יד-טו שני הפרקים י"ד-ט"ו מתארים את המשובה וההוללות של הכהנים הגדולים.
 הפרקים האלה מכוונים או לכהנים הגדולים שבימי המתיוונים או לכהנים שבתקופת
 אלכסנדר ינאי. הלשון ובשאת נפש עם הזונות תאכלו (י"ד ה') מתאים למה שמסופר
 אצל יוספוס קדמ' י"ג י"ד על משתה נצחוננו של אלכסנדר ינאי על הפרושים: ויהי
 כאשר אכל עם הזונות במקום גלוי לעין... - באופן זה אין לקבוע את זמן חיבור
 הספר לפני שנת מותו של אלכסנדר ינאי קמ"ח שנים לפני חה"ב. אבל גם לא הרבה
 אחר כך. הנבואה על חורבן הבית היא אפוא תוכחה רגילה ואינה מכוונת לחורבן
 בשנת 70 (וע' על זה במבוא). -

יד מספר חנוך. אפשר שהוא מתכוון לנבואה על פשעי ישראל שבחנוך א' צ"א ו'. -
 ב-ד בסוף פסוק ב' יש תוספת נוצרית: אשר ירימו את ידיהם בגואל העולם. - נגד חקי
 אלהים. הוא מגן כאן כנראה על תורת הפרושים. הצדוקים. ובראשם הכהנים הגדולים.
 מורים הלכה נגד דעת הפרושים. גם הנבואה הזאת מכוונת אפוא לאלכסנדר ינאי. השוה
 קדמ' י"ג ה' ומלחמ' א' ד' ג' על מרד העם נגדו. וביחוד סוכה מ"ח ב': שפעם אהת
 נסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם. מזמורי שלמה ח' י"ב: וירמסו את
 מזבח ה'... ובדם הנדה טמאו את הקרבנות. - ובבצע כסף. השוה מיכה ג' י"א כהניה
 במחיר יורו. - ונשי איש. ע' מזמורי שלמה פרק ד'. המשורר מתאונן על ההוללות
 של הכהנים (הצדוקים). - בנות הגוים. ההתנגדות לנשואי תערובות התמידה עוד
 מימי עזרא ואילך. השוה גם יובלים ל' ז': וכי יהיה איש אשר יחפץ לתת את בתו...
 לאיש מזרע הנכרים. מות ימות. באבנים ירגמוהו. -

צוואות השבטים

טז ועָמָה יִדְעָתִי כִּי שְׂבָעִים שְׂבָעוֹת תִּתְּעוּ וְאֶת־הַקְּהָלָה תַחֲלִלּוּ
 ב וְאֶת־הַקְּרָבָנוֹת תִּשְׁמָאוּ: וְאֶת־הַתּוֹרָה תִסְירוּ וְאֶת־דְבָרֵי הַנְּבִיאִים
 לְאִין תִּשְׁיִמוּ בְתֵהפּוֹכוֹת רָשָׁע וְאֲנָשִׁים צַדִּיקִים תִּרְדְּפוּ וְתַמְיָמִים
 ג תִּשְׁנָאוּ וְדְבָרֵי אֲנָשֵׁי אָמֶת תִּשְׁקֲצוּ: קִדְשֵׁיכֶם לְשִׁמָּה יִהְיוּ עַד־
 ד הַיְסוּד: וּמְקוֹם קְהוֹר לֹא־יִהְיֶה לָכֶם וְהִיִּיתֶם לְאֵלֶּה וּלְגֵרָא בֵּין
 הַגּוֹיִם עַד־אֲשֶׁר יִשְׁקֹף וַיֵּן עֲלֵיכֶם וַיִּרְחַמְכֶם וַיִּקְבַּל אֶתְכֶם:
 יז וּכְאֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם עַל־דְּבַר שְׂבָעִים הַשְּׂבָעוֹת שָׁמַעוּ נַם־עַל־
 ב דְּבַר הַקְּהָלָה: כִּי בָקַל־יֹבֵל וַיֹּבֵל קְהָלָה תִהְיֶה וּבִיּוֹבֵל הָרֵאשׁוֹן
 אֲשֶׁר רֵאשׁוֹן לְקְהָלָה יִמָּשַׁח גְּדוֹל יִהְיֶה וּקְדָבָר אִישׁ אֶל־אָבִיו אֶל־
 ג אֱלֹהִים יְדַבֵּר וּבְהִקְדָּמוֹתָ שְׁלָמָה עִם־וַיִּתְּנָה: וּבִיּוֹבֵל הַשְּׁנִי אֲשֶׁר
 יִמָּשַׁח לְאֲשֶׁר אָהֵב בְּעַצֵּב יִדְאָג וְהִיָּתָה קְהָלָתוֹ קְבוֹד וְעַל־יְדֵי־כָל
 ד-ה יִפְאָר: וְהַכֹּהֵן הַשְּׁלִישִׁי בְּעַצֵּב יִקְבַּל: וְהַרְבִּיעִי יִעֲנֶה כִּי רָשָׁע לֹב
 ו יִתְחַבֵּר נְגִדוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁנָאוּ אִישׁ אֶת־קְרוֹבוֹ: וְהַחֲמִישִׁי בַחֲשָׁד
 ז-ח יִתְפַּשֵּׁ: וְקִמּוּהוּ נַם־הַשְּׁשִׁי וְנַם־הַשְּׁבִיעִי: וּבַשְּׁבִיעִי תִהְיֶה מְקַמָּה אֲשֶׁר
 לֹא־אוֹכֵל לְהַגִּיד בְּסִנֵּי בְנֵי־אִישׁ כִּי אֵלֶּה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ אוֹתָהּ יִדְעוּהָ:
 ט-י וְעַל כֵּן לְשָׁבִי וּלְבָנָה יִהְיוּ וְאֶרְצָם וְכָל־יְקוּמָם יִכְחָדוּ: וּבַשְּׁבוּעַ

טז שְׂבָעִים שְׂבָעוֹת. לְקוֹחַ מִס' דְּנִיאל ט' כִּיד: שְׂבָעִים שְׂבָעִים נַחַתְךָ עַל עַמְךָ
 וְעַל עִיר קְדוֹשְׁךָ לְכֹלָה הַפֶּשַׁע וְגו' עַד סוֹף הַפָּרֶק. הַשּׁוּה גַם חֲנוּךְ א' פִּיט גִּיט (נְבוּאָה
 עַל מַלְכוּת יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל): וַיִּקְרָא לְשְׂבָעִים רוּעִים וַיִּתֵּן לָהֶם אֶת הַצֶּאֱן לְרַעוֹת אוֹתָם.
 הַמַּסְפֵּר שְׂבָעִים מְקַבֵּל לְמַסְפֵּר שֶׁל כָּאן. - קְרַבָּנוֹת תִּשְׁמָאוּ. ע' מִזְמוֹרֵי שְׁלֹמֹה ח'
 ב י"ב וְעוֹד. - צַדִּיקִים תִּרְדְּפוּ. הַצְּדוּקִים הֵיוּ רוּדְפִים אֶת הַפְּרוּשִׁים, הַשּׁוּה אֶת הַמַּעֲשֵׂה
 בְּבִרְיַחְתָּם שֶׁל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל לְאַלְכַסְנַדְרִיָּה שֶׁל מִצְרַיִם וְרִדְפוּתוֹ שֶׁל אֶלְכַסְנַדְרִי יִנְאִי (קְדָמ'
 י"ג, קְדוּשִׁין סִינַי, חֲגִיגָה יְרוּ ב' ב', ו' ע' עַל כֹּל זֶה דוֹר דוֹר וְדוֹרֵשׁוֹ לְוִיִּים א' קְכ"ו -
 קְכ"ט וּבַהֲעֲרוֹת). - כֹּל הַפָּרֶק הַזֶּה עוֹשֶׂה רוּשָׁם שֶׁל תּוֹסֶפֶת מֵאוֹחֶרֶת. גַּם הַנְּבוּאוֹת עַל
 ג הַכְּהֻנִּים אֵינָן דֵּי בְרוּרוֹת. - לְפָנַי פֶּסוּק ג' יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נוֹצְרִית: וְלֹאִישׁ אֲשֶׁר בִּכַח אֵל עַלְיוֹן
 יַחַדֵּשׁ אֶת הַתּוֹרָה מִדִּיחַ תִּקְרָאוּ וְלֹאחֲרוֹנָה תִתְּעוֹרְרוּ לְהַרְגוֹ כִּי לֹא תִכִּירוּ תִפְאֶרְתוֹ וְדָם
 ד נָקִי עַל רֵאשִׁיכֶם תִּגְלוּ וְהַנְּנִי אוֹמֵר לָכֶם כִּי בְגַלְלוּ... - יִשְׁקִיף [י.]. בְּמִקּוֹר יִשְׁקִיף הוּא.
 וְהוּא זֶה לֹא לָנוּ הוּא. -

יז רֵאשׁוֹן... יִמָּשַׁח. לֹוֹי אוֹ גַם מֹשֶׁה. עִיפֵ דְבָרֵי הַכְּתוּב (שְׁמוֹת לִיג י"א) וְדַבַּר ה'
 אֵל מֹשֶׁה פָּנִים אֵל פָּנִים (כָּאן: כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל אָבִיו). - בְּסוֹף פֶּסוּק ב' יֵשׁ תּוֹסֶפֶת
 ג נוֹצְרִית: וּבִיּוֹם שִׁמְחָתוֹ יִקּוֹם לְחַשׁוּעַת הָעוֹלָם. - בְּעַצֵּב יִדְאָג. לְפָנַי דַּעַת קִצַּת כּוֹוֹנָתוֹ
 ד לְאַהֲרֹן, שְׁנוֹלֵד בְּמִצְרַיִם. - עַל שֶׁאֵר הַכְּהֻנִּים קִשָּׁה לְהַגִּיד בְּבִירוֹר לְמֵי הַדְּבָרִים מְכוֹוֹנִים.
 הַרְבִּיעִי אֲשֶׁר יַעֲנֶה הוּא לְפָנַי דַּעַתִּי אֲבִיתָר, שְׁבוּ נִגְמַרְתָּ מִשְׁפַּחַת הַכְּהֻנִּים הַגְּדוֹלִים מִבֵּית
 עֲלִי (הַשּׁוּה מִלִּיא ב' כִּי וְכִי הַתְּעִנִּית בְּכָל אֲשֶׁר הַתְּעִנָּה אֲבִי). אֲבִיתָר הוּא כָּאן סָמַל
 לְמִשְׁפַּחַת עֲלִי, שְׁכָל יִמִּיהָ כַּעַס וּמְכַאוּבִים. עִיד הַמַּסּוּרָה שֶׁל בֵּית עֲלִי הַשּׁוּה רִיחַ יִיחַ א':
 מִשְׁפַּחַת אַחַת הִיָּתָה בִירוּשָׁלַם, שֶׁהִיוּ מִתִּיהָ מֵתִים בְּנֵי יִיחַ שְׁנֵה. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת ר' יוֹחָנָן

יא הַמְיָשִׁי וְשׁוּבוּ אֶל-אֲרָצְכֶם הַשׁוֹמְמָה וַיִּחַרְשׁוּ אֶת-בֵּית יְיָ: וּבְשָׁבוֹעַ
 הַשְּׁבִיעִי יָבֹאוּ כַהֲנִים עֹבְדֵי אֱלִילִים מִנְּאֻסִים אוֹהְבֵי קִצֵּעַ אֲנָשִׁי
 גָּאוֹה עֹבְדֵי חֶק פּוֹשְׁעִים אֲשֶׁר נִעְרִים וְטָמְאוּ וּבִהְמָה יִרְבְּעוּ:
 יח וְהָיָה כִּי-יִקְם יְיָ אֶת-נַקְמָתוֹ מֵהֶם תִּתְּנֶדֶל הַבְּהֵמָה: וְאִזּוֹ יָקִים יְיָ
 בֵּהֵן תְּדַשׁ אֲשֶׁר לוֹ יִגְלוּ כָל-אֲמֵרוֹת יְיָ: וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט אֲמֵת
 ג עַל-יִצְרָמֹת בְּמִלְאֵת הַיָּמִים: וַיַּעֲלֶה כּוֹכְבוֹ בַשָּׁמַיִם כְּכּוֹכַב מִלֶּךָ
 ד וַיֵּאִיר בְּאוֹר הַדַּעַת כְּשֶׁמֶשׁ לַיּוֹם וְהוּא יִתְּנֶדֶל בְּעוֹלָם: הוּא יִנְרַח
 כְּשֶׁמֶשׁ עַל-הָאָרֶץ וַיִּסֹּר כָּל-חֹשֶׁךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּכָל-
 ה האָרֶץ: וְשִׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמָיו וְתִגַּל הָאָרֶץ וְהַעֲנָנִים יִשְׂשׂוּ וְדַעַת יְיָ:
 ו תַּעֲרָה עַל-הָאֲדָמָה כָּמִי הַיָּמִים וּמִלְּאֲכֵי הַכְּבוֹד לִסְנִי יְיָ: וְיִגְלוּ בּוֹ:
 ז וְהַשָּׁמַיִם יִשְׂתַּחוּ וּמִמְקַדְּשׁ הַכְּבוֹד תַּעֲרָה עָלָיו קְדָשָׁה בְּקוֹל אָב
 ז בְּמִזְבְּחֵיהֶם לִיזְכֹּק: וּכְבוֹד אֵל עֲלִיּוֹן יַעֲרָה עָלָיו וְרוּחַ דַּעַת וְקְדָשָׁה
 ח תִּשְׁכַּן עָלָיו: כִּי הוּא יִמְסַר אֶת-גִּדְלֵי תַּפְאֵרְתוֹ יְיָ: לְבָנָיו בְּאֲמֵת לְעוֹלָם
 ט וְלֹא יִהְיֶה יוֹרֵשׁ לוֹ לְדוֹר וָדוֹר עַד-עוֹלָם: וְלַעֲתָה כִּהְיֵתוּ נִרְבּוּ הָעַמִּים
 י דַּעַת עַל-הָאֲדָמָה וּבִקְהֵנָתוֹ יִתֵּם הַחֲטָא וְהַרְשָׁעִים וַיִּחַרְלוּ הָרַע
 י וְהַצְדִּיקִים יִנְחֹחוּ בּוֹ: וְהוּא יִסְתַּח אֶת-שַׁעְרֵי גִן-עֵדֶן וַיִּסֹּר אֶת-הַחֲרֵב
 יא הַמִּמְחִינָה אֶת-הָאָדָם: וַיִּתֵּן לְקַדוֹשִׁים לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
 יב יִהְיֶה עִמָּהֶם: וְהוּא יֵאָסֵר אֶת-בְּלִיעַל וַיִּתֵּן אִמָּץ לְבָנָיו לְרַמֵּם אֶת-

בן זכאי. אמר להם. שמא ממשפחת עלי אתם...—ובשבוע החמישי. היא השיבה מגלות
 בבל. הכהן העומד בראש העם הוא עזרא הסופר. — כהנים עובדי אלילים. הכהנים
 המתיוונים שקמו לישראל בימי הסורים. —

יח ב-ג כהן חדש. הכהנים מבית חשמונאי. שקמו אחרי מפלת המתיוונים. — כוכבו.
 ה הִשׁוּה בַמִּד' כִּד יִי: דֶּרֶךְ כּוֹכֵב מֵעַקֵּב. — דַּעַת ה'. עַל דֶּרֶךְ יִשַׁע' יִיא ט': כִּי מִלֵּא
 ו הָאָרֶץ דַּעַה. — וְהַשָּׁמַיִם יִפְתַּחוּ. הִשׁוּה יַחוּ' א' א': נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וְאֵרָאָה מֵרֹאוֹת
 אֱלֹהִים. פְּתִיחַת הַשָּׁמַיִם הוּא תִּיאֹר רִגִיל בְּכָל צוּאוֹת הַשְּׁבִעִים. — בְּקוֹל א.ב. ע' לַעִיל
 ח טִי עַל בַּת-קוֹל שֶׁל נְכוּאָה שִׁיצָאָה לִיּוֹחֲנָן כֹּהֵן גָּדוֹל. מִסוּרָה זֹו הִיתָה חִיָּה בְּפִי
 ט הָעַם כַּמֶּשֶׁךְ הַרְבֵּה שָׁנִים. הָאֲגָדָה הַמְּסוּפֶרֶת בְּסוּטָה לִיג א' (וּגַם בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁם יִיד) חוֹתֵם
 ח שֶׁל יָמִים קְדוּמִים טְבוּעַ בַּה. — וְלֹא יִהְיֶה יוֹרֵשׁ. הַכְּהוֹנָה תִּשָּׂאָר לְבָנָיו עַד עוֹלָם.
 ט ע' מִקֵּיָא יִיד מִיָּא: כִּי יִהְיֶה לָהֶם שִׁמְעוֹן לְנִשְׂיָא וּלְכַהֵן גָּדוֹל לְעוֹלָם. — דַּעַת עַל-
 י הָאֲדָמָה. הַנּוֹצְרִים הוֹטִיפוּ: וַיֵּאִירוּ בְּרַחֲמֵי ה' וַיִּשְׂרָאֵל יִקְטֵן בְּלִי דַעַת וּבִאֲבָל וּבְחֹשֶׁךְ יִהְיֶה. —
 י וַיִּפְתַּח אֶת-שַׁעְרֵי גִן-עֵדֶן. חֲרוּז זֶה נִרְאָה מִקּוּרֵי (וְלֹא נּוֹצְרִי). הָאִידִיָּאָה שֶׁל פְּתִיחַת
 י שַׁעְרֵי גִן עֵדֶן עֵיִי הַמְּשִׁיחַ נִמְצָאָת גַּם בַּחוּוֹן עוֹרָא ו' גִּיב: כִּי לִפְנֵיךְ נִפְתַּח גִּן עֵדֶן
 וְנָטַע עֵץ הַחַיִּים. וּגַם בְּמִקְצַת שֶׁם ה' לִי (הִשׁוּה גַם אֶת הַתִּיאֹר שֶׁל גִּיהֵנָם בַּחֲנוּךְ ב' י' י'). —
 יב יֵאָסֵר אֶת-בְּלִיעַל. הִשׁוּה יִשַׁע' כִּד כִּיב: וְאִסְפוּ אִסְפָּה אִסִּיר עַל בּוֹר וּסוּגְרוּ עַל
 מִסְגְּרָא. וּגַם חֲנוּךְ א' סִיט כִּיח: (הַחוּטָאִים) בְּכַבְלִים יֵאָסְרוּ וּבִאֲסַפְתָּ שְׁחִיתָתָם יִהְיוּ כְּלוּאִים.
 אִידִיָּאָה זֹו עִבְרָה אַחֲיֵכ אֵל הָאִיבִנְגְלִיוֹן. —

יג הרוחות הרעות: וישמח יי בקניו ויתהלל בפי אשר אהב לעולם:
 יד ואז יגל אברהם ויצחק ויעקב ונס-אנכי אשמח וכל-הקדושים
 ילבשו צדק:

טז ועתה בני שמעו קלכם בחרו לכם את-האור או את-החשך
 ב את-תורת יי או את-מעשי בלועל: ויענהו בניו ויאמרו לפני יי
 ג גלך ובתורתו: ויאמר אליהם אביהם עד יי ועדים מלאכי ואתם
 ד עדים ואנכי עד על-דבר מוצא סיכם ויאמרו לו בני עדים: ויחדל
 ה לוי לצות את-בניו בן וישפט את-רגליו על-המטה ויאסף אל-
 אבותיו והוא בן-שבע ושלשים ומאת שנה: וישמו אותו בארון
 ואמרי-בן קברהו בחברון עם-קברות אברהם יצחק ויעקב:

צוואת יהודה הבן הרביעי ליעקב וללאה

א העתקת דברי יהודה אשר דבר אל-בניו לפני מותו: ויהי
 ב כאשר נאספו ונבאו אליו ויאמר אליהם שמעו בני אל-יהודה
 ג אביכם: אנכי נולדתי בן רביעי ליעקב אבי ולאה אמי קראה שמי
 ד יהודה כי אמרה אודה את-יי כי נתן לי גם-בן רביעי: ואנכי
 ה חרוץ היותי בנעורי ואשמע בקול אבי לכל-דבר: ואכבד את-אמי
 ואת-אחות אמי: ויהי כאשר גדלתי ואהי לאיש ויקרני אבי ויאמר
 מלך תהנה ובכל תצליח:

ב ויתן יי לי חן בכל-מעשי בשדה ובבית: וידעתי כי-דלקתי
 ג יחד עם-האילה ואצודה ואעש משעמים לאבי ויאכל: ואת-האבי
 ד תפשתי במרוצתי וכל-אשר בשדות אדתי: ואף את-הארי ואציל
 ה-ו ואחרי סויר-היער רדסתי ואצודהו במרוצתו ואקדעהו: ובחברון
 ז קסץ נמר על-הקלב ואחז בגובו ואשליכהו אל-הסלע וישבר
 ז לשנים: ואת-שור-הקר מצאתי והוא בער בשדות ואתפשהו בקרניו
 ואסובכהו קביב ואהם אותו ואשליכהו ואקרנהו:

יט ד שבע ושלשים ומאת שנה. ע' לעיל י"ב ז'. המספרים מתאימים למה שנמסר במדרש תדשא ובספר הישר. -

א א מלך תהיה. השוה ב"ר פ"ד: ויאמר יהודה... בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו למלך עליהם. -

ג ויהי כאשר באו שני מלכי כנען והמה משרוניים על-מקננו
 ועם-רב אתם וארוץ אנכי לבדי אל-מלך חצור ואבהו על-שריוני
 ב רגליו ואורידהו ארצה וקכה הרגתיו: ואת-המלך השני מלך תפוח
 ג אשר ישב על-סוסו הרגתי ויבן שורתיו את-כל-עמו: ואת-מלך
 אחר איש ענק ראיתי והוא יושב על-סוסו ומורה חצים מלפניו
 ומאחוריו ואקח אבן ששים ליטרא משקלה ואור בפסום ואהרנהו:
 ד ואלחם באחר שתי שעות ואשבר את-מגנו לשנים וארוצין את-
 ה רגליו ואהרנהו: ויהי כאשר ששטתי את-שריונו והנה תשעה אנשים
 ו מחבריו באו להלחם אתי: ואקח את-בגדי על-ורועי ואקלע בהם
 ז אבנים ואהרג ארבעה מהם ויתרם נסו: ויעקב אבי הרג את-בעל
 ח שילה מלך כל-המלכים איש ענק ארבו שתיים עשרה אמה: וישל
 ט עליהם שחר ויחדלו להלחם בנו: ועל-בן הנה אבי בלי-סחר
 י במלחמותיו כאשר הייתי אנכי עם-אתי: כי ראה בחלומו על-
 אדותי כי מלאך הגבורה הולך בעקבותי למען לא אכשל:
 ד ואחר-כך קמה עלינו בנגב מלחמה גדולה מאשר בשכם
 ואשר מלחמה יחד אני ואחי וארדה אלף איש ואהרג מאתים מהם

ב פרקים הבאים מצינו תיאור מפורט של המלחמה הגדולה שבין בני יעקב
 ובין מלכי כנען. תיאורים כאלה יש בכל הספרות החיצונית. השוה ס' היובלים ליד
 על שבעת מלכי האמורי שבאו להלחם עם יעקב, וע' תמי לברא' מ"ח כ"ב: קרתא
 דשכמ... די נסבית מידיהון דאמוראי [בעדן] די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון
 בסייפי ובקשתי. שרידי רשמים מהמלחמות האלה יש גם בביר סוף פרק צ"ז ועוד. —
 השוה את התיאור המקביל למסופר כאן במדרש ויסעו (הוצ' לוטירבאך בס' הזכרון
 לצ"פ חיות). וביחוד את התיאור המפורט בספר הישר, פרשת וישלח. — מלכי כנען.
 ב כן גם בספר הישר. לפי ספר היובלים (ליד): מלכי האמורי. — חצור. יובלים שם, מקיא
 י"א ס"ז, עיר בשבט נפתלי, על יד מי מרום. — תפוח. יהושע כ"ד ל', מקיא ס' ג'.
 ג במקור Ταφουέ. — מלך אחר. במקור: τὸν Ἀχὼρ βασιλέα, וזה בודאי שבוש. ג"א:
 τὸν βασιλέα Χωρά, וזה אפשר מלך חורון או בת-חורון (מקיא ג' ס"ז, ז' ל"ט). ואפשר
 לבאר שהמלים מלך אחר חוזרות על ראשית הפסוק הקודם: ואת המלך השני, שכן כל
 המסופר כאן על "מלך אחר" מסופר במדרש ויסעו ובספר הישר על מלך תפוח. —
 ח-ה תשעה. לפי מדרש ויסעו וספר הישר: שמונה. — ויעקב אבי. לפי ספר הישר ומדרש
 ויסעו הרג יעקב ארבעה מלכים. — בעל שילה. במקור Βελισάθ. — המלחמה המתוארת
 בפרק ג' היתה לפי מדרש ויסעו וס' הישר על יד שכמ. המלחמה בפרק ד' — על יד חצור. —
 ד וארבעה מלכים. לפי ספר היובלים הם מלכי סרטן, געש (יהושע כ"ד ל'). בית
 חורון ומחנים. גם במדרש ויסעו ובס' הישר הוא מונה את המלכים, אולם שם שמותייהם
 הם קצת אחרים. בכלל, מביא כל מקור ומקור שנויי נוסחאות אחרים, אולם התכן אחד

ב וארבעה מלכים: ואדלג על-החומה ואהרג עוד ארבעה מלכים:
ג וקבה לכדנו את-הצור ונקח את-קל-שללם:
ה ממחרת באנו אל-סרסן עיר חזקה ובצורה אשר יושביה
ב אמרו להרגנו: ואני וקר קרבנו אליה מדהמורח וראובן ולוי מך
ג הפערב: וכאשר חשבו האנשים אשר על-החומה פי לבדנו אנחנו
ד ויערכו לנגדנו: ואחי עלו מקל-עבר חרש ביתרות על-החומה
ה ויבואו העירה והמה לא ידעו: ונה אותם לסי חרב ואשר על-
החומה גם ויבאו אל-המגדלים ונצת את-המגדלים ותקדם אתם:
ו ויהי כאשר הלכנו משם ויתנסלו אנשי תפוח על-שללנו ונתנהו
ז קנד קנינו ונקחם אתם עד תפוח: ונהרג אותם ונשרף את-העיר
וקל-אשר בתוכה בזונו:
ו ויהי כאשר היינו על-מימי כזבא ויבאו עלינו אנשי ארבל
ב למלקמה: ונקחם אתם ונרדסם ואת-אנשי שילח מרעיהם הרגנו
ג ולא הנה להם מסלש מאתנו לצאת לקראתנו: וביום הסמישי באו
עלינו אנשי מביר לשלל שלל ונצא לקראתם וננצח אותם בתרב
ד חדה ונהרגם טרם יעברו במעברה: וכאשר באנו העירה ותשלכנה
גשיהם אבנים קנו מראש ההר אשר עליו היתה העיר: ונחבא
ה אני ושמעון מאחרי העיר ותלכד את-מעלות ההר ונהרס גם את-
העיר הזאת:
ז ויגד לנו ממחרת כי מלך נעש יוצא לקראתנו בעם רב:
ב ואני ודן התחששנו לאמורים ונבא אל-תוף עירם קבעלי ברית:
ג וברדת הלילה ויבאו אחינו ונקמתח להם את-השערים ונשמר אותם
ו את-קל-אשר להם ונקז את-קל-רכושם ונהרס את-שלש חומותיהם:
ד - ה ונקרב אל-תמנה מקום שם אצור קל-רכוש המלכים אויבינו: ויהי

ב הוא. — ואדלג על-החומה. במדר' ויסעו: ועלה לחומה של חצר. —
ה סרטן. כן השם במקורות העבריים. במקור היווני Ἀγέρων.
ו לזבא. נזכרת בדה"א ד' כ"ב. והיא כזיב שבברא' ל"ח ה'. לזבא היתה לפי
דה"י נחלת בני שילה בן יהודה. אפשר שהיא עין אל-כזובה של עכשיו. השוה גם מיכה
א' י"ד: בתי אכזיב לאכזיב (ע' Dict. of Bible I, 25; Encycl. Bibl. I, 37). — ארבל. כך
במקורות העבריים. במקור היווני Ἰωβήλ והוא שבוש. אפשר שהוא המקום שנוכר בקדמ'
ג י"ב י"ג א', י"ח ב' ב'. — מכיר. במדרש ויסעו: שביר, ביובל': מחנה שכיר. במלחמ'
א' ח' א', ב' ח' ט"ז ובכ"מ נזכרת מצודת מכיר, אלא שהיא על גבול איי וערב. —
ד תמנה. מק"א ט' נ': תמנתה. עיר בצפונה של יהודה (קדמ' ה' א' כ"ט. י"ד י"א

כְּאֲשֶׁר נִדְמוּנִי וְאֶקְצֹף וְאָרוּץ אֲלֵיהֶם אֶל־רֹאשׁ הַהָר וְהִמָּה יָרוּ בִי
 אֲבָנִים וְחֲצִיִּים: וְלֹא דָן אָחִי הִנֵּה בְּעֹרֵי כִּי עֲתָה יִבְלוּ לְהַרְגֵנִי:
 וְנִתְנַסַּל עֲלֵיהֶם בְּקִצְפִי וַיְנוּסוּ קָלָם וַיָּבֹאוּ בְּדַרְךְ אַחֲרַת אֶל־אָבִי
 וַיִּתְחַנְּנוּ לְסָגִיו תִּכְרַת אֲתָם בְּרִית שְׁלוֹם: וְלֹא עָשִׂינוּ לָהֶם רָעָה
 וַיְהִיו לָנוּ לְמַם וּנְשָׁב לָהֶם אֶת־כָּל־שְׁלָלָם: וְאֲבָנָה אֶת־תַּמְקָה וְאָבִי
 בָּנָה אֶת־אֲרָבֶל: וְאֲנֹכִי בֶן־עֲשָׂרִים שָׁנָה כְּאֲשֶׁר פָּרַצָה הַמִּלְחָמָה
 הַזֹּאת: וַיְגֹרְרוּ הַבְּנֵי־עַמִּים מִסָּנִי וּמִסָּנִי אֲחִי מְאֹד:
 וּמִקְנָה רַב הִנֵּה לִי וְרֹאשׁ הַרְוּעִים אֲשֶׁר לִי חִירָם הַעֲדָלְמִי:
 וַיְהִי כְּאֲשֶׁר הִלַּכְתִּי אֵלָיו וְאָרָא אֶת־בֶּן־שׁוּעַ מִלֶּךְ עַדְלָם וַיְדַבֵּר
 עִמָּנוּ וַיַּעַשׂ לָנוּ מִשְׁתָּה וּבְחַמִּי וַיִּתֶּן־לִי אֶת־בֵּית־שׁוּעַ בֵּיתוֹ לְאִשָּׁה:
 וַתֵּלֶךְ לִי אֶת־עַר וְאֶת־אוֹנָן וְאֶת־שֵׁלָה: וַיָּמָת יְיָ שָׁנִים וְשֵׁלָה חִי
 וְאֲתָם בָּנָיו:
 וּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה בְּרִית שְׁלוֹם בֵּין אָבִי וּבֵין עַשׂוֹ
 אָחִיו וּבֵין בָּנָיו וּבֵינֵינוּ אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּאנוּ מֵאֲרָם־גִּבְרִים מֵעַם־לָבָן:
 וּכְמִלַּאת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׁנַת הָאֲרָבָעִים לַחַי וַיֵּצֵא עַשׂוֹ אָחִי
 אָבִי לְקִרְיַת־נֹגֶד בְּעַם בְּבֵר וְחֹזֶק: וַיֵּךְ יַעֲקֹב בְּקִשְׁתּוֹ אֶת־עַשׂוֹ וְהוּא
 נִחְלָה בְּהַר שְׁעִיר: וַתִּרְחַף אֶת־בְּנֵי עַשׂוֹ וְלָהֶם עִיר בְּצִוְרָה חֹמַת

ב' מלחמות א' י"א ב' ובכ"מ. עכשיו כפר תבנה. - במקורות העבריים היתה המלחמה
 על יד געש ולא על יד תמנה. - ונשב להם. במדרש ויסעו: ושלמו ליעקב את כל
 הצאן ששבו מהם שנים באחד. - ואבנה. כן גם ביובלים שם. במדר' ויסעו: ונטה יעקב
 לתמנה ויהודה לארבאל. - בן עשרים. לפי יובל' (כ"ח ט"ו) נולד יהודה בשנת ב'
 אלפים קכ"ט והמלחמה הגדולה היתה (יובל' ל"ד א') בשנת קמ"ח. -
 בת ש"ע. לפי ס' הישר פ' וישב היה שמה עלית. - ובק"מ. כשנתחמתי מן היין
 (כך משער צ'ארלס במקום παρακαλέσας שהוא לשון תנחומים. ואין לו ענין לכאן). -
 המלחמה בין יעקב ועשו מתוארת בספר היובלים ל"ז-ל"ח. במדרש ויסעו וביחוד
 בספר הישר. שרידים ע"ד המלחמה הזאת נשארו גם במדרשים אחרים (למשל ילקוט
 שמעוני א' קל"ב). - בארבעים שנה. לפי יובל' ל"ז פרצה המלחמה בשנת ב' אלפים
 קס"ב ואז היה יהודה רק בן ל"ג-ל"ד שנה. - ויך יעקב. לפי המסופר כאן וכן גם
 ביובלים הרג יעקב את עשו. לפי המקורות העבריים הרג את עשו חושים בן דן. ע' ת"י
 לברא' ג' י"ב: עשו לא הרשה לקבור את יעקב במערת המכפלה ועל זה הרגו חושים
 בן דן וקברו את שניהם במערת המכפלה. סרקי דר' אליעזר ליט: בא עליהם עשו מהר
 שעיר... ואמר שלי היא מערת המכפלה... חושים בן דן... שלף את חרבו והתיו את
 ראשו... ואת גויתו שלחו... להר שעיר (כלו) רק ראשו נקבר אצל יצחק אביו). כן גם
 בספר הישר פ' ויחי. והשוה את ספור המעשה סוטה י"ג א'. - נחלה. במקור היווני:
 νεκρός=נבלה. במדר' ויסעו: והכה לעשו... ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו... והלך ומת

ו
 ז
 ח
 ט
 י
 יא
 ח
 ג
 ג-ד
 ט
 ג
 ג
 ד
 ח-ה
 ח
 ט
 י
 ח
 ט
 ג
 ג

בָּרַגְלִי וְשַׁעֲרֵי נְחֹשֶׁת וְלֹא יִכְלְנוּ לָבֵא בְּתוֹכָהּ וְנָשָׂם עָלֶיהָ מִסְבִּיב
 ה וְנָצַר עָלֶיהָ: וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים יוֹם וַהֲמָה לֹא סָתְחוּ וַהֲנִיחָה אֲנֹכִי
 מִבֵּינֵי לְעֵינֵיהֶם סָלָם וּבְנָשָׂאֵי אֶת־מִגְוֵי מִמֶּעַל לְרֹאשֵׁי וְאֶעַל וְאֲנִי
 ו תּוֹפֵשׂ אֶת־הָאֲבָנִים וְאֶהְרֹג מֵהֶם אֶרְבָּעָה אֲלוֹפִים: וַיֵּרְאוּבֵן וְגַד הֲרִגוּ
 ז שְׁשָׁה אֲחֵרִים: וַיִּתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ בְּדַבְרֵי שְׁלוֹם וַנִּנְעַץ עִם־אֲבִינוּ וְנָשָׂם
 ח אֹתָם לָמָס: וַיְהִיו נֹתְנִים לָנוּ חֲסָה חֲמֹשׁ מֵאוֹת פֹּזֵר וְשָׁמֵן חֲמֹשׁ
 י מֵאוֹת אֵיפָה וַיִּין חֲמֹשׁ מֵאוֹת מִדָּה עַד־הַרְעֵב עַד־אֲשֶׁר יִרְדְּנוּ מִצְרַיִם:
 י אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְקַח לוֹ עַר בְּנֵי אֶת־תְּמָר מֵאַרְם נְהָרִים
 ב בֶּת־אֲרָם לוֹ לְאִשָּׁה: וַיְהִי עַר רַע וַיִּצָּק לְתָמָר כִּי לֹא־הָיְתָה מֵאֲרָץ
 ג כְּנָעַן וַיִּמִּיתָהּוּ מִלְּאֵךְ יְיָ בַּלְיִלָה הַשְּׁלִישִׁי: וְהוּא לֹא יָדָעָה בְּמִזְמַת
 ד אִמּוֹ כִּי לֹא חָסַף לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים: וּבִימֵי הַמִּשְׁפָּחָה וְאֶתְנַגְּדָה
 ה-ו לְאוֹנָן לְאִשָּׁה: וְגַם הוּא בְּרָעַתּוֹ לֹא יָדָעָה וַיַּעַשׂ אֶתְּהָ שָׁגָה: וַיְהִי
 ז כְּאֲשֶׁר יִרְאֵתִי אוֹתוֹ וַיָּבֵא אֶלֶיהָ וְשָׁחַת וְרָעוּ אֶרְצָה בְּמִצְוֹת אִמּוֹ
 ו נִימַת גַּם־הוּא בְּרָעַתּוֹ: וְאֶבְקַשׁ לְתַמָּה גַּם לְשִׁלָּה וְלֹא נִתְּנָתִי אִמּוֹ
 כִּי כָעֵסָה עַל־תְּמָר אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן כְּמוֹהָ:
 יא וְגַם־אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי רָעָה מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִים וַעֲצַת נְעוּרִים
 ב נִמְהָרָה עֹנְדָה אֶת־תְּבוּנָתִי: וּבְרֹאוֹתֵי אוֹתָהּ וְהִיא הִשְׁקַתְנִי יַיִן וְאָסַת
 ג וְאֶקְחָהּ בְּלֹא עֲצַת אָבִי: וְהִיא כְּאֲשֶׁר הִלְכָתִי וַתִּלְךְ וַתִּקַּח אִשָּׁה
 ד לְשִׁלָּה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: וּכְאֲשֶׁר נֹדַע לִי אֲשֶׁר עָשָׂתָה וְאֶקְלָלָה בְּמַר
 ה נַפְשִׁי: וַתִּמַּת גַּם־הִיא בְּרָעַתָּה יַחַד אֶת־בְּנֵיהָ:
 יב וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתְּמָר בְּאֶלְמִנוּתָהּ וּבְשִׁמְעָהּ מִקֵּץ
 שְׁנָתַיִם כִּי הוֹלֵךְ אֲנֹכִי לְגִזּוֹ אֶת־צֵאֲנִי וַתַּעַר בְּגִדִי כְּלוֹלוֹתֶיהָ וַתִּשָּׁב
 ב בְּעִיר שִׁינֹם לְפָנַי הַשָּׁעָר: כִּי כֵן חָק לְאֲמֹרִים אֲשֶׁר יוֹשִׁיבוּ אֶת־
 ג הַמֵּאֲרָקָה שְׂבָעָה יָמִים לְפָנַי הַשָּׁעָר לְהִנְנוּתָהּ: וְאֲנֹכִי בְּשָׂתוֹתִי יַיִן

שם. ובס' היובלים הרג יעקב את עשו. - בהר שעיר. נ"א מוסיף: וילך וימת
 באנונירם. בספר היובלים ל"ח ט': אדורם. קדמ' י"ג ט' א': אדורה. והיא העיר שלכדה
 יוחנן הורקנוס והכריח את יושביה למול. -

ב ת ארם. מטעים הכותב שתמר, כנגוד לאשת יהודה, ארמית היתה ולא כנענית.
 ו נכריה (השוה יובל' מ"א א': מבנות ארם). - ולא נתנתני אמו. משנאתה לבנות-ארם
 (כן גם ביובלים מ"א ז'). -

יא ה ותמת גם היא. ע' ב"ר פ"ד: וירד יהודה-ירידה היא לו שנשא נכרית, ירידה
 היא לו שקבר את אשתו ובניו. -

יב ב לה זנותה. השוה החק של ius primae noctis, וע' כתובות ג' ב': בתולה הנשאת... תבעל

ד לשקרה לא הכרתיה ויפסמי יפיה ומראה ופי ערניה: ואם אליה
 ואתר אבא-נא אליך ותאמר מה-תתן לי ואסת-לה את-משי ואת-
 ה שתילי ואת-נזר מלכותי לערבון וכאשר באתי אליה ותהר: ובהודעי
 את-אשר עשיתי ואבקש להרנה והיא שלחה אלי תרש את-
 ו הערבונות ותקלימני: ובקראי לה ואשמע גם-את-דברי הסוד אשר
 ז דברתי בשקבי עמה בשקרוני: ולא יכלתי להמיתה כי מאת יי
 ח היתה זאת: ואני אמרתי אולי בעצת ערמה עשתה בקהתה את-
 ט הערבון מואשהו אחרת: ואנכי לא קרבתי אליה כל-ימי תני כי
 י עשיתי את-התועבה הזאת בושאל: וגם-אנשי העיר אמרו לא
 היתה בשער קדשה כי מארץ אחרת באה ותשב בשער לזמן
 יא מאער: ואחשב כי לא-ידע איש כי באתי אליה: ואמר-יכן באנו
 יב מצרימה אל-יוסף מפני הרעב: ואנכי אז בן-שש וארבעים שנה
 ושלש ושבעים שנה נרתי במצרים:
 יג ועתה קני הנני מצוה אתכם שמעו אל-יהודה אביכם ושמו
 ב את-דברי לעשות בקל-חקות יי ולשמע אל-מצות אלהים: ולא
 תלכו אחרי תאוותיכם בשרירות לב ואל-תתנאו במעשיכם ובכל
 ג געוריכם כי כל-אלה רע בעיני יי: כי גם-אנכי התפארתי אשר
 במלקמות לא פתני מראה אשה יסת-תאר ואחרת את-ראובן אחי
 ד על-דבר בלחה אשת אבי ורוח-הקנאה והגנות ערכו לנגדי (מלקמה)
 עד-אשר שבבתי עם-בת-שוע הפנענית ועם-תמר כלתי: כי אמרתי
 ה אל-חותני אנעץ באבי וכן אקח את-בתה [ולאשה] והוא לא חפץ
 ו-ו ונראני בדבר בתו המון זהב לקלי-חק כי מלך הנה: ויפאר אותה
 בקנה ובפנינים ויצוה להשקותנו יין בחדר הנשים והיא נסה מאד:
 ו-ז והנין הטה את-עיני והחשק החשיך את-נפשי: ואנכי חשקתי בה

לטפסר תחלה. חק זה רווח היה אצל העמים הקדמונים. ביחוד על יד בתי-המקדש באסיה
 י הקטנה ובסוריה. - נזר מלכותו. מקביל אל חותם שבספור התורה. השוה גם ביר פיה:
 חותמך זו מלכות. המדיא שימני כחותם על לבך (שה"ש ח' ו'). כי אסיה היה כניהו בן
 י יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמ' כ"ב כ"ד). - חרש. השוה בבא מציעא ג"ט
 א': גוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן.
 יא מתמר... - ארבעים ושש. לפי יובלים מ"ה א. היה רק בן מ"ג. -
 יג-ה ואחרת. השוה סוטה ז' ב' ועוד: מי גרם [לראובן] שיודה. יהודה. - בחדר
 הנשים. במקור היווני: ἐν κάλλει γυναικῶν. לפי צ'ארלס קרא היווני במקור העברי
 בהדר (בה"א) במקום בחדר. -

ח ואשכב עמה ואעבר מצות יי ומצות אבי ואקחה לאשה : ויי
 שלם-לי בעצת נפשי הרעה כי לא נחת הנה לי בקניה :
 יד ועתה בני אל-תשתו יין לשקרה כי הוא יסיר את-הלב
 מאברי האמת ויעורר קנאה ותאנה ויטה את-העינים לומעשין
 ב מעתועים : כי היין במשרת לרות הנות למלא תאות-קשש כי גם
 ג שניהם יעקשו את-תבונת האדם : כי אם-תשתה יין לשקרה הוא
 יריוז את-רוחך במשכבות נתעבות אשר תתענה לנות ויחמם
 ד את-נוף לתאנה ואתה תעשה את-מעשה החסא ולא תבוש : כן
 ה דרך השכור בני כי אשר ישתה לשקרה לא יבוש מאיש : והנה
 גם-אנכי נתעיתי לבלתי הכלם משני המון העיר כי לעיני-כל
 נפיתי אל-תמר ואחסא חסא גדול ואגל את-מכסה ערות בני :
 ו וכאשר שתיתי יין לא הדרתי את-מצות אלהים ואקח אשה
 ז כנענית : ועל-כן תבונה רבה דרושה לאיש השומה יין ונה יהנה
 ח שקל-שתנת היין אשר ישתה איש כל-עוד יבוש : והנה כי יעבר
 את-הגבול הנה ורוח-תעתועים תתקף את-נפשו ותשים דברי נבלה
 בסיו והוא יקשע ולא יבוש ויחשב כי טוב הוא :
 טו ונואף כי יעגש לא יחוש וכי יהנה לבו לא יכלם : כי אם-
 ב יהנה איש מלך וינאף תסור ממנו מלכותו כי עבר לגנות יהנה
 ג כאשר עניתי גם-אני : כי נתתי את-מטוי הוא עו שבטי ואת-אזורי
 ד הוא גבורתי ואת-גזרי אשר הוא תפארת מלכותי : ובהנמני על-
 ח אלה לא אכלתי קשר ויין עד-עת זקנתי וכל שמחה לא ראיתי :
 ח ומלאך אלהים הראני כי אם-מלך ואם-דל תמשלנה בו הנשים :
 ו והן תפקנה מאת המלך את-תפארתו מאת הגבור את-גבורתו ומאת
 הדל גם את-משען דלותו האחרון :
 טו ועל-כן שמרו בני את-גבול היין כי ארבע רוחות רעות בו
 ב רוח התמדה רוח משק-בשרים רוח הוללות רוח הבצע : אם-
 ג תשתו יין בשמחה היו עגוים ביראת יי כי אם-בשמחתכם תסור
 ד יראת יי ישאר השקרן ואתו תבא פריצות : ואם-תבקשו לחיות
 בשנה אל-תגעו כליל ביין למען לא תחטאו בדברי שחך ומריבות
 ו בעלילות-שוא ולא תעברו מצות יי ותמותו לא בעתכם : כי היין
 ז יגלה גם-סודות אלהים ואנשים כאשר גליתי גם-אנכי את-מצות
 אלהים וסודות יעקב אבי לקנענית אשר אמר לי אלהים לא תגלה :

יז ועתה אצוקם בני אל-תאבהו קסח ואל-תביטו אל-ימי הנשים
 כי גם-אנכי על-ידי הנהב ויסי המראה נתעיתי אחריו בת-שוע הבנענית:
 ג-ג כי ידעתי בעקב שני אלה ופל ורעכם בנות: כי גם-אנשים נבונים
 מקני יעבירו על-דעתם וימעיטו את-מלכות יהודה אשר נתן לי יי
 ד עקב אשר שמעתי בקול אבי: כי אנכי לא-העצבתי את-אבי מימי כי
 ה אם-קל-אשר אמר אלי עשיתי: ויברכני יצחק אבי-אבי למלך על-
 ז ישראל וגם-יעקב ברכני בן: וגם-אנכי ידעתי כי ממני תקום המלוכה:
 יח ב ואנכי ידעתי כי תעשו רעה באחרית הימים: ועל-כן השמרו
 ג בני מן-הננות ומאבהבת-קסח ושמעו אל-יהודה אביכם: כי אלה
 ז יסירו מאחרי תורת אלהים ויעורו עצת הנפש וילמדו גאנה ולא
 ה יתנו לאיש לרמם על-קרובו: והם מנפשו כל-חנינה יגזלו ויציקו
 ה להם בעני ועמל וינידו ממנו שנה ויאכלו את-בשרו: והוא את-
 ו קרבנות אלהים יסר וברכת אלהים לא יזכר נביא כי-ידבר אליו
 ו לא ישמע ודברי תמימים יתעב: כי הוא לשני יצרים יעבד ולא
 יוכל לשמע בקול אלהים כי חחשיכו את-נפשו וכיום קבלילה ובלך:
 יט בני אהבת הקסח תוביל לעבודת אלילים כי בתעוטי הקסח
 יקראו לאלילים אלים והוא יפעל אשר מי שיש-לו וקסח בשגעון
 ב ינהג: בעקב הקסח מתו לי בני ולולא שבתו נבנעתי ולולא תסלות
 ג יעקב אבי כי אז ערירי הלבתי למות: ואלהי אבותי תמל עלי
 ד כי עשיתי את-אלה ולא ידעתי: כי שר החמא ענני ואפשע באדם
 ה וקבש אשר בחטאים נשחת: ואנכי הפרתי את-דפוני בחשבי כי
 לא ינצחני איש:
 ב ואתם רעו לכם בני כי שתי רוחות תשמרנה על-האדם רוח
 ב האמת ורוח הקנב: וקרוע התיכונה היא רוח תבונת השכל אשר
 ג תט לכל אשר תחפץ: ומפעלי שתיהן האמת והקנב מקוקים בלב
 ד האדם וי יודע קל-אחד מהם: ואין זמן אשר בו יוכלו להסתר
 ה מפשי בני-איש כי בלבו מקוקים הם לפני יי: ורוח האמת תעיד
 בכל ותאשים את-כל וקיתה קאש עצודה בלב החוטא ולא יוכל
 לשאת סגיו אל-שופטו:

יט ד ואפשע. לתשובתו של יהודה השוה יובלים מ"א כ"ה: ויכופר לו. כי שב
 מעוונו... כי חטא מאד לאלהינו. -

- כא ועתה בני הנני מצוה אתכם אהבו את-לוי למען תשארו ואל-
 ב תתנשאו עליו למען אשר לא-תשמרו: כי לוי נתן אלהים את-
 ג המלוכה ולו את-הבקה וישם את-המלוכה תחת הבקה: לוי נתן
 ד את-אשר על-הארץ ולו את-אשר בשמים: כי כאשר נבדו
 השמים מעל-הארץ פן נבדה כהנת אלהים ממלכות הארץ אם-
 ה לא תסור בקטאתה מאחרי יי ומלכות הארץ תמשל-בה: כי
 מלאך יי אשר אלי בו בחר יי על-סניף לקרבו אליו ולאכל
 משלקנו ולהקרוב לסניו בבורים ממטעמי בני ישראל ואתה תהיה
 ו מלך בנעקב: ותהיה ביניהם פים כי כאשר בו יתרוצצו צדיק
 ורשע אלה אסירים ואלה עשירים ככה יהיה גם-כה קל-מין האדם
 אלה מסבנים יהיו ובשבי ונלכו ואלה עשירים חומסי הון-ורים:
 ז כי המלכים בתנינים יהיו ויבלעו בני-איש פדנים וקנים וקנות
 ח יקחו לעבדים וקתים ושרות ומקנה ורכוש יגזלו: ובבשר רבים
 ישביעו עורבים ועגורים והמה יפלו ברעה ויתנאו בתאות-קצע:
 ט ונביאי השקר פסופות יהיו וירדפו כל-אנשי צדק:
 כב ויי נביא עליהם ריבות איש באחיו ומלחמות תמיד תהינה
 ג בישראל: ובגורים ובא הקץ למלכותי עד-אשר תבוא תשועת
 ישראל עד-יוסיע אלהי הצדק להשקיט בשלום יעקב וכל-הגוים
 ד והוא ישמר כח-מלכותי עד-עולם: כי שבועה נשבע יי לבלתי
 ה השמיד את-המלוכה מזרעי עד-עולם:
 כג ועתה בני נעצבתי מאד על-הפושעים ועל-הקשפים אשר
 תעשו נגד המלוכה כי תלכו אחרי המעוננים הידעונים ורוחות
 ד התהו: את-בנותיכם תעשו למחוללות ולקדשות ותתערכו בקל-

כא-כג הפרקים כ"א-כ"ג מכוונים למריבות שהיו בין החשמונאים ובין מתנגדיהם. הסופר מהלל את בני לוי הכהנים, אבל מגנה באפן חריף את תאות הבצע ומריבותיהם התמידיות של בני לוי (החשמונאים). אפשר שהכוונה למריבות שבין הורקנוס ואריסטובולוס (מריבות איש באחיו ומלחמות תמיד כ"ב א'-ב') ששררו בשנות 40-70 לפני סה"נ. אם כך, הרי יש לקבוע את זמנו של הקטע הזה למאה הראשונה לפני סה"נ. -

כא ז ובנים ובנות. הוה ש"א ח' י"א-י"ז. -

כב ג ריבות. ע' הקדמה לפרק זה. - לבלתי השמיד. הוה לא יסור שבט מיהודה (ברא' מ"ט י'). -

כג ד למחוללות. הוה מזמורי שלמה ב' י"ג: וישימו את בני ירושלים לקלס.

ג תועבות הגוים: ועל-הדברים האלה יביא יי עליכם רעב ודבר
 מות וחרב רודפת מצור-אויבים וחרפת-אויבים עלליכם ומותו
 את-נשיכם יגלו את-רכושכם יבזו מקדש יי [ויהי] לשרפת אש
 ד ארצכם שממה ואתם ותהיו בשבי בין הגוים: ומבניכם יעשו
 ה סריסים לנשיהם: עד-אשר תשובו אל-יי בלבב שלם ותשובו
 ותלכו בקל-מצותיו ויי יסקוף עליכם ברחמים ויוציא אתכם
 משבי הגוים:

כד ואמרי כל-אלה יקום לכם פוקב מעקב בשלום וקם איש
 מן-עו קשמש אדקה ויתהלך עם-בני אדם בתם ובאדק וכל-עולה
 ב לא תמצא בו: והשמים יפתחו-לו לשפך עליו רוח ברכה והוא
 ג ישפך רוח חן עליכם: ואתם תהיו לו בנים באמת ותלכו בקקותיו:
 ד-ה ואז ינהיר שבט מלכותי ומגזעכם יצא חסר: וממנו יצמח שבט
 מישור לגוים לשפט ולהושיע את-כל-אשר יקרא אל-אלהים:

כה ואז יקומו אברהם יצחק ויעקב לחיים ואנכי ואחי ראשי
 שבטי ישראל נהנה הראשון לוי השני אנכי השלישי יוסף
 הרביעי בגמין החמישי שמעון הששי יששכר וקנה קלם על-
 ג סדרם: ויברך יי את-לוי ומלאך הקנים [ברך] אותי פחות הקבור
 את-שמעון השמים את-ראובן הארץ את-יששכר הגם את-וקלון

ז וזנות בתוכה... ותטמאנה בנות ירושלים... כי טמאו את עצמן. - לשרפת אש. אפשר
 שנבואה זו מכוונת לשרפת ביהמ"ק בימי הסורים. ע' מק"א ד' ל"ח: ויראו את מקדשנו
 שומם והמזבח מחלל והשערים שרופים באש. - בשבי. ג"כ מכוון לגלות הסורים (או
 הרומאים בימי פומפיאוס וקסיוס). ע' שם א' א' כ"ט-מ'. וכן מזמורי שלמה ב' ר'
 ד קדמ' י"ד י"א ב'. - סריסים. השוה מל"ב כ' י"ח: ומבניך... והיו סריסים בהיכל מלך
 בכל. לא ידוע אם למלכי בית-סיליקוס היו סריסים. -

כד פרק כ"ד הוא שיר תהלה על המשיח שעתיד לקום לישראל. השוה את השיר
 שבסוף צוואת לוי. המלים קם איש מזרעו הם לפי דעת רוב החוקרים (צ'ארלס בהוצאתו)
 אינטרפולציה הואיל ולפי הרעיון העיקרי של הספר עתיד המשיח להיות מזרע
 לוי. אם נקיים ששיר התהלה מכוון ליוחנן הורקנוס אז עלינו לקיים שהפסוקים ד'-ה'
 נשתרבו לכאן ממקום אחר. או שהם תוספת מאוחרת. כל הפרק הזה וגם פרק המשיח
 בצוואת לוי מושפעים בכלל משיר התהלה לישראל שבבמדבר כ"ד. - ויתהלך עם
 בני אדם. לשון זה חשוד בעיני מאד כאינטרפולציה נוצרית. - רוח ברכה. כאן יש
 ג תוספת נוצרית: מאד קדוש. - ותלכו בחקותיו. גם כאן יש תוספת נוצרית: הראשונות
 והאחרונות הוא חסר אל עליון והוא המעין הנותן חיים לכל בשר. ובמלים הראשונות
 ה' והאחרונות נתכוון ודאי לאיבנגיליון. - שבט מישור. השוה תהלי מ"ה ד': שבט
 מישור שבט מלכותך. -

צוואות השבטים

הַהָרִים אֶת-יֹסֵף הָאֵהָל אֶת-בְּנֵימִין הַמְּאֹרֹת אֶת-דָּן עַדן אֶת-
 נַפְתָּלִי הַשָּׁמֶשׁ אֶת-נֶדָר וְהִנֵּרֵם אֶת-אֲשֶׁר: וְאַתֶּם תִּהְיוּ עִם לִי: וְשָׁפָה
 אַחַת וְלֹא יִהְיֶה שָׁם רוּחַ-תַּעֲתוּעִים מִבְּלִיעַל כִּי הוּא לְאֵשׁ יוֹסֵל
 עַד-עוֹלָם: וְכָל אֲשֶׁר בְּיָגוֹן מָתוּ בְּשִׁמְחָה יְקוּמוּ: וְהַמָּתִים לְמַעַן יִי
 לַחַיִּים יְקִיצוּ: וַאֲבָאֵי יַעֲקֹב בְּשִׁמְחָה יְרוּצוּ וְנִשְׂרִי יִשְׂרָאֵל יַעֲוֹסוּ
 בְּגִילָה וְכָל-הָעַמִּים יִבְכְּדוּ אֶת-יִי לְעוֹלָמִים:
 וְעַל-כֵּן בְּנֵי שִׁמְרוּ קֶלֶת-תּוֹרַת יִי כִּי הִיא תִקְוָה לְכָל אֲשֶׁר
 יִחְזִיקוּ בְּדַרְכָּיו: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם [וַיהוֹדֶה] הִנֵּה אֲנִכִי מֵת הַיּוֹם כִּד
 מֵאָה וְעֶשֶׂר וְשָׁמוֹנֶה שָׁנִים: וְאֶל-תִּקְבְּרוּנִי בְּבִגְדֵי-יֹקֵר וְאֶל-תִּקְרְעוּ
 אֶת-בְּשִׁמִּי כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַמְּלָכִים וְהַעֲלוּנִי תְּקֻרָה אֶתְכֶם: וַיִּשְׁכַּב
 יְהוּדָה עִם-אֲבוֹתָיו אַחֲרֵי דְבָרוֹ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲשׂוּ בְּנָיו כְּכָל
 אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עִם-אֲבוֹתָיו בְּתַבְרֹון:

צוואת יששכר הכן הסמישי ליעקב וללאה

א העֲתִקְתָּ דְבָרֵי יִשְׁשַׁכָּר וַיִּקְרָא אֶל-בְּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ בְנֵי
 ב אֱלֹהֵי-יִשְׁשַׁכָּר אֲבִיכֶם וְהִאֲזִינוּ לְדְבָרֵי אֱהוֹב יִי: אֲנִכִי נוֹלַדְתִּי בֶן סְמִישִׁי
 ג לְיַעֲקֹב בְּשֹׁכֵר הַדּוֹדָאִים: כִּי רָאוּבֵן אָחִי הֵבִיא דוֹדָאִים מִן-הַשָּׂדֶה
 ד-ה וְתַסְקֶנָּהוּ רְחֵל וְתַקְחֶם: וַנִּבֶּךְ רָאוּבֵן וַתֵּצֵא לָאָה אִמּוֹ לְקוֹלוֹ: וְאֵלֶּה
 הָיוּ תַסְפּוּחִים אֲשֶׁר רִיחָם מְתוֹק הַצּוֹמְחִים מִמַּעַל לְאַסִּיקֵי הַמַּיִם בְּאֶרֶץ
 ו אֲרָם: וְתֹאמַר רְחֵל לֹא אֶתְּנֶלְךָ אֶת-אֵלֶּה וְהָיוּ לִי תַחַת בְּנִים כִּי

כה ג ש ב ט י. במקור ἀπὸ πρῶτου. - שפה אחת. לשון הקדש. על ערכה של לשון
 הקדש ע' ביר י"ח: כשם שנתנה תורה בלה"ק. כך נברא העולם בלה"ק. והשוה יובלים
 ג' כ"מ: כל הבהמות החיות והעופות דברו שפה אחת. וכן ת"י לברא' י"א א': בלישן
 קודשא הוו ממללין דאתברי ביה עלמא. ע' שבת י"ב ב' על מלאכי השרת שאינן
 מכירין בלשון ארמי. לעומת זה מוצאים אנו דעה שאדם הראשון בלשון ארמי סיפר
 ד (סנהד' ל"ח ב'). - בסוף פסוק ד' יש תוספת נוצרית: ואביונים למען ה' יעשרו (השוה
 מתאי ה' ו'). -

נב מאה ועשר ושמנה. לפי ס' הישר קכ"ט שנה. לפי תדשא קי"ט. -

א יששכר מתואר בצוואות השבטים כאיש תם עובד אדמה. כמו שנאמר בברכת
 יעקב ברא' מ"ט י"ד: יששכר חמור גרם רובץ בין המשפחים... ויט שכמו לסבול ויהי
 למס עובד. וע' תרגום הע' : καὶ ἐγενήθη ἀνήθ γεωργός. לפי המסורה המאוחרת בני
 יששכר הם לומדי תורה. ע"פ דה"א י"ב ל"ב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים...
 ב (וע' ביר ע"ב). - דודאים. ע' ביר ע"ב על מחלוקת חכמים במהות הדודאים. -

ו שנאני יי ולא ילדתי בנים לי-עקב: ושנים היו התפוחים ותאמר
 לאה אל-רחל יהי-לך אשר לקחת את-בעלי ולקחת גם-את-אלה
 ח מקמי: ותאמר לה רחל יהי לך יעקב הלידה הזו תחת הודאי
 ט בנד: ותאמר לה לאה לי הוא יעקב כי אנכי אשת געוריו:
 י ותאמר רחל אל-תתנאי ואל-תתפארי כי אותי ארש לו בראשונה
 יא ולמעני עבד את-אבינו ארבע עשרה שנה: ואנכי מה-אעשה-לך
 כי רבה הערמה ומזמת בני-איש וערמה תהלה עלי-אדמות כי
 יב לולא זאת לא ראית את-פני יעקב: כי לא אשתו את ובערמה
 יג הקאת לו: ואותי רבה אבי ויגרשני בלידה ההוא ולא נתן את-
 יד יעקב לראותני כי לו הייתי שם לא קרהו כזאת: ואולם ביהודאים
 טו האלה אשכיר לך ללידה אחד את-יעקב: וידע יעקב את-לאה
 ומהר ותלד אותי ועל-השקר הזה נקרא שמי יששכר:
 ב ונרא אז מלאך יי אל-יעקב ויאמר שני בנים תלד רחל כי
 ב בקלה במשכב בעלה ותבחר הגור: ולולא לאה אמי מקרה במשכבו
 את-שני התפוחים כי עתה שמונה ילדה ועל-כן ילדה היא ששה
 ג ורחל ילדה את-השנים כי למען יהודאים השקוף עליה יי: כי
 ידע אשר למען ולדת בנים בקשה לחיות עם-יעקב ולא למען
 ד-ה [מלא] תאונה: וממחרת היום נתנה שנית את-יעקב: ובגלל יהודאים
 ו הים שמע יי את-רחל: כי גם-כאשר קבלתם לא אכלה אותם
 ותקרב אותם בבית יי ותביאם אל-הכהן אשר היה בימים ההם:
 ג ויהי כאשר הייתי לאיש ואתהלה בישר לקבי ואהי עבד
 אדמת אבי [ואדמת] אחי ואאסף את-תבואות אדמתם בעתן:
 ג-ג ויברכני אבי פראותו כי בתם-לקבי אתהלה לקניו: ואנכי לא-
 ד הייתי נמקד במעשי ולא קנאתי ולא רעה עיני בקרוכי: לא הלבתי
 ה רכיל באיש ולא הרשעתי תני אדם כי בתמת עיני הלבתי: כך
 שלשים וקמש הייתי כאשר לקחתי אשה כי עמלי אכל את-פחי
 ו לא חשבתני על-חשק נשים כי ענה ונגע הייתי ותפל עלי תרדמה:
 ו וישמח אבי תמיד על-תם-לקבי כי כל-בכור הקרבתי ביד-הכהן

ר מה. השוה ספור המעשה בביר ע', ודומה לו בס' הישר פ' ויצא. -
 ב כי בחלה. בביר ע"ב דורשים את מעשה רחל לגנאי: לפי שזוללה בצדיק אינה
 ג נכנסת עמו לקבורה. - למען לדת. ע' ביר ע"ב בנוגע ללאה. שלא היתה כוונתה
 אלא לשם שמים. להעמיד שבטים. -

צוואות השבטים

ו' לוי וכן גם-לאבי: ונרב יי את-טובו בנדי עשרת אלפי מונים וירע
ח גם-יעקב אבי פי יי עורני בתמי: פי לרלים ולאשר בצרה נתתי
משוב האדמה בתם-לקבי:

ד ועתה בני שמעו אלי והתהלכו בתם-לבבכם פי בו ראיתי
ב את-קל-רצון יי: איש תם לא-ישאף הון מאכלי-תאנה שונים לא
ג נהמר בנר ממלצות לא ירצה: ימים רבים לא-יקנה לחיות והוא
ד רק לרצון יי יחקה: ועל-כן כל-רוחות תעתועים לא ימשלו-בו
פי לא-יואיל הבש אל-יפי הנשים למען אשר לא-יחלל נפשו
ה בתהפוכות נרע: אין קנאה בעצותיו והכעש לא יעציב את-נפשו
ו ולא יענה את-רוחו בתאנה נקובה: והוא בתמת-נפשו יתהלך וכל-
דבר בישר לקבו יראה ויעצם עיניו מראות רע בתסאי העולם
לכל-יראה בהסר איש את-מצות יי:

ה ועל-כן שמרו בנים את-תורת אלהים וקנו תם ובישר
ב תתהלכו ואל-תהיו קלי-דעת במצות יי ובמעשי קרוביכם: ואהבו
ג את-יי ואיש את-קרובו ועל-דל ועל-חולה תחמלו: שימו מעיניכם
לעבד את-האדמה ועמלו במפעליכם בכל-עבודת השדה והביאו
ד מנחה בתודה לוי: פי בראשית בפורי סרי האדמה יברך אתכם
ה יי באשר ברך את-כל-הקדושים למן-הביל ועד-עתה: פי לא-ינתן
לכם חלק אחר מלבד משמני הארץ אשר סרנה בעמל תוציאו:
ו פי גם-יעקב אבי ברכני בברכות האדמה ובראשית תבואותיה:
ז-ח ויכבד יי את-לוי ואת-יהודה גם-בתוך בני יעקב: וימן יי להם
ט מורשת נחלה וימן ללוי את-הכהנה וליהודה את-המלוכה: ועל-
פן שמעו אליהם והתהלכו בתמת אביכם:

ו ודעו לכם בני פי באחרית הימים יעזבו בניכם את-תממתם
וידבקו באהבת-בצע לא-תרע שבעה ויעזבו צדק ויקרבו למזמה
ב וינניחו את-מצות יי וידבקו בבליעל: והמה יעזבו את-עבודת
האדמה ונתורו אחרי עצותיהם הרעות ויפוצו בין הגוים והיו עבדים
ג לאויביהם: ואתם הגידו קזאת לבניכם למען אשר אם-יחטאו ושובו
ד מהרה אל-יי: פי הוא רחום ויגאלם להשיבם אל-אדמתם:

ה ה בניא יש כאן תוספת: ולגד נתן לפור את הגדודים שיבואו על ישראל. ובודאי נשתרבו לכאן ממקום אחר. -

ז בן-שתיים ועשרים ומאה שנה אנכי היום ולא ידעתי כי כל-
 ב חטא: ומלבד אשתי לא ידעתי אחרת ולא וניתי בנשאי את-עיני:
 ג-ד ויין לא שתייתי ואתע וכל-חמד אשר לרעי לא חמדתי: ערמה לא
 ה שקנה בלבבי וקזב לא עבר על-דל-שפתי: איש כי הנה בצרה
 ויאנח אתו ולדל פרסתי מלחמי חסד עשיתי כל-ימי אמת שמרתי:
 ו-ז את-י: אהבתי בכל-בחי וכן אהבתי כל-איש יותר מקני: וכבה עשו
 גם-אתם בני וכל-רוח בליעל יגוס מקם וכל-מעשה אנשים רעים
 לא ימשל בקם ותרדו בכל-חנות השדה כי אתכם יהי אלהי השמים
 ח והארץ כי תתהלכו עם-בני-איש בתם-לרב: ויצו את-בניו אחרי
 אשר דבר להם העלוני חברונה ושמה תקברוני במערה עם-אבותי:
 ט ויפשו את-רגליו וימת בשיבה טובה קריא בכל-אקרו ו לא גם
 פחו וישן שנת-עולמים:

צוואת זבולון הבן הששי ליעקב וללאה

א העתקת דברי זבולון אשר צוה את-בניו לפני מותו בשנת
 ב מאה וארבע-עשרה לחייו שנתים אחרי מות יוסף: ויאמר אליהם
 ג שמעו אלי בני זבולון והקשיבו לאמרי אביכם: אני זבולון זכר טוב
 וקרני [אלהים] לאבותי כי בעת הנלדי ויצעם אבי מאד בצאן
 ד ובקקר בעת הנה חלקו במקלות הפצלות: לא ידעתי פיראחטא
 ה מימי מלבד במחשבותי: ולא אנפר אשר אפשע מלבד הפשע
 אשר מעלתי ביוסף כי נדברתי עם-אחי לבלתי הניר לאבי את
 ו אשר נעשה: ואכה במסתרים ימים רבים על-יוסף כי יראתי מפני

ז בן-שתיים ועשרים ומאה. המספר מתאים למה שנמסר במדרש תדשא ובסי
 הישר. - כל חטא. בנ"א תוספת: עד יום מותי (השוה יובל' כ"א כ"ב: ולחטא חטא עד
 ב-ה מות לפני אל עליון). - בנשאי. μεταωρισμῶ σφθαλμῶν = בנשיאת עין. - כי היה.
 השוה בן סירא ז' ל"ד: אל תמנע עצמך מאיש בוכה ועם האבלים התאבל (ושם כ"ב י"א). -

א מאה וארבע עשרה. נ"א וחמשים, עשרים וארבע. - במדרש תדשא חסר זבולון.
 ונמצא ברבינו בחיי לפי שמות: זבולון נולד ז' בתשרי ומת בן קי"ד. לפי סדר עולם
 בן קכ"ד (ועי' ילינק לסי' תדשא ח' 2). - שנתים. לפי יובל' נולדו זבולון ויוסף
 בשנה אחת: ב' אלפים קל"ד. יוסף מת בן ק"י בשנת רמ"ד. אם זבולון מת שנתים אחרי
 ב-ה יוסף היה אז רק בן קי"ב ולא קי"ד. - מקלות הפצלות. ע"פ ברא' ל' ל"ז. - נדברתי.
 במקור: ἐβεβαίωσα = החזקתי = קיימתי (את דברי). -

צוואות השבטים

ז אחי כי נדברו קלם להרג את אשר יגלה הסוד: וכאשר בקשו
 להמיתו ואבדו ואצעק אליהם לבל-יפשעו את-הפשע הזה:
 ב כי הלוך הלקו שמעון דן וגד לקראת יוסף להמיתו והוא
 קבה ויאמר אליהם חוסו עלי אחי ורחמו על-לב יעקב אבינו:
 ג-ג אל-תשאו את-ידיכם עלי לשפך דם נקי כי לא הטאתי לכם: ואם
 גם הטאתי ענש מעגשוני אחי ונדכם אל-תהי ברצח אחיכם למען
 ד יעקב אבינו: וכאשר דבר יוסף את-הדברים האלה ויבך ולא
 גשאתי את-אנקותיו ואחל לבבות ולשפך קבדי וכל-קירות קרבי
 ה חמררו: ויבך יוסף ולקבי המה וכל-יצורי נוי רעדו ולא יכלתי
 ו צמד: וכאשר ראה יוסף כי קביתי עמו ואת-אלה ההולכים להמיתו
 ז וירץ מאחרי ויתחנן אליהם: ובין פה וכה קם ראובן ויאמר אל-גא
 אחי אל-נהרגהו גשליכהו באחד הבורות הריקים האלה אשר חפרו
 ח אבותינו ולא מצאו מים: כי עצר יי קעד המים ממלא אותם למען
 ט יהנה מפלט ליוסף: ויששורכן עד-אשר מקרהו לישמעאלים:
 ג ובקסח שקרו לא הנה לי חלק בני: כי אם שמעון ודן וגד
 ב ובניהם ויקחו את-מחורו ויקנו געלים להם ולבניהם ויאמרו
 ג לא נאבלהו כי מחיר אחינו הוא: כי אם-דמום נקמסנו יען אשר
 ד אמר למלך עלינו ונראה מה-יהיו חלומותיו: כי על-כן כתוב בספר
 ה סנוף כל-אשר לא נחפץ להקים גרע לאחיו וחלצו את-געלו וירקו
 ה בקניו: ואחי יוסף לא תסצו בחני אחיהם ויי חלץ להם געלם
 ו אשר געלו בקני יוסף אחיהם: כי כאשר ירדו מצרימה ויחלצו
 ז להם גערי יוסף את-געליהם לסני השער וקבה השתחוו לסני יוסף
 ז בחק למלך סרעה: והמה לא רק השתחוו לסניו כי גם-ירקו
 ח עליהם אחרי אשר גסלו אפים לסניו ויבלמו לסני המצרים: כי
 שמשו המצרים את-הרעה אשר עשו ליוסף:
 ד ויהי כאשר השליכו אותו אל-הבור וישבו אחי לאכל: ואנכי
 ב לא אכלתי מאומה שני ימים ושני לילות כי רחמתי על-יוסף:
 ג ויהודה לא אכל עמהם וישמר על-הבור כי ירא שן יבאו שמעון

ג ויקנו געלים. ע' עמוס ב' ו'. על דרך תמי ברא' ליז כ"ח: וזבינו ית יוסף לערבאי
 בעשרין מעין דכסף וזבנו מנהון סנדלין. ופרקי ר' אליעזר לי"ח: כל אחד ואחד נטל
 שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם. והוא בניגוד למסופר כאן שרק שמעון ודן וגד עשו
 זאת. - בספר חנוך. ג"א: בספר משה. והוא טעות. -

ד וְגַד לְהַמִּיתוֹ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאוּ כִּי לֹא אָכַל וַיִּשְׁימוּנִי לְשׂוֹמֵר עָלָיו
 עַד-אֲשֶׁר יִמְקְרְהוּ וַיְהִי כַּבּוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת רָעַב
 ה וְקָבָה מִקְרָהוּ: וַיְהִי כַּשְּׂמַע רְאוּבֵן כִּי נִמְכַר בַּעֲצַת לְבָתוֹ מִשָּׁם וַיִּקְרַע
 ו אֶת-קַנְדָּיו וַיִּתְאַבֵּל וַיֹּאמֶר אֵיךְ אֵרְאֶה אֶת-פָּנָי יַעֲקֹב אָבִי: וַיִּקַּח
 ז אֶת-הַבֶּסֶף וַיִּרְץ אַחֲרֵי הַסּוֹחָרִים וְלֹא מָצָא אִישׁ: כִּי עָזְבוּ אֶת-
 ח הַדֶּרֶךְ הַגְּדוּלָּה וַיֵּלְכוּ אֶל-הַסְּבִיִּים בְּדֶרֶךְ הַקְּצָרָה: וַיַּעֲצֵב רְאוּבֵן וְלֹא
 אָכַל לֶחֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֵא דָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶל-תִּמְכַּךְ וְאֶל-תַּעֲצֵב
 ט כִּי מָצְאוּנִי אֶת-אֲשֶׁר נֹאמַר לְאַבְיָנוּ: אֲנִיחֵנו נִשְׁחַט גְּדֵי עֲזִים וְשִׁבְלָנוּ
 אֶת-בְּתֻלַּת יוֹסֵף וְשִׁלְחָנוּ אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר הַכְרֵנָּה הַבְּתֻלַּת בְּנֵהּ הִיא
 י וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: כִּי אֶת-הַבְּתֻלַּת שִׁשְׁטֹו מִיוֹסֵף כַּאֲשֶׁר מִקְרָהוּ וַיִּלְבִּישׁוּהוּ
 יא בְּגָדֵי עֲבָדִים: וְאוּלָּם שָׁמְעוּן לָקַח אֶת-הַבְּתֻלַּת וְלֹא חָסַף לְהַשִּׁיבָהּ
 יב כִּי בָקַשׁ לְקַרְעָהּ בְּחֶרְבוֹ בְּקִצְפוֹ עַל-אֲשֶׁר לֹא הִמִּיתוֹ: וַנַּעֲמֵד בְּלָנוּ
 וַנֹּאמֶר לוֹ אִם-לֹא תִתֵּן אֶת-הַבְּתֻלַּת נֹאמַר לְאַבְיָנוּ כִּי אִתָּהּ לְבַדְּךָ
 יג עֲשִׂיתָ אֶת-הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וּבְכֵן נָתַן אוֹתָהּ לָהֶם וְהִקָּה עָשׂוּ
 כַּאֲשֶׁר אָמַר דָּן:

ה וְעַתָּה בְּנֵי הַגִּנִּי מַצְוֶיכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹתַי: וְתִרְחַמוּ
 אִישׁ עַל-קְרוֹבוֹ וְתַחֲוִסוּ עַל-כָּל לֹא רַק עַל-בְּנֵי אָדָם כִּי אִם גַּם-
 ב עַל-כָּל-חַי אֲשֶׁר לֹא יְדַבֵּר: כִּי עַל-כֵּן בִּרְכֵנִי: וְיִבְחָלוּת כָּל-אֲחֵי
 ג אָנֹכִי לֹא נִחַלִּיתִי כִּי יוֹדַע יְיָ מִזְמוֹת כָּל-אִישׁ: וְעַל-כֵּן יִקְמְרוּ רַחֲמֵיכֶם
 ד כִּי כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִישׁ לְקְרוֹבוֹ כֵּן יִשְׁלַם יְיָ לוֹ: כִּי בְנֵי אֲחֵי חָלוּ
 וַיָּמִיתוּ עַל-דְּבַר יוֹסֵף כִּי לֹא רַחֲמוּ בְלִבָּבָם וּבְנֵי נִשְׁמְרוּ מִכָּל חָלוּ
 ה כַּאֲשֶׁר יְדַעְתֶּם: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָיִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עַל-חַף הַיָּם וְאֶצִּיד
 צִיד לְיַעֲקֹב אָבִינִי וְרַבִּים שָׁבְעוּ וְאֲנֹכִי נִשְׁאַרְתִּי חַי:

ו אֲנֹכִי הִרְאֵשׁוֹן עֲשִׂיתִי סִינְהָ לְשׂוֹמֵט כָּהָ עַל-פָּנָי הַיָּם כִּי נָתַן
 ב יְיָ לִי דַעַת וְחִקְמָה לְאֵלֶיהָ: וְאֲשִׁים עַמּוּד-עַץ מִתְחַתֶּיהָ וְאֶפְרַשׁ מִסָּדָה
 ג עַל-הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי הַנֶּצֶב בְּתוֹךְ: וְאֲשׁוּט כָּהָ עַל-שֵׁפֶט הַיָּם וְאֶצִּיד
 ד דָּגִים לְבֵית אָבִי עַד-אֲשֶׁר בָּאנוּ מִצְרָיִמָה: וּמִצִּידֵי נָתַתִּי לְכָל-אֶרֶץ
 ה בְּרַחֲמֵי עָלָיו: וְכִי הִנֵּה גַר אוֹ חוֹלָה אוֹ זָקֵן וְאֶבְשַׁל אֶת-הַדָּגִים

ד י הסכיים. Τρωγλοδύτων=סכיים, לפי תרגום הע' בדה"ב י"ב ג'. - בקצפו.
 יא השוה צוואת שמעון א' ו' (בפ'י). -
 ה ג כן ישלם. השוה שופטים א' ז': כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים. -
 ו לשוטט בה. השוה ברא' פ"ט י"ג: זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. -

וְאֶבְיָנִים הַיֹּשֵׁב וְאַתָּנִים לְכָל אִישׁ אִישׁ לְפִי צָרְבוּ וְאֵהִי כּוֹאֵב עִמָּהֶם
 וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם: וְעַל־כֵּן מִלְּאֲנִי יי דְּגִים לָרֹב בְּצִאֲתִי לְצֹד צִיד:
 ז כִּי כָל־אֲשֶׁר יִחַלֵּק עִם־רַעְיוֹ הַרְבֵּה מוֹנִים וְקָבַל מֵאֵת יי: וְחִמַּשׁ
 שָׁנִים שְׁלִיתִי דְּגִים וְאַתֶּן מֵהֶם לְכָל־אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאַמְצִיא דְּגִים לְכָל־
 ח בֵּית אָבִי: בְּקִוּץ דְּגָתִי דְּגִים וּבְחֶרֶף רַעִיתִי יַחַד אֶת־אֶחָי:

וְעַתָּה אוֹדִיעַ אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי: רָאִיתִי אִישׁ בְּצִרְיָה
 ב עָרֹם בְּצִרְיָה וַיִּקְמְרוּ רַחֲמֵי עָלָיו וְאַגְנֹב בְּגֹד מִבֵּית אָבִי וְאַתָּנְהוּ בַסֶּתֶר
 ג לְאֶבְיוֹן: וְגַם־אַתֶּם בְּנֵי מִקְל־אֲשֶׁר יִחַנְקֶם אֱלֹהִים בְּלִי הַקְּבִדִל חֲנוּ
 ד בְּרַחֲמִים אֶת־כָּל וְאֶל־תִּתְמַהֲמַהוּ וְחֲנוּ לְכָל־אִישׁ בְּלֹב טוֹב: וְכִי לֹא
 ה יִהְיֶה לְכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְאִישׁ מִחֶסֶד וְהָמוּ מֵעִיבֵיכֶם עָלָיו
 בְּרַחֲמִים: יִרְעֵתִי כִּי כֹאֲשֶׁר לֹא מִצָּאָה יָדִי לְתֵת לְאִישׁ מִחֶסֶד
 וְאַלְךָ אִתּוֹ שִׁבְעָה רִיסִים וְאַבְרָךְ אִתּוֹ יַחַד וּקְרָבִי נִקְמְרוּ עָלָיו בְּרַחֲמִים:
 ח וְעַל־כֵּן בְּנֵי וַיִּקְמְרוּ־גַא רַחֲמֵיכֶם עַל־כָּל־אִישׁ בַּסְּנִינְיָה לְמַעַן
 ב יִחַנְקֶם יי וַיִּרְחַם עֲלֵיכֶם: כִּי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשָׁלַח אֱלֹהִים אֶת־
 רַחֲמָיו עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ וּבְמִקּוֹם אֲשֶׁר יִמְצָא לֵב רַחוּם שָׁמָּה יִשְׁכֵּן:
 ג-ד כִּי כֹאֲשֶׁר יִרְחַם אִישׁ עַל־רַעְיוֹ בֶּן יִרְחַם יי אוֹתוֹ: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 ה בָּאֲנוּ מִצְרַיִמָּה לֹא שָׁמַר לָנוּ יוֹסֵף עֲבָדָתוֹ: וְגַם־אַתֶּם בְּנֵי תִלְכוּ
 בְּדַרְכּוֹ זֹאת וּתְאַהֲבוּ אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ וְאֶל־תִּחַרְשׁוּ רַע אִישׁ עַל־
 ו אֶחָיו: כִּי הוּא אֶחְנֶה וְשִׁבְרָ וּבֵין קְרוֹבִים יִסְרִיד וְנִרְגִזוּ נַפְשׁ וְכָל־
 רְכוּשׁ יִתְרִיב:

וְאַתֶּם דִּרְשׁוּ הַיֹּשֵׁב בְּמִים וְדַעוּ לְכֶם אִם־יִשְׁטַמוּ לְעֵבֶר אֶחָד
 ב יִגְרַפוּ אֶתֶם אֶבְיָנִים עֲצִים וְאַדְמָה וְכָל־דָּבָר אֲחֵר: וְאִם־לְהַרְבֶּה וְרַחֲמִים
 ג יִחַלְקוּ וּבְלָעָה אוֹתֶם הָאֲדָמָה וְנִמְסוּ: וְגַם־אַתֶּם אִם־תִּתְּפָרְדוּ יְהִי לְכֶם
 ד כֵּן: וְעַל־כֵּן אֶל־תִּתְּפָרְדוּ לְשָׁנֵי רְאִשִׁים כִּי כָל־אֲשֶׁר עָשָׂה יי רָאֵשׁ

ריסים. במקור σταδίου. הסטדיון הוא 600 רגל יווני או 625 רגל רומי. -
 כאשר ירחם. השוה מאמרו של רבן גמליאל: כל המרחם על הבריות מרחמים
 עליו משמים (שבת קנ"א ב'). בתוספתא בבא קמא פ"ט גמסר המאמר בשינוי נוסחא: כל
 זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. ר"ג זה הוא ר"ג דיבנה (שכן בתוס' ב"ק מוסר
 משמו את המימרא רבי יהודה), ולא ר"ג ברבי (ע' דור דור ודורשיו ב', עמ' ס"ו הערה ב'). -
 גם פרק ט' מכוון למלחמת האחים ששררה ביהודה בימי הורקנוס ב' ואריסטובולוס
 ב'. - ונמסו. במקור και γίνονται ευκαταφρόνητα. לפי צ'ארלס נתחלה כאן ימאסו
 בימסו. השוה ש"א ס"ו ט': כל המלאכה נמבזה ונמס. אולם בתהלי' ג"ח ח' יש ימאסו
 ד „ימאסו כמו מיס") במובן ימסו. - לשני ראשים. הורקנוס ואריסטובולוס=שני מלכים

ז ה
 ח ג
 ט
 ב
 ד

אָהר לֹו וְשָׁמִי קַמְסוּם שָׁמִי גְדִים וְשָׁמִי רְגָלִים וְשָׁאָר הָאֲבָרִים:
 ה וְאַנְכִי גִדְעָתִי עַל־שִׁי קָתְבִי אֲבוֹתַי כִּי תִתְפָּרְדּוּ בְיִשְׂרָאֵל וּמִלְכוֹ אֲחֵרֵי
 ו שְׁנֵי מְלָכִים וְתַעֲשׂוּ כָל־תּוֹעֵבָה: וְאוֹיְבֵיכֶם יוֹלִיכוּ אֶתְכֶם בְּשָׂבִי וְתַחֲיוּ
 ז בְּרָעָה בֵּין הַגּוֹיִם בְּרַב חָלִי וְגִזּוֹן: וְאֲחֵרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תִּזְכְּרוּ
 אֶת־יְיָ וְתִשׁוּבוּ וְהוּא יָשִׁיב אֶתְכֶם כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא לֹא יִפְקֹד
 עוֹן עַל־בְּנֵי־אִישׁ כִּי בְּשֹׁר הַקָּה וְרוּחֹת הַתְּהוּ וְתַעֲוִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם:
 ח וְהִנֵּה אֲחֵרֵי־כֵן יֵאִיר יְיָ לְכֶם אוֹר אֲדָקָה וּמְרַפָּא וּרְחֻמִּים בְּקִנְיֹו
 וְהוּא לְבַדּוֹ יִגְאֵל אֶת־קַל־שְׂבִי בְנֵי הָאָדָם מִבְּלִיעַל וְכַל־רוּחַ תְּהוּ
 יְהִינָה לְמַרְמָם וְיָשִׁיב אֶת־כָּל־הָעַמִּים לְקַנָּא לְמַעַנּוֹ [וְהַמְקוֹם] אֲשֶׁר
 ט בּוֹ יִבְחַר יְיָ יְרוּשָׁלַיִם שְׁמוֹ [וַיִּקְרָא]: וְעוֹד תִּבְקַעִיסָהוּ בְרַב מַעֲלָלֵיכֶם
 וְהוּא יִשְׁלִיךְ אֶתְכֶם מֵעַל בְּנֵי עַד־קֶץ הָעַתִּים:

י וְעַתָּה בְנֵי אֶל־תַּעֲצְבוּ כִּי מֵת אָנֹכִי וְאֶל־יִפֹּל [לְבַבְכֶם] כִּי
 ב אֲאַסְףָּ: כִּי עוֹד אֲקוּם בְּתוֹכְכֶם כְּמוֹשֵׁל בֵּין בְּנֵי וְאֲגִיל בְּתוֹךְ
 ג שְׂבָטֵי אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־תּוֹרַת יְיָ וְאֵת מִצְוֹת וְכָלוֹן אֲבִיהֶם: וְעַל־
 ד הַרְשָׁעִים יָבִיא יְיָ אֵשׁ עוֹלָמִים וְתֹאכַל אוֹתָם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת: וְעַתָּה
 ה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְמַנוּחָתִי בְּאֲשֶׁר עָשׂוּ גַם־אֲבוֹתַי: וְאַתֶּם תִּירְאוּ אֶת־יְיָ
 ו אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־מַאֲרָכְכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים: וְיִהְיֶה כְּכֹלוֹתוֹ
 ז לְדַבֵּר וַיִּשְׁכַּב בְּשִׁיבָה טוֹבָה וַיְשִׁימוּ אוֹתוֹ בְּנֵי בְּאֵרוֹן־עֵץ: וְאֲחֵרֵי־
 כֵן הִעֲלָהוּ וַיִּקְבְּרָהוּ בְּחִבְרוֹן עַם־אֲבוֹתָיו:

צוואת דן הכן השביעי ליעקב ו[בן-] בלהה

א הַעֲתַקְתָּ דְבָרֵי דָן אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי בְּאֵחֵרֵי וַיְמִיּוּ בְּשַׁנַּת
 ב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה לְחַיּוֹ: וַיִּקְרָא אֵל גַּם־שׁוֹת בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ
 ג בְּנֵי דָן אֶת־דְּבָרֵי וְהִקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי אֲבִיכֶם: אֲנִי נוֹכַחְתִּי בְּלִפְי
 בְּכָל־חַיִּי כִּי הָאֵמֶת וְהַצְדֵק טוֹבִים הֵם וַיִּמְצְאוּ־חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים

ז שבסוק ה'. - ותשובו. במקור: ἐπιστρέψετε. ג'א: μετανοήσατε=תתחרטו. והלשון
 ח העברי משתמע לתרי אפי. - כי בשר. השוה ברא' ו' ג' בשגם הוא בשר. צוואת
 י יהודה י"ט ז': ואפשע כאדם וכבשר אשר בחטאים נשחת. - לקנא למענו. כאן יש
 י' תוספת נוצרית: ותראו את אלהים בדמות אדם. -
 ב שיבה טובה. במקור: ἐν ὑπνώ καλῶ=בשנה טובה. בטעותו של המתרגם
 יו' היווני. השוה צוואת יששכר ז' ט'. צוואת דן ז' א' ועוד. -

א חמש ועשרים ומאה. וכן במדרש תדשא. בס' הישר קכ"ד. - ויעירני.

- ד ורעים השקר והקעם כי הם ילמדו כל-דע לבני האדם: הנדתי
- ה לכם היום בני כי בלבבי חרצתי להמית את-יוסף איש נחוב
- ו והאמת: ואנכי שמתתי על-מכירתו כי אבינו אהב אותו מקלנו:
- ז כי רוח הקנאה ונבואה דברה אלי לאמר גם-אתה בנו כמוהו:
- ח ויעירני אחד מרוחות בלעל לאמר קח את-החרב והרג-כה את-
- ט יוסף ונאקהו אביה במותו: והוא רוח הקנאה אשר הסיתני למרף
- את-יוסף באשר יסרף הנמר את-הנדי: ואלהי אבי יעלב לא
- אנה אותו לדי אשר אמצאהו לכהו ולא נתנני לעשות את-מעשה
- הפשע הזה למען לא יקחדו שני שבטים מישראל:
- ב ועתה בני הנה אנכי מת ואניד לכם באמת אם-לא תשמרו
- מרוח הקנב והקעם ולא תאהבו אמת וארד-רוח אבד תאברון:
- ג כי ערוץ-עינים בקנאה אשר לא ימן את-איש לראות סניו באמת:
- ד כי אם אב יהי או אם יתהלך אתם באונב או אה יהי ולא
- ידעהו או גביא יי ולא ישמע אליו או צדיק ולא יראהו או רע
- ה ויתגבר אליו: כי רוח הפעש יאחזהו ברשת תסתועים ויעור את-
- ה עיניו ובקנב יחשיך תבונתו ויראהו כל על-פי דרכו הוא: ואל-מי
- נסנה את-עיניו [הלא] אל-אחיו בשנאת לבב למען קנא בו:
- ג כי הפעש ענין רע בני והוא את-הנשמה ירגיו: ואת-הנוף
- ד יקניע ובקשש ישלט וימן תעצומות לנו למען יעשה כל-דע: ואם-
- ה הקשר יעשה כל-אלה תזכה גם-הנפש את-הנועשה כי לא תראה
- ד נכוחה: ועל-כן איש כי יקעם ועז לו והנה-לו פח פי שלשה
- בכעסו הפח הראשון הוא חיל עונריו הפח השני עשרו כי בו
- ה יסתה וברשע ינצח וכי יש-לו הפח השלישי הוא כח והסבב של
- ה הקשר בו יעשה רעה: ואם-גם-יחלה הפועם והנה לו כח פי
- ו שנים בכעסו כי הפעם יעור תמיד בעשות רשע: והרוח הנה
- ההלך עם-רוח השקר לימין השמן למען יעשו מעשיהם בקנב
- ובלח אקר:
- ד ועל-כן הפירו בני את-לח הפעש כי הקל הוא: כי לראשונה
- ב בקברים יעורר ובמעשים יחזק את-אשר יקעם ובנקוקים קשים

במקור: συνήθει. המתרגם היווני קרא במקור העברי ויעור או ויאמר. - שני שבטים. יוסף (הנהרג) וגם דן (ההורג). ואולי כוונתו לאמרים ומנשה. -

ג יסעיר את-דעתו עד-אשר יעיר בכם גדול את-נקשו: ואם-ידבר
 אִישׁ קְשׁוֹת [אֲלֵיכֶם] אֶל-תְּעוֹרְרוּ לְכֶעָם וְאִם-יְהִלְלֶכֶם אִישׁ בִּי
 ד קְוֹשִׁים אֲזָם אֶל-תִּתְּנָאוּ וְאֶל-תִּשְׁתַּנוּ לֹא לְשֹׂמֵחַ וְלֹא לְמָאֵם: בִּי
 לְרֹאשׁוֹנָה יִיטִיב הַשְּׂמִיעַ וַיַּחֲדַד אֶת-דַּעְתּוֹ לְקַבֵּל עֲצַת מִזְמוֹת וְהָיָה
 ה בִּי יִכְעַם הָאִישׁ וַיֵּאמִין בִּי צָדֵק בְּכַעְסוֹ: וְכִי יֵאָנֶה לָכֶם גֹּזֵק אוֹ
 בִּי תֵאבֹד לָכֶם אֲבָרָה אֶל-תִּסְעָבוּ בְּנִי בִּי הַרוּחַ הוּא יַעֲוֹרֵר אֶתְכֶם
 לְהִתְאוֹת תַּאֲנֶה אֶל-הַדָּבָר הָאֲבוֹד לְמַעַן תִּפְּלוּ בְּכַעַם עַל-יְדֵי
 ו הַעֲצָב: וְכִי יֵאָנֶה לָכֶם גֹּזֵק לְרִצּוֹנְכֶם אוֹ לֹא לְרִצּוֹנְכֶם אֶל-תִּרְאָנוּ
 ז בִּי הַרְאָנָה תּוֹלִיד כַּעַם וְקֹב: בִּי רַע הַכַּעַם עִם הַשֶּׁקֶר וְשְׁנֵי סָנִים
 ח ל וְשְׁנֵיהֶם יִתְחַבְּרוּ לְמַעַן הַרְגִּיזוּ לֵב: וְכִי תִסְעַר הַנֶּפֶשׁ תָּמִיד וְסָר
 מִעֲלֵיהָ יי וּבְלִיעַל יִמְשַׁל-בָּם:
 ה וְעַל-כֵּן בְּנֵי שָׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹת יי וְאֶת-תּוֹרָתוֹ נִצְרוּ וְסוּרוּ מִן-
 הַכַּעַם וְשָׁנְאוּ כֹּזֵב לְמַעַן יִשְׁכַּן בְּקִרְבְּכֶם יי וּבְלִיעַל יָנוּם מִכֶּם:
 ג וּדְבַרוּ אָמֵת אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְלֹא תִפְּלוּ בְּכַעַם וּבְרָגִז וְשָׁלוֹם יִהְיֶה
 ג לָכֶם וְאֵלֵהֶי הַשָּׁלוֹם יִהְיֶה עִמָּכֶם וְלֹא תִנְצַח אֶתְכֶם מִלְחָמָה: אֲהַבּוּ
 ד אֶת-יי כָּל-יְמֵי חַיֵּיכֶם וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ בְּלֶבֶב שָׁלֵם: בִּי יִדְעֵתִי בִּי
 בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים תִּסּוּרוּ מֵאֲסָרֵי יי וְתִמְקְעוּ אֶת-לוֹי וְתִסְעָרוּ מִלְחָמָה
 ה עַל-יְהוּדָה וְלֹא תוּקְלוּ לָהֶם בִּי מִלְּאֲדָר יי יוֹלִיד אֶת-שְׁנֵיהֶם בִּי בָהֶם
 וְקוּם יִשְׂרָאֵל: וְכִי תִסּוּרוּ מֵאֲסָרֵי יי וְתִלְכוּ בְּכָל-רֶעַ וְתִמְשְׁאוּ אֶת-
 תּוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם וְתִזְנוּ אֲסָרֵי גִשִׁי פוֹשְׁעִים כָּל-רוּחוֹת הַרְשָׁע יִסְעִלוּ
 ו בָּכֶם בְּכָל-רֶעַ: בִּי הַפְּרֵתִי בְּסֶסֶר סְנוּף הַצַּדִּיק בִּי הַשָּׁמֵן גִּשְׁיֵאֲכֶם
 וְכָל-רוּחוֹת רָשָׁע גְּרֵהֵב יִקְשְׁרוּ וַיִּאָרִיכוּ יָמִים אֲצִל בְּנֵי לוֹי וַיִּסְעִלוּ
 ז לְמַעַן הַחֲסִיאוּם לְסָנֵי אֱלֹהֵיהֶם: וּבְנֵי יִקְרְבוּ אֶל-בְּנֵי לוֹי וַיִּחַסְּאוּ
 אֶתָּם בְּכָל וּבְנֵי יְהוּדָה יִשְׁאָפוּ בְּצַע וַיִּמְרְפוּ כְּאֲרִיּוֹת הוּן זָרִים:
 ח וְעַל-כֵּן אֶתָּם יַחַד בְּשִׁבְי תוּקְלוּ וְשָׂם תִּעַנּוּ בְּמַכּוֹת מֵאֲרִים וּבְכָל-

הוא יעורר. נ"א: כי הרוח יחפוץ לעשות את הדבר הזה ולהשמידכם כליל. —
 ודברו אמת. הוזה זכר' ח' ט"ז: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם
 וגו'. — רוחות הרשע... כי השטן נשיאכם. לפי המסורת שבמקרא ובאגדת רז"ל
 דן הוא אחד השבטים הקרובים ביותר לעבודה זרה. אולי משום שהיו בני-דן רחוקים
 מן המרכז. הוזה שופטים י"ח המעשה על פסל דן שהיה, עד יום גלות הארץ.
 מעגלי ירבעם היה אחד בדת (מליא כ"ט ל). וע' ת"י לדב' כ"ה י"ח. — אל בני לוי.
 גם כאן יש אסולוגיה על החשמונאים מצד אחד וכעס הסופר על הריב והמלחמות
 ששררו ביניהם מאידך גיסא (הוזה צוואת לוי יי י"ד יהודה כ"א ואילך, כ"ב—כ"ד). —

ד א
 ה ב
 ה-ו
 י

צוואות השבטים

ט רשעת הגוים: ואחרי בן תשובו אל-י: ויתן לכם רחמים והשיבכם
 י אל-מקדשו ויתן לכם שלום: ומשבת יהודה ומשקט ומשקט לוי תקום
 לכם ישועת י: כי הוא לבדו יעשה מלחמה את-בלעל ויתן נקמת
 יא נצח באויביכם: ואז יוציא את-נפשות הצדיקים משבי בלעל וכל-
 הלקבות אשר לא אבו שמע ישיב אל-י: ויתן שלום נצח לכל-
 יב אשר יקראהו: וכל-הקדושים ינוחו בעדן וצדיקים בירושלים
 יג החדשה יגילו אשר היא תפארת אלהים לעולם: ולא עוד תשא
 ירושלים שממה ולא עוד ישראל בשבי ולך פי י: והנה בתוקה
 וקדוש ישראל ימשל-בה:

ו ועתה בני יראו את-י: והשמרו מסגני השמן וכל-רוחותיו:
 ב קרבו אל-אלהים ואל-המלאך המתפלל בעדכם כי הוא העומד
 ג בין אלהים ובין בני האדם ולשלום ישראל נגד ממלכת האויב
 ד-ה כי ידע אשר ביום שוב ישראל תחדל ממלכת האויב: כי מלאך
 ה שלום הוא יסוק את ישראל למען אשר לא-יפל בקץ הרעות:
 ו ועל-בן השמרו בני מקל-מעשה רע והסירו מאתכם כל-כעס

ט ויתן לכם שלום. השוה חגי ב' ט': ובמקום הזה אתן שלום. וכן חנוך א' ע"א י"ז:
 י ושלום יהי לצדיק ואורח מישור. - ומשבת יהודה. במקור רק בלשון יחיד:
 εὐαγγελιστὴς. אפשר לא היה כאן אלא שם של שבט אחד, בודאי לוי, והשם יהודה
 נוסף על ידי בעל התוספות. - נקמת נצח באויביכם. במקור: ἐξόλιψιν τοῦ νόκου τοῦ νόκου. - והשם יהודה
 יב היווני טעה וקרא במקור העברי אבותיכם במקום אויביכם. - בירושלים החדשה.
 השוה את התיאור של ירושלים החדשה בישע' נ"ד י"א-י"ב, ס', ס"ו כ"ב (שמים חדשים
 יג וארץ חדשה). יחזקאל מפרק א' ואילך. והשוה גם חנוך א' צ' כ"ח-כ"ט. - כי ה'
 יהיה בתוכה. כאן יש (עד סוף הכתוב) תוספת נוצרית: והתהלך עם בני אדם וקדוש
 ישראל ימשל-בה שפל ועני וכל אשר יאמין בו ימשל בשמים באמת. -

ו ב העומד בין... ובין. המלאך המתווך בין ישראל לקונם הוא מיכאל שרה של
 האומה. השוה יובל' א' כ"ט: ומלאך הפנים ההולך לפני מחנה ישראל. ויזמא ל"ז א':
 מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. השוה עוד חנוך א' מ' ט'. ובמדרש
 פטירת מרעיה (ילינק ביה"מ ר' ע"ה) משה הוא המתווך ומבקש רחמים על פושעי
 ישראל. - יעמוד. השוה דניאל י"ב א': ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד
 ה על בני עמך. - מלאך השלום. הוא המלאך המנהל את הצדיקים (ע' חנוך א' מ' ח'.
 י נ"ב ה). - בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: והיה בעת יפגע ישראל יסור ה' מאתו
 ז ויחליפהו בעם אשר יבקש [לעשות] רצונו כי לא מלאך אשר ידמה לו וזה שמו בכל
 מקום בישראל ובעמים משיח. - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: למען יקבלכם וירחמכם
 גואל הגויים כי הוא אמת וארך אפים חנוך ורכי-חסד ומורה במעשים את תורת ה'. -

ז וכל-קִנְיָב וְאָמַת וְאַרְךְ-רוּחַ אָהָבוֹ: וְאֶת-אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם מֵאֲבִיכֶם
 ח אוֹתָהּ תִּגְדְּרוּ לְבָנֵיכֶם: וְעַל-כֵּן סוּרוּ מִכָּל-רָשָׁע וּדְבִקוּ בְצִדְקַת
 ט אֱלֹהִים וְהָיָה שְׁבִטְכֶם לְתִשׁוּעָה עַד-עוֹלָם: וְקָבְרוּנִי אֶצֶל אֲבוֹתַי:
 ז וַיְדַבֵּר [וְאֵלֵיהֶם] קְאֵלָה וַיִּנָּשֶׁק לָהֶם וַיִּשְׁכַּב בְּשִׁיבָה טוֹבָה:
 ב וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּגִוּוֹ וְאַחֲרֵי-כֵן הֵעֵלֹ אֶת-עַצְמוֹתָיו [וַיִּשְׁימוּן] בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
 ג שָׁם אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב: לְבַד אֲשֶׁר נָבֵא לָהֶם דָּן אֲשֶׁר יִשְׁכַּחוּ
 אֶת-אֱלֹהִים וַיִּקְבְּרוּ מֵאֲרָץ נַחֲלָתָם וּמִשְׁבֵּט יִשְׂרָאֵל וּמֵאֲרָץ מְכוֹרְתָם:

צוואת נפתלי ה בן השמיני ליעקב ורבן-בלקה

א הַעֲתַקְתָּ צוואת נפתלי אשר צוה לפני מותו בשנת שלשים
 ב ומאה לחייו: ויהי כאשר נאספו בניו בחדש השביעי בראשון
 ג לחדש ויעש להם משתה: ויהי ממחרת כאשר הקיץ משנתו
 ד ויאמר להם הנה אנכי מת ולא האמינו לו: ויברך את-וי' ויתחזק
 ה ויאמר להם הנה אנכי מת אחרי המשתה [אשר עשיתי] אתמול:
 ו ויען ויאמר אל-בניו שמעו בני בני נפתלי והקשיבו לאמרי אביכם:
 ז אותי ילדה בלחה כי עשתה רחל בערמה ותמן ליעקב את-
 ח בלחה שתתיה ותבר ותלד אותי על-ברכי רחל ועל-כֵּן קראָה
 ט את-שְׁמִי נַפְתָּלִי: ותאהבני רחל מאד כי נולדתי על-ברכיה
 י ובעודני רך ותשקני ותאמר מי יתן-לי אֶח לך יוצא מרחמי וישוה
 יא לך: ועל-כֵּן דָּמָה אֵלַי יוֹסֵף בְּכָל בְּתוּלַת רַחֵל: ואמי בלחה
 יב הִתְהַוָּה בְּתַרְתִּי אֶחִי דְבוּרָה מִיִּנְקַת רַבְקָה אֲשֶׁר נולדה ביום הולד
 יג רחל: ויהי רתי ממשפחת אברהם בשדי ורא אלהים חפשי ומזרע
 יד הנחש: ויהי כאשר נפל בשבי ויקנהו לָבָן ויתן-לוֹ אֶת-עֲדָנָה
 טו שִׁפְחָתוֹ לְאִשָּׁה וּתְלִד בֵּת וַיִּקְרָא שְׁמָהּ זַלְפָּה עַל-שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר

ז ב עצמותיו. כאן חסרות במקור היווני כמה מלים עד התיבה במקום, והוספנו מסברא: וישימון. - פסוק ג' הוא כלו תוספת מאוחרת של אחד המצטיקים (ע' לעיל בפי' א' ו').

א שלשים ומאה. לפי יובלים נולד נפתלי בשנת ב' אלפים ק"ל. לפי מדר' תדשא
 י-ו חי קליג שנה, לפי ס' הישר (פ' שמות) קליב. - נפתלי. השוה ברא' ל' ח'. - רפי.
 יא Poudaios. שם זה לא ידוע מקורו ולא נמצא במקום אחר. - ממשפחת אברהם. משתדל
 הכותב להראות שבני שפחות אף הם ממשפחת אברהם היו גם מצד אמותיהם. - זלפה.
 בלהה וזלפה היו אחיות לפי המסורה (ע' יובלי כ"ח ט'). לפי תמי לברא' כ"ט כ"ד-כ"ט
 היו שתיהן אף הן בנות לבן מפילגשו. -

צוואות השבטים

יב בָּה נִשְׁבָּה : וְאַחֲרֵי־כֵן יִלְדָה לוֹ אֶת־בְּלֵקָה לֵאמֹר נִבְהָלָה בְּתִי כִי
 אַךְ נִלְדָה וַתִּתְּפֹשׂ בְּשָׂרֵי וְאִמָּהּ וַתִּבְהַל לִינֹק :

ב וְאֲנֹכִי הָיִיתִי קַל בְּרִגְלֵי בְּאֶחָת הָאֵילֹת וַיּוֹעִידֵנִי אָבִי לְכָל־
 בְּשׂוֹרָה וְנִסְבְּרַכְנִי לְהָיוֹת בְּאֵילָה : כִּי כֹאֲשֶׁר יָדַע הַיּוֹצֵר אֶת־הַבְּרָלִי
 בְּמָה יִבִּיל וְלִפְיָהּ יָבִיא חֶמֶר קָבָה יָצַר גַּם־יְיָ אֶת־הַגּוֹיָה בְּרָמוֹת
 הָרוֹם וְלִפִּי כַח הַגּוֹף יִפֹּחַ הָרוּחַ : וְלֹא יִהְיֶה יִתְרוֹן בֵּינוֹתָם עַד־
 ד לְשִׁלְיֹשִׁית הַשָּׁעֲרָה כִּי בְּמִשְׁקַל וּבְמִדָּה וּבְקוֹן נוֹצַר כָּל־יְצוֹר : וְכֹאֲשֶׁר
 יָדַע הַיּוֹצֵר שְׂרוֹת כָּל־כְּלֵי לְמָה יִבְשֶׁר קָבָה יוֹדַע יְיָ כָּל־בְּשָׂר אֶת־
 הַגְּבוּל אֲשֶׁר עָדְיוּ יִתְהַלֵּךְ בְּטוֹב וּמָתִי יִחַל הָרַע : כִּי אֵין יְצוֹר וְאֵין
 ו מִחֲשָׁבָה וְיְיָ לֹא יִדְעֵם כִּי אֶת־כָּל־הָאָדָם בָּרָא בְּצַלְמוֹ : כָּכַח וְהָאָדָם
 כֵּן בָּעָלוּ כִּתְבוּנָתוֹ כֵּן מַעֲשָׂהוּ כֹאֲשֶׁר זָמַם כִּי־יִבְצַע קִלְבוֹ כִּי־יִסּוּ
 קַעֲיָנוּ כֵּן שָׁנְתוּ כִּנְקָשׁוֹ כֵּן דָּבְרוּ אִם־בְּתוֹרַת יְיָ וְאִם־בְּמַעֲשֵׂי בְלִיעַל :
 ז וְכֹאֲשֶׁר הִבְדִּיל בֵּין אֹר לַחֹשֶׁךְ בֵּין רָאִיָּה לְשִׁמְיָה קָבָה הִבְדִּיל גַּם
 בֵּין־אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְרַעוּתָהּ וְאֵין אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי יָדְמוּ אֶחָד
 ח לְשֵׁנִי בְּסִנְיָהֶם אוֹ בְּדַעְתָּם : כִּי כֹל שָׁעַל אֱלֹהִים בְּסִדְר חֲמֹשֶׁת
 הַחוּשִׁים בְּרֹאשׁ וְאֶת־הַצְּנָאָר הַבֵּר עִם־הָרֹאשׁ וַיִּתֵּן עָלָיו שֵׁעַר לִיָּסִי
 וּלְתַפְאֶרֶת וְלֵב לְהִבִּין בְּשֵׁן לְהִסְרִישׁ קָבָה וְל... קָנָה לְבְרִיאוֹת קָבָר
 לְכַעַם מְרָה לְמַרְיָרוֹת שְׁחוֹל לְשִׁחּוֹק בְּלִיּוֹת לְעֶצֶה יְרֻכִים לְכַח צְלָעוֹת
 ט לְמִשְׁקָב מְתַנִּים לְעוֹ וְכֹאֵלָה : וְקָבָה בְּנִי יִהְיֶה כָּל־מַעֲשֵׂיכֶם בְּסִדְר
 לְטוֹב וְלִירְאָה אֶת־הָאֱלֹהִים וְאַל תִּחְסְּאוּ לַעֲשׂוֹת בְּגִנְאָה וְגַם־לֹא דָבַר
 י בְּלֹא עֵתוֹ : כִּי כֹאֲשֶׁר יֹאמַר לְעֵזֶן שְׂמָעִי וְהִיא לֹא תוֹקֵל כֵּן לֹא־
 תוֹקְלוּ לְהָאִיר מַעֲשֵׂיכֶם אִם בַּחֹשֶׁךְ תִּהְיוּ :

ב ג לַהֲיוֹת כֹּאֵלָה. ע' ברא' מיט כ"א. - כי במשקל. השוה ישע' מ' י"ב ושקל
 בפלס הרים, איוב כ"ח כ"ה לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה, חנוך א' מ"ג ב'
 ח וארא איך נשקלו כולם במאזני צדק, ועוד. - כי כל פעל. רשימת החושים
 והאברים שבאדם נמצאת בברכות ס"א: תנו רבנן, כליות יועצות לב מבין לשון
 מחתך פה גומר ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול ריאה שואבת
 כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן
 קבה ישנה אף נעור, רשימה מקבילה לזו נמצאת גם במדרש אי"ב דרבי עקיבא נוסחא
 א' (ילינק, ביה"מ ג', ל"ה). השוה גם צוואת נפתלי העברית. - בטן להפריש.
 ביווני εις διαύρατον. בא"ב דר' עקיבא: כרס לריעה. צ'ארלס (בשם פֶּרְלֶס) מקיים
 כאן טעות של המתרגם היווני שקרא לפרוש במקום לפָרֶשׁ. וכאן נמסר בעברית באופן
 שיהא נשמע לשני פנים. - מתנים לעז. השוה דב' ל"ג י"א מחץ מתנים קמיו, וגם
 יחז' כ"ט ז': והעמדת (=והמעדת) להם כל מתנים. -

ג ואתם אל-תמירו להרע את-מעשיכם בתאנות-קצע ולסתות
 את-נקשקם בךברי-שוא כי אם-תמרישו במהר ללב תדעו להתחזק
 ב רצון יי ולתעב רצון בלועל: השמש והגורח והבוכבים לא ישנו
 צבאם כן לא תמירו גם אתם את-תורת אלהים במשובת מעשיכם:
 ג כי הגוים הלכו שולל ויעזבו את-י: וימירו את-דרךכם ויפגעו לפני
 ד עץ ואבן ורוחות תעתועים: לא-כן אתם בני אשר הכרתם בךקיע
 ב ארץ ובנים ובכל-היצורים את-י: עושים לבל-תהיו [כאנשי] סדום
 ה אשר המירו את-דרךכם: בכה השחיתו גם-הנסילים את-דרךכם אשר
 קללם יי בעת המבול וישם בגללם את-הארץ שממה מיושביה
 וכל-הצומח בה:

ד ואת-כל-אלה הנני אומר לכם בני כי קראתי בספר חנוך אשר
 גם-אתם תסורו מאחרי יי ותלכו בכל-חטאת הגוים ותעשו כל-
 ב רשעת סדום: והביא יי עלכם שבי ועבדתם שם את-אויביכם וצרה
 ג וצוקה תבניע אתכם עד השמיד יי את-בלקם: ונשאתם מתי-מעט
 וישארית ואז תשובו וידעתם את-י: אלהיכם והשיבכם יי לארצכם
 ד קרב מסדיו: והנה כי-ישובו אל-ארץ אבותיהם ושבו ושקחו את-
 ה יי וקשעו: והפיצם יי על-פני כל-הארץ עד-בא חסד יי:
 ה ובשנת הארבעים לפני ראיתי חזון על-הר הזיתים מקדם
 ב לירושלים כי השמש והגורח נדמו: והנה יצחק אבי-אבי ויאמר
 ג אלינו רוצו ותקשו איש קפי כחו והנה אשר יחזיק קם והיו לו
 ד השמש והגורח: ונרץ קלנו יחד ויתפש לוי את-השמש ויעבר
 ה והודה ויתפש את-הגורח ויראמו שניהם אתם: ויהי לוי בשמש
 ה והנה עלם מושיט לו שנים עשר ענפי תמר ויהודה נוצע בלכנה
 ו ומתת רגליהם שמים עשרה קרנים: וירוצו לוי ויהודה גם-שניהם
 ו ויחזיקו קם: והנה שור פר על-הארץ ושמי קרנים גדולות לו

ג ה שמש והירח. השה חנוך א' ב' א' המאורות אשר בשמים והם יעלו
 ה ויבאו כלם כמשפט איש בעתו. וע' גם בן סירא ט"ז כ"ו. - הנפילים. ע' לעיל
 צוואת ראובן ה' ו'.

ד ו שבו ושכחו. מלכי בית חשמונאי שנסחפו אף הם בורם התרבות היוונית
 ה ובמנהגיה לאחר נצחם את הסורים. - חסד ה'. כאן בא הלשון: איש עושה צדקה
 ופועל רחמים לכל לרחוקים ולקרובים. כתוב זה חשוד בעיני כתוספת נוצרית. -
 ה החזון שבפרקים הבאים מסופר באריכות, בשנויי נוסח. בצוואת נפתלי העברית. -
 י-ח שור פר. ע"פ דב' ליג י"ז. - והסורים. הסליבקים. הוא מונה את הסורים בסוף

ו וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּנְבוּ בְּכַנְסֵי הַנֶּשֶׁךְ וַנְחַפֵּץ לְהַחְזִיק בּוֹ וְלֹא יָבִלְנוּ: וַיָּבֹא
 ח יוֹסֵף וַיִּתְּקֵבּוּ וַיְרוּם אֹתוֹ יָמָד: וְאָנֹכִי רָאִיתִי כִּי שָׁם הָיִיתִי וְהִנֵּה
 מְגִלָּה קְרוּשָׁה נִרְאָתָה לָנוּ לְאֹמֵר הָאֲשׁוּרִים הַמְּרִים הַפְּרָסִים הַכַּשְׂדִּים
 וְהַסּוּרִים יִנְהָלוּ אֶת־שְׂבִי שָׁנִים עָשָׂר שְׁבַע־יָשָׁר וְשָׁרָאֵל:

ו וַאֲרָא עוֹד מִמֶּנּוּ שְׁבָעָה יָמִים וְהִנֵּה אָבִינוּ יַעֲקֹב עוֹמֵד עַל־
 ב שְׂפַת יָם יִמְנֶנָּה וַאֲנַחְנוּ בָּנָיו אֹתוֹ: וְהִנֵּה אָנְיָה בָּאָה בְּלֹא מְלָחִים
 ג וַרְבִּי־חֹבֶל וְעַל־הָאָנְיָה כְּתוּב אָנְיָה יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר אֲלֵינוּ אָבִינוּ הִבֵּה
 ד נִרְדָּה לְתוֹךְ אָנְיָתָנוּ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ לְתוֹכָהּ וְהִנֵּה סַעַר הָזָק
 ה הַתְּחֹלֶל וְרוּח־סוּסָה גְדוֹלָה וְאָבִינוּ אֲשֶׁר אָחִז בְּהִנֵּה הִלֵּךְ מֵאֲתָנוּ:
 ו וַאֲנַחְנוּ נִשְׁאַנוּ עַל־הַיָּם בְּסַעֲרָה וַתִּמְלֹא הָאָנְיָה מַיִם וַתִּגַּד בְּתוֹךְ
 ז הַנְּגִלִים עַד־אֲשֶׁר נִשְׁבְּרָה: וַיִּמְלֹט יוֹסֵף עַל־הַסִּיָּהּ הָאֲחַת וְגַם־
 ח אֲנַחְנוּ נִסְרַדְנוּ אִישׁ מֵאֲחִיו עַל־תְּשַׁעָה קְרָשִׁים וַיְהוּדָה וְלוֹי הָיוּ עַל־
 ט הָאֲלֵהִים: וַיְהִי כִּי חָדַל הַסַּעַר וַתִּשַׁע הָאָנְיָה אֶל־הַיָּבֵשָׁה בְּשָׁלוֹם:
 י וְהִנֵּה יַעֲקֹב אָבִינוּ בָּא וְנִשְׁמַח בְּקָלְנוּ יַחְדָּו:

י וַאֲנִי לְיַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת־שְׁנֵי הַמְּלֹמֹת הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי בּוֹא
 ב יָבֹאוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעֵתָם אֲחֵרֵי אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל יַעֲנֶה הַרְבֵּה:
 ג וַיֹּאמֶר אֵלַי אָבִי אֲחֵרֵי־כֵן אוֹחִילָה לָאֵל כִּי עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי כִּי
 ד רָאִיתִי תְּמִיד אֲשֶׁר יִקְסְרֵהוּ יְיָ יַחַד אֶתְכֶם: וַיִּבְרַךְ וַיֹּאמֶר אֵלָלַי לִּי
 ה בְּנֵי יוֹסֵף כִּי חַי אַתָּה וְאָנֹכִי לֹא אֶרְאֶךָ וְגַם־אַתָּה לֹא תִרְאֶה אֶת־

הַרְשִׁימָה שֶׁל אוֹיְבֵי הָאוּמָה. אֵת הַרומָאִים אֵינוֹ מִזְכִּיר כֻּלָּל. - הַכַּשְׂדִּים נִמְצְאִים כֹּאֵן
 שֶׁלֹּא בַמְּקוֹמָם, וְצִ'ל: הַכַּשְׂדִּים הַמְּדִים וְכוּ'. -

ו יִמְנֶנָּה. Amvela = יִמְנֶנָּה = יִבְנָה. לְפִי יוֹסֵפּוֹס (קִדְמִי י"ג ט"ו ד') הִיתָה יִבְנָה
 עִיר הַיָּם (הַשּׁוּה גַם מִקִּיב י"ב ח' ט' וּמ'). גַּם פְּלִינְיוֹס (Hist. Nat. 5, 13, 68) חוֹשֵׁב אוֹתָהּ
 בַּמְּדָה יְדוּעָה לְעִירִים, שֶׁהִיָּה לָהּ גַּמֵּל מִשְׁלָה. חוּץ מִזֶּה מוֹצְאִים אֲנִי גַם יִמְנֶנָּה אַחֲרַת בְּתוֹר
 כִּפְרֵי יִמָּה (דְּרוּמִית מִעֲרַבִּית מִיַּם כְּנַרְת). וְנִזְכַּרְתָּ בַּמְּגִלָּה יְרוּ' א' א', קִדְמִי י"ט כ"ג וְהִיא
 ב עִיר נִפְתָּלִי. לְפִי זֶה תֵּהֵא הַכְּנַרְת יִמְנֶנָּה שֶׁלְנוּ (ע' 8726, 8727). - בְּלֹא מְלָחִים. בַּמְּקוֹר
 μείστον ταρχων. לְפִי הַשְּׁעֵרֶת גַּאסְטֵר נִפְלָה כֹּאֵן טַעוֹת, שֶׁהַמְּתֵרְגֵם הַיּוּוֹנִי קִרָּא בַּמְּקוֹר
 הַעֲבָרִי מִלֹּא מְלֹחִים בַּמְּקוֹם בְּלֹא מְלָחִים (וְע' צ' אֶרְלֹס בְּהוֹצָאתוֹ הַיּוּוֹנִית עִמ' 153). -
 וַיִּמְלֹט יוֹסֵף. מִכּוּוֹן לִירִידַת יוֹסֵף מִצְרִימָה, אוֹ לְפִרִידַת עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבַטִים. אֲפֶשֶׁר שֶׁבֵּאָה
 כֹּאֵן לִידֵי בִיטוּי גַם הַשְּׁנֵאָה שֶׁשֶׁרְרָה בֵּין יִשְׂרָאֵל וְהַשּׁוּמְרוֹנִים, שִׁישְׁבוּ בַחֲלָקוֹ שֶׁל אֲסָרִים. -
 ז בּוֹא יְבֹאוּ. עַל דֶּרֶךְ בְּרָא' מִיָּא לִיב וְעַל הַשְּׁנוֹת הַחֲלוּם... כִּי נִכּוֹן הַדְּבַר (הַשּׁוּה)
 ג פֶּרֶק ז' שֶׁל צְוֹאֹת נִפְתָּלִי הָעֲבָרִית). - חִי אֶתְהָ. ע' בִּיר סִיד: וַיִּמָּן לְהַתְּנַחֵם - מִתְּנַחֲמִים
 עַל הַמְּתִים וְאֵין מִתְּנַחֲמִים עַל הַחַיִּים. -

ד וְעַל אֲשֶׁר הוֹלִידָהּ: לְקוֹל דְּבָרָיו בְּקִשְׁתִּי לִבְכוֹת נַם-אֲנִי וַיְהִי כְּאִשׁ
 ח עֲבוּרָה בְּלִבִּי לְהַגִּיד-לוֹ כִּי נִמְכַר יוֹסֵף וְאוֹלָם יִרְאֵתִי מִפְּנֵי אֲחֵי:
 ב הִנֵּה בְּנֵי הָרְאִיתִי אֶתְכֶם אֶת-אֲחֵרֵית הַיָּמִים כִּי כָל-אֵלֶּה יִקְרוּ
 ג אֶת-יִשְׂרָאֵל: וְאַתֶּם תַּעֲזוּ אֶת-בְּנֵיכֶם אֲחֵרֵיכֶם אֲשֶׁר יִתְחַבְּרוּ אֵל-לוֹ
 ד וַיְהוּדָה כִּי בִיהוּדָה תָּקוּם תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל וּבוֹ יִבְרַךְ יַעֲקֹב: כִּי
 ח בְּשִׁבְטוֹ יִרְאֶה אֱלֹהִים לְהַצִּיל אֶת-עַם-יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת-הַצַּדִּיקִים
 ד מִבֵּין הַגּוֹיִם: וְכִי תַעֲשׂוּ נַם-אַתֶּם בְּנֵי אֶת-הַטּוֹב יִבְרַכְכוּם בְּנֵי-אִישׁ
 ח וְנַם-מְלָכִים וּבְכֶם יִתְפָּאֵר אֱלֹהִים בֵּין הַגּוֹיִם וְהַשָּׁטָן יָנוּם מִפְּנֵיכֶם
 ה וְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה יִירָאוּ מִכֶּם וַיִּזְעַקְכֶם וּמְלָאָכִים יִסּוּכְכוּ עֲלֵיכֶם: כִּי
 ח כְּאֲשֶׁר יַגְדֵּל אִישׁ אֶת-הַיָּלֵד הַיָּטֵב יִשְׁקַד שָׁמוֹ לְטוֹבָה בָּכָה [וַיִּשְׁקַד]
 י נַם-וּזְרָקְכֶם לְטוֹב לִפְנֵי אֱלֹהִים כִּי תַעֲשׂוּ אֶת-הַטּוֹב: וְאֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה
 ח טוֹב יִקְלָלְהוּ מְלָאָכִים וְאֲנָשִׁים וְאֱלֹהִים יִקְלָל עַל-יָדוֹ בֵּין הַגּוֹיִם
 ח וְהַשָּׁטָן יַעֲשֶׂהוּ כְּלִי-מִשְׁכָּן לוֹ וְכָל-חַיַּת הַשָּׂדֶה תִּרְדָּה-בּוֹ וַיִּזְעַקְכֶם:
 ח-ז כִּי נַם-מִצּוֹת הַתּוֹרָה שְׁנֵי סָנִים לָהֶן וּבַתְּבוּנָה תִּמְלֹאנָה: עַתָּה לְאָדָם
 ח לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁתּוֹ וְעַתָּה פָּרַשׁ מִמֶּנָּה לְתַסְלֶתּוֹ: כִּי שְׁנֵיהֶם הֵנָּה מִצּוֹת
 ח יִזְ וְאִם-לֹא יִשְׁמְרוּ עַל-פִּי-דַרְכָּם יִבְיֹאוּ חֲטָא גְדוֹל עַל-בְּנֵי הָאָדָם
 י וּבָכָה נַם-שְׂאֵר הַמִּצּוֹת: וְאַתֶּם בְּנֵי הָיוּ חֲכָמִים וְנִבְוִיִּם בְּאֱלֹהִים כִּי
 ח יִדְעֶתֶם אֶת-דֶּרֶךְ מִצּוֹתָיו וְאַתְּ-חֲקוּ כָל-מַעֲשֵׂה לְמַעַן יִאֲהַבְכֶם וַיִּזְ:
 ח וַיַּעַז אֹתְכֶם כְּאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֶת-עֲצָמוֹתָיו אֶתְכֶם
 ח חֲבָרוֹנָה וַיִּקְבְּרוּהוּ עִם-אֲבוֹתָיו: וַיְהִי אַחֲרַי אֲשֶׁר אָכַל וְשָׂתָה אֶתְכֶם
 ג כְּשִׁמְחַת-לֵבָב וַיִּכַּס אֶת-פָּנָיו וַיִּגְעַע: וַיַּעֲשׂוּ בְנָיו כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּם
 ח אֲבִיהֶם:

צוואת גר הבן התשיעי ליַעקב וּבְנֵי-זוֹלָפָה

א הַעֲתִקְתָּ צוֹאֵת גֵּר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל בְּנָיו בְּשָׁנַת חֲמִשׁ וְעֶשְׂרִים
 ב וּמֵאָה לְחַיָּיו: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ בְנֵי אֲנָכִי נוֹלַדְתִּי בֶן תְּשִׁיעִי
 ג לַיַּעֲקֹב וְאֵהִי גְבוּר בֵּין הַמְּשֻׁפְּטִים: וְלָכֵן שְׁמַרְתִּי בְּלִלְיָה עַל-
 ח הַעֲדָרִים וְהָיָה כִּי בָא הָאָרִי אוֹ הַזָּאֵב אוֹ כָל-חַיָּה רָעָה אֵל-הַעֲדָר

ח ב ש ב ט ו י ר א א א ל א ה י מ . י ש כ א נ תּוֹסַפַּת נוֹצְרִית: וַיִּשְׁכַּן בֵּין בְּנֵי אָדָם עַל אֲדָמָה.—

א ח מ ש ו ע ש ר י מ ו מ א ה . ל פ י יו ב ל י מ כ י ח ס' נ ו ל ד ג ד ב ש נ ת ב' א ל פ י מ ק ל י א . מ ס פ ר
 ב ז ה מ ת א י מ ל מ ס פ ר י מ ש ב מ ד ר ש ת ד ש א ו ב ס' ה י ש ר . — ו א ה י ג ב ו ר . ה ש ו ה ב י ר צ י ה: כ ל

וְאֶרְוֶן אֶחָדָיו וְאֶתְפָּשֶׂהוּ וְאֶחְזִיק בְּיָדֵי בְרָנְלוֹ וְאֶקְלָעֵהוּ כְּאֶבֶן הַקֶּלֶעַ
 וְקָבָה בְּרַגְלָיו: וַיֹּסֶף רְעָה אֶתְנוּ יַחַד כְּשִׁלְשִׁים יוֹם וּבְהִיּוֹתוֹ רֶךְ
 וַיַּחַל מְרוֹחַ הַקָּדִים: וַיָּשָׁב חֲבֵרוֹנָה אֶל-אֲבִינוּ וַנִּיחָהּ וְאֲבִינוּ
 בְּקַרְקָתוֹ כִּי אָהָבוּ מְאֹד: וַיַּגֵּד יוֹסֵף לְאֲבִינוּ כִּי שָׁחַטוּ בְּנֵי זִלְפָּה
 וּבִלְהָא אֶת-כָּל-הַשּׁוֹב בְּעֶדְרָ וַיֵּאבְלוּ לַמְּרוֹת דַּעַת רְאוּבֵן וַדַּעַת
 יְהוּדָה: כִּי רָאָה יוֹסֵף כִּי אֲנֹכִי הַצִּלְתִּי מִיַּד מִסֵּי הַדָּב וְאֶהְרַגְהוּ
 וְאֶשְׁחַט אֶת-הַטְּלָה וְאֲנֹכִי נִעְצַבְתִּי אֶל-לִבִּי כִּי לֹא יָכַל לַחְיוֹת
 וַנֵּאבְלָהּ וַיַּגֵּד קִזְזַת לְאֲבִינוּ: וְאֲנֹכִי קִצַּפְתִּי עַל-יוֹסֵף בְּגִלְלֹל זֹאת
 עַד-יוֹם בּוֹ נִמְכַר: וְרוּחַ שְׂנְאָה הָיְתָה בִּי וְלֹא חִפְצְתִּי לְדַעַת אֶת-
 יוֹסֵף לֹא לְשִׁמְעַע אֵזֶן וְלֹא לַמְּרֹאֶה עֵינָיִם כִּי הִקְלִימְנוּ בְּסִנְיָנוּ בְּאֶמְרוֹ כִּי
 אֲכַלְנוּ אֶת-הַטְּלָאִים מִלֶּבֶד יְהוּדָה וְכָל-אֲשֶׁר הִגִּיד לְאֲבִינוּ הָאֱמִינִ-לוֹ:
 אֶת-חֲטָאֵי אֲנִי מִן־יַד בְּנֵי כִּי סַעְמִים רַבּוֹת בְּקִשְׁתִּי לְהַרְגֹּ
 אוֹתוֹ כִּי שָׁחַטְתִּיו בְּלִבִּי: וְגַם-בְּגִלְלֹל הַחֲלוּמוֹת הוֹסַפְתִּי עוֹד שֶׁנֵּא
 אוֹתוֹ וְאֶבְקַשׁ לְהַבְחִירוֹ מֵאֶרֶץ חַיִּים כְּלַחַד הַשּׂוֹר אֶת-יָרֵךְ הַשְּׂדֵה:
 וְעַל-כֵּן מִכְּרַנּוֹ אוֹתוֹ אֲנִי וְשָׁמְעוֹן לִישְׁמַעְאֵלִים בְּשִׁלְשִׁים שָׁקֶל וּנְסַמְר
 מִהֶם עֲשָׂרָה וְעֶשְׂרִים הִרְאִינוּ אֶת-אֲחִינוּ: וְקָבָה מִלֵּאָה תֵּאֲוֹת הַבָּצַע
 אֶת-לִבְבֵנוּ לְהַרְגוֹ: וְאֵלֵהִי אֲבוֹתַי הַצִּילָהּ מִיָּדִי לְמַעַן לֹא אֶעֱשֶׂה
 אֶת-מַעֲשֵׂה הַשָּׁשַׁע הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל:
 וְעַתָּה בְּנֵי שָׁמְעוּ דְבַר אֲמַת לְמַעַן תַּעֲשׂוּ צְדָק וְכָל-מִשְׁפָּט
 עֲלִיּוֹן וְלֹא תִתְעוּ אֶחָדִי רוּחַ הַשְּׂנְאָה כִּי הוּא הַרְעָה בְּכָל-מַעֲשֵׂי
 בְּנֵי הָאָדָם: כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יִתְעַב הַשּׁוֹנֵא כִּי יַעֲשֶׂה אֶת-
 חֻקּוֹת יְיָ לֹא יִהְלָלְהוּ וְכִי יִדְא מִסְּגִי יְיָ וְצָדֵק יִרְצֶה לֹא יֶאֱהָבְהוּ:
 אֲמַת יִבְזֶה בְּמֵאֲשֶׁר יִקְנֵא וּבִבְת־עַם יִחַבֵּב וְנִאָּוָה יֶאֱהָב כִּי הַשְּׂנְאָה
 תַּעֲזוֹר אֶת-נַפְשׁוֹ כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי נִם-אֲנֹכִי בְּיוֹסֵף:
 וְעַל-כֵּן בְּנֵי הַשְּׁמָרוּ מִסְּגִי הַשְּׂנְאָה: כִּי הַשּׁוֹנֵא יִחַטָּא נִם-
 לַאלֹהִים כִּי לֹא יִחַפֵּץ שְׁמוֹעַ לְדַבְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶהָב אֶת-רַעְהוּ

ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
לס
לע
לז
לז

י שנכפל שמו... היה גבור... גד ולגד אמר ברוך מרחיב גד. - כי ש ח ט ו. ע' תמי לברא'
 ל'ז ב': דחמנון אכלין בישראל דתליש מן היא חייא... ואתא ותני לות אבוהון. וע'
 ב'ר פ'ד: מה אמר. ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון. ר"מ אומר, חשודין הן בניך
 על אבר מן החי. ר"ש אומר, חולין הן עיניהם בבנות הארץ. ר"י אומר, מזלזלין בבני
 השפחות וקורין להם עבדים (וע' גם פרקי ר' אליעזר ל"ח). -
 ב שלשים שקל. לפי התורה מכרוהו רק בעשרים. המספר שלשים הוא מסורה
 עממית. שנכנסה אח"כ לספרות הנוצרית. -
 ב ב

ז ולא־להים יִחַטָּא: כִּי אִם נִם־אֲחִיו יִקְשַׁל יִחַסּוּ לְהוֹדִיעַ לְכָל
 ד ויִתְאַמֵּץ לְמַעַן יִשְׁפֹּט יַעֲנֵשׁ וַיּוֹמַת: וְאִם־עָבַד יִהְיֶה וְהִסִּיתוּ בְּאֲדוֹנָיו
 ה וְחָרַשׁ עָלָיו כָּל־רָע לְמַעַן יִוָּכַל לְהַמִּיתוֹ: כִּי הַשֹּׁנְאָה תַעֲזֹר בְּרִצַּח
 נֹגֵד כָּל־אֲשֶׁר יִצְלִיחוּ וְהִנֵּה כִּי תִרְאֶה אֹו תִשְׁמַע עַל־דָּבָר הַצֹּלְחָתָם
 ו וְחָלְמָה: כִּי כֹאֲשֶׁר תִּבְקַשׁ הָעֲבָבָה לְהַסִּיּוֹת מֵתִים וּלְעוֹרֵר אֶת־
 ז לְהַשְׁאִיר בְּחַיִּים נִם־אֲשֶׁר עֲוֹנָם בְּחַבְלֵי הַשָּׁוֵא: כִּי רוּחַ הַשֹּׁנְאָה בִּקְצֹר
 רוּחָהּ תִּפְעַל יַחְדָּו עִם־הַשָּׁטָן כִּכֹּל לְהַמִּית בְּנֵי־אִישׁ וְרוּחַ הָעֲבָבָה
 תִּפְעַל יַחַד עִם־תּוֹרַת הָאֱלֹהִים בְּאֲרָךְ־רוּחַ לְהוֹשִׁיעַ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם:
 ה רָעָה הִיא הַשֹּׁנְאָה כִּי הִיא תִּמְיֵד עִם־קִנּוּי תַתְּחַבֵּר וְנֹגֵד הָאֲמַת
 תְּדַבֵּר תְּשִׁים קָטָן לְגֵדוֹל חֹשֶׁךְ לְאוֹר מֵר לְמַתּוֹק תִּקְרָא וְרִצַּח
 תּוֹרָה תְּעִיר קִצָּף וְתַעֲזֹר מִלְחָמָה וְאֶת־הַלֵּב תִּמְלֵא רָעָה וְחַמַּת
 ב הַשָּׁטָן: וְכֹזֶאֱת הַנְּנִי אֹמֵר לָכֶם בְּנֵי כִּי נְסִיתִי אֲשֶׁר תִּנּוּסוּ מִשִּׁנְאָת
 רַע וְתִדְבְּקוּ בְּאֲהַבַת אֱלֹהִים יִשָּׂר לֵבָב יִגְרַשׁ שִׁנְאָה וְעַנּוּהַ תִּסְפִּיעַ
 ג קִנְיָה: כִּי צַדִּיק וְעָנוּ יִירָא מַעֲשׂוֹת רָשָׁע וְלֹא יִירָא אֲשַׁמַּת רַעְהוּ
 ד כִּי אִם־אֶת־נַפְשׁוֹ כִּי אֱלֹהִים יִרְאֶה לְלִבָּבוֹ: וְלֹא יִלָּךְ רָבִיל בְּאִישׁ
 ה חֲסִיד כִּי יִרְאֵת עֲלִיוֹן תִּשְׁכַּן־בוֹ: אִם־יִירָא לְחַטָּא לְאֱלֹהִים לֹא
 ו יִחַפֵּץ לַעֲשׂוֹת עוֹל לְאִישׁ וְלֹא בְּמַחְשְׁבוֹתָיו: וְזֹאת הַפְּרָתִי לְאַחַר־זֶה
 ז אַחֲרֵי אֲשֶׁר שִׁבְתִּי מִחַטָּאִי וְאֲשֶׁר חָטָאתִי לְיוֹסֵף: כִּי הִתְשׁוּבָה אֶל־
 ח אֱלֹהִים בְּאֲמַת תּוֹרָה כְּסִילוֹת וְתִסְפִּיעַ חֹשֶׁךְ וְתִאִיר אֶת־הָעֵינָיִם וְתִמְן
 ט דַּעַת לְנֶפֶשׁ וְתִנְהַל עֲצָה לְתַשׁוּעָה: וְכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
 יִאֶיֱיֵי הַלֵּךְ רֹחִי מִמֶּנִּי: כִּי כָל־אֲשֶׁר בּוֹ יִחַטָּא הָאָדָם בּוֹ יִסָּר: וְכֹאֲשֶׁר
 נִקְשָׁה כְּבִדִּי בְּלִי רַחֵם עַל־יוֹסֵף בֶּן עֲנִיתִי נִם־אֲנִי בְּלִי רַחֵם בְּכַבְּדִי
 וְאֲשַׁפֵּט אַחַד עֶשְׂרֵת חֹדֶשׁ כְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי אֶת־יוֹסֵף עַד־
 אֲשֶׁר מִכְּרָהוּ:

ב קצר רוחה. ע"פ שמות ו' ט' ותרגום הע' שם. -

ד ז עם כזב תתחבר. ע' בן סירא כ' כ"ה: ושבח אני את הגנב מן המכוב תמיד
 ה ונחלת שניהם השמך (וע' שם גם ה' י"ד). - בו יחטא. השוה יובלים ד' ל"א-ל"ב: כי
 באבן הרג [קין] את הבל ובאבן נהרג במשפט צדק (וע' גם סנהד' ק"ח א'
 ועוד). -

1 ועתה בני הנהרתי אתכם אהבו איש את-אחיו והשמירו שגאָה
 מלבבכם ואהבו איש את-רעהו במעשיכם וברב־ריכם ובכל [ונאָר]
 2 לבבכם: כי בפני אבי דברתי את-יוסף לשלום וכאשר יצאתי מאת
 3 פניו ותחשף השגאָה את-תבונתי ופרנו את-נקשי להמיתו: ואתם
 אהבו איש את-רעהו בלבבכם וכי יחטא לה איש ודברת אליו
 לשלום ונרית הלאה את-עמת השגאָה ולא תשפין בנקשה ערמה:
 4 וכי יתודה וישוב מדרךכו וסלחת לו ואם-יכחש אל-תִּרַב אתו כי
 5 ישבע ותטאת חטא משנה: ואם תריב באיש אל-תִּגַּל לך סודכם
 6 שן ישגאָה ונהפך לה לאויב וחטא לה חטא גדול כי רבות בערמה
 7 ידבר אליה או ימרש עליה רעה וממה יקח עמתו: ואם יכחד
 8 ונבוש כי תגלה רעתו השקט ואל-תִּגַּל תרסתו כי אשר יכחד עוד
 9 ישוב מדרךכו ולא יוסיף לחטא לה כי כבוד וכבִּדָה ויירא ממה
 10 וישלים עמה: ואם לא-יֵדַע בשת וברעתו יעמד וסלחת לו בלבבך
 ואת-המשפט לאלהים תעזב:

1 וכי ייטב לרעכם מקם אל-תִּמְעָצְבוּ והתפללו בערו אשר ער-
 2 סוף ימיו וצליח פי בן טוב גם-לכם: וכי יגשא עוד אל תקנאו-
 3 בו וזרו כי קץ כל-בשר למות והודו לוי אשר נתן את-הטוב
 4 ואת-המועיל לכל-בני-איש: עקר את-משפט יי ויניח לה וכל-
 5 עצתה ישלים: ואם אחד הרשעים יצבר-הון בעשו אחי אבי אל-
 6 תתחרו בו והוחילו למועד יי: כי הוא יקח מרשעים עשרם ויסלח
 7 לאשר שב מדרךכו ואשר לא ישוב יחשף לענש עולמים: כי הדל
 8 אשר לא יקנא ברעהו יהיה לרצון לפני יי בכל ומכל-בני-איש
 9 ואשר פי איך-לו עגון רע אשר לבני האדם [לעגות-בו]: ואתם
 10 זרו הלאה את-השגאָה מנשמותיכם ואהבו איש את-רעהו בלבב
 תמים:

1 ה אל-תִּגַּל. ע"פ משלי כ"ה ט' ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל-תִּגַּל (השוה גם
 בן-סירא י"ט ח' ט'). - יקח חמתו. ביווני: λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν ἴον. תרגם חמה=
 רעל, והוא קשה. ונראה שכוונתו: יקח ממך את נקמתו. -
 2 ז ויניח. ביווני: καταλάμψει=ויאיר, ויגיה (עליך). ג"א: καταλείψει=וינח. כן
 גם ישלים הוא במקור ἡσυχάσει=ישקט. ובחתי למסור במלים יניח וישלים (ישלים
 מתאים לעצה). השוה איוב ג' כ"ו ולא שקטתי ולא נחתי. - תתחרו. השוה תהלי
 3 ה-1 ל"ז א'. - יחשך. ע"פ איוב כ"א ל' כי ליום איד יחשך רע. - יאושר. ביווני
 πλουτεῖ=יעשר, והוא כנראה טעות. -

ח ונהגידו גם לבניכם אשר יקברו את-לוי ואת-יהודה כי מהם
 ב יקים יי מושיע לישראל: כי ידעתי אשר בקץ הימים יסורו בניכם
 ג מאחרי ויעשו כל-רשע וכל-רע וכל-משחת בעיני יי: וינפש מעט
 ויוסף לדבר אליהם שמעו בני אל-אביכם וקברוני אצל אבותי:
 ד-ה ויאסף את-רגליו וישכב בשלום: ומקץ חמש שנים העלו אותו
 חקרונה ויקברהו שמה עם-אבותיו:

צוואת אשר הבן העשירי ליעקב וברוך זלפה

א העתקת צוואת אשר אשר צנה לבני בשנת חמש ועשרים
 ב ומאה לחייו: וידבר אליהם והוא קריא ויאמר שמעו בני אשר
 ג אל-אביכם וכל-הישר בעיני אלהים ארצכם: שתי דרכים נתן
 אלהים לבני האדם ושני יצרים ושני מסעלים שני סנים ושני
 ד-ה קצות: ועל-כן הכל שנים שנים הם זה לעמת זה: כי שתי דרכים
 ו הן הטוב והרע ובלבנו שני היצרים המבדילים בינותם: וכי תרצה
 הנפש בטוב כל-מעשיה בצדק תעשה ואם-תחמא מיד תשוב:
 ז כי אם-תחשב על-דבר הצדק ותורה הלצה את-הרע תרמם מהר
 ח את-הרשע ותשרש את-החמא: וכי תקנע [הנפש] לפני [היצר] הרע
 את-כל-מעשיה ברשע תעשה ותגרש את-הטוב ותדבק ברע ובליעל

ח ומקץ חמש שנים. גר נולד בשנת ב' אלפים קליא וחי לפי זה קכ"ה שנים.
 נמצא שמת בשנת רנ"ו ונקבר בשנת רס"א. לפי יובל' מ"ה א' ירדו יעקב ובניו מצרימה
 בשנת ב' אלפים קע"ב. לפי צוואת בנימין (בסוף) נקברו השבטים צ"א שנה לאחר
 שירדו מצרימה=בשנת רס"ג. ב, מלחמת מצרים וכנען' (ע"פ יובלים מ"ו ט'). לפי זה
 יהא נכון הנוסח השני בראשית צוואת גד: בשנת שבע ועשרים ומאה לחייו. -

א חמש ועשרים ומאה. לפי תדשא - קכ"ג (וכן גם בס' הישר). - שתי דרכים.
 ע"פ דבר' ל' ט"ו וירמ' כ"א ח'. כאן יש אחד מן המקורות הקדומים ביותר ע"ד
 הבחירה החפשית. הוה חנוך ב' י"א ס"ה-ס"ו: ואקרא את שמו אדם... ואראהו שתי
 דרכים אור וחושך ואומר אליו זו טובה לך וזו רעה. בן סירא ט"ו י"ד: אלהים עשה
 את האדם מראשיתו והניחו ביד היצר אם תרצה תעשה מצוותיו ותבינה לעשות רצונו.
 וע' גם מלחמ' ב' ח' י"ד וקדמ' י"ג ה' ט': הבחירה החפשית היא דעת הפרושים.
 וכן ברכות ל"ג ב': הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד. - שני יצרים. כאן
 אף אחד המקורות הקדומים ביותר על היצרים. הוה בן סירא כ"א ב', ל"ז ג': הוי
 יצר רע למה נוצרת למלאת פני תבל ערמה. היצר הטוב אינו נכנע בפני השטן והוא
 חמשי לעשות את הטוב. - שנים הם. הוה קהלת ז' ד', בן סירא מ"ב כ"ג. -
 ח ובליעל. השטן (=בליעל) הוא יצר הרע והוא גם עבודה זרה (ע' בבא בתרא ט"ז

ט וְשָׁלַטְבָּה וְאִם-גַּם-תַּעֲשֶׂה אֶת-הַטּוֹב לְרַע וְהִסַּד: כִּי אִם-תִּחַל לַעֲשׂוֹת-טוֹב וְהָיוּ תוֹצְאוֹת מַעֲשֵׂיךָ רָשָׁע כִּי אוֹצַר הַיָּצָר רוּחַ רָשָׁע תִּמְלֹא: ב וְהִנָּשֵׁשׁ אֲשֶׁר תֹּאמַר לְהַשְׁלִיט אֶת-הַטּוֹב עַל-הָרָע וְהִנֵּה סוּף מַעֲשֵׂיךָ נִסְדְּרָךְ הָרָע: ג וְנָשׂ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִרְחַם עַל-עַבְדָּיו וְאֲשֶׁר שָׁרְתוּ לְקַנְיֹן קָרַע גַּם-זֶה שְׁנֵי סָנִים לוֹ אֶבֶל הַכֹּל רָשָׁע: ד וְנָשׂ אִישׁ אֲשֶׁר אָהַב עוֹשֶׂה רָע עַד-כִּי יִחַפֵּץ לָמוֹת לְמַעַנּוֹ קָרַע וְגַלְוֵי הוּא שְׁנֵי סָנִים לְדָבָר הַזֶּה וְהַכֹּל עֲנָן רָע: ה כִּי אִם-גַּם אֶהְיֶה הוּא אֶבֶל רָעָה הוּא בְּכַסּוּתָהּ עַל-רָשָׁע וְעַל-כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שְׁמוֹ טוֹב הוּא וְסוּף מַעֲשָׂיו לְרַע יוֹכִיל: ו וְנָשׂ אֲשֶׁר יִגְנֹב יִרְשִׁיעַ יִגְזַל וְיִחַמֵּם וְעַל-זֶל יִרְחַם גַּם-לָזֶה שְׁנֵי סָנִים וְהַכֹּל רָע: ז כָּל-אֲשֶׁר יִחַמֵּם אֶת-רַעְהוּ וְיַקְעִים אֱלֹהִים וְיִשְׁכַּע לְשָׂאָה בָּאֵל עֲלִיּוֹן וְעַל-הַעֲנִי יִרְחַם אֶת-יְיָ נוֹטֵן הַתּוֹרָה וְיַעֲבֹב וְיַקְעִים וְאֶבְיוֹן יַחֲזִיה: ח אֶת-נַפְשׁוֹ וְיַסְנֵף וְאֶת-גּוּפוֹ וְיַסְנֵף רַבִּים וְיַהַרְגַם וְעַל-מַעֲטָה יִחַמֵּל גַּם-לָזֶה שְׁנֵי סָנִים וְהַכֹּל עֲנָן רָע: ט וְנָשׂ אֲשֶׁר יִנְאֵף וְיִזְנֶה וּמִקָּל-אֶבֶל יִנְזַר וְיִצְוֹם וְיַעֲשֶׂה עוֹל וּבְחִיל עָשְׂרוּ יִחַמֵּם רַבִּים וּבְרַב רָשָׁעוֹ הוּא גַם-מַצּוֹת יַעֲשֶׂה גַם-לָזֶה שְׁנֵי סָנִים וְהַכֹּל רָע-הוּא: י וְכָל-אֵלֶּה כַּמְזִיּוּרִים וּכְאֲרַנְבוֹת הֵם כִּי גַם-אֵלֶּה סְהוּרִים לְמַחְצָה הַמָּה וּבְאֵמֶת סְמָאִים הֵם: יא וְכָאֵלֶּה דָבָר אֱלֹהִים גַּם-עַל-לוֹחֹת הַחֲקוֹת:

ג וְאַתֶּם בְּנֵי אֵל תִּהְיוּ כְמוֹתָם בְּעֲלֵי שְׁנֵי סָנִים לְטוֹב וּלְרָע כִּי בִּטּוֹב תִּדְבְּקוּ לְמַעַן יִשְׁקָרְבוּ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם יִדְרָשׁוּ: ד נוֹסוּ לָכֶם מִפְּנֵי הָרָע וְהִקְרִיחוּ אֶת-הַיָּצָר הָרָע בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים כִּי אֵלֶּה אֲשֶׁר שְׁנֵי סָנִים לָהֶם לֹא יַעֲבְדוּ אֶת-יְיָ וְיַעֲבְדוּ אֶת-תְּאוֹתֵיהֶם לְמַעַן יִמְצְאוּרֵיחַן בְּעֵינֵי בְלִיעַל וּבְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לָהֶם:

א': הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. שבת ק"ה ב': איזהו אל זר שבגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע). - אוצר היצור. ביווני διαβολίου του σαυρός. וודאי היה במקור העברי כמו שנמסר כאן (לשון נופל על לשון). -

ב: אשר תאמר. במקור: ἐν λόγοις = בדברים. אבל כל הנוסח שם משובש הוא. -

ז: יפנק. במקור: λαμπρύνει = יאיר, ואין לו שחר. לפי דעתי המובן הוא יזהיר = יסוך בשמן = יפנק. - כחזירים... השוה ויקרא י"א ו' - ז', דברים י"ד ז'. בקצת נוסחאות נשמטו החזירים. - למחצה. במקור: ὅτι ἐξ ἡμισείας καθαρῶν. צ'ארלס מתרגם ἐξ ἡμισείας = כי מפריסי-פרסה הם. וטעה שהרי ארנבת אינה מפרסת פרסה. הארנבות נשתמרו בכל הנוסחאות. - על לוחות החקות. בנ"א: על לוחות השמים (ע' צוואת לוי ה' ד'). -

ד כי האנשים הטובים וישרים הם ואם-גם-תנסים לחוטאים
 ב ויחשבום לפני יי ויגדקו: ורבים אשר ישמידו את-הרשעים שני
 ג מפקלים יעשו טוב ורע אוכלם הכל טוב-הוא כי עקר את-הרע
 ג משרשו וישמידהו: ויש אשר ישנא חונן דל ורשע ונואף וזם גם-
 ד לזה שני סנים ואולם כל-המפקל טוב-הוא כי הולך הוא בדרך
 ד יי אשר לא יקבל את-הנראה טוב בטוב באמת: ויש אשר לא-
 ה יחפץ לראות ימים טובים עם-הוללים למען אשר לא-יגבל את-
 ה פיו ונפשו יגאל גם-לזה שני סנים והכל טוב-הוא: כי אלה
 לזבאים ולאיילות ידמו כי בהיותם פראים בטמאים ידמו ובאמת
 סהורים הם כי קנאו ליי וילכו בדרךיו וינזרו מכל-אשר צנה
 אלהים בחקותיו כי שנאו ויבדל בין הרע ובין הטוב:
 ה ראו בני איך שנים בכל המה זה לקמת זה והאחד בשני
 ב יסתר בצע בעשר שפרון בטוב-לב עצב בשמחה והוללות בבני
 ג האשיות: אחרי החיים מנת יבא אחרי כבוד קלון אחרי היום
 היללה וחשך אחרי אור וכל-אלה תחת (ושלטון) היום המה והצדק
 תחת (ושלטון) החיים והרשע תחת המנות ועל-כן יחבו למנות בני
 ג עולם: לא יוכל איש לקרא לאמת קוב ולצדק רשע כי כל-אמת
 ד תחת האור הוא כמו קל-וגברא תחת אלהים: בקל-אלה נסיתי
 אני בימי בני ולא סרתי מאחרי אמת יי ואת-חקי עליון סקרתי
 כי בקל-כחי הלכתי בישרי אחרי הטוב:
 ו ואתם בני שמרו גם-אתם את-מצות יי וילכו בישר פנים אחרי
 ב האמת: כי אלה אשר שני פנים להם משנה ואשמו כי גם-עשה
 ג יעשו את-הרע וגם-יחנו את-כל-עושינו כי ילכו אחרי רוחות הטהו
 ג הנלקחים עם-בני איש: שמרו בני אתם את-מצות יי ואל תלכו
 ד אחרי הרע (במשבבכם) אותו לטוב ודרךשו אחרי הטוב באמת
 ושמרהו בקל-מצות יי כי תשובו אליו ובו תרגעו: כי סוף בני

ד ד לראות. לפי הכותב אסור לו לאדם להנזר מעוה"ז. אם לא לשם מצוה בלבד. -
 ימים טובים. ע"פ תהלי ליד ייג ותרגום הע' שם. -
 חיי עולם. השוה דני ייב ב' אלה לחיי עולם. חנוך א' ליו ד' אדון הרוחות
 אשר מאתו נתן לי חלק בחיי עולם. -
 ג יאשמו. ני"א: יענשו. נראה שחפס המתרגם היווני את הלשון יאשמו שבמקור
 העברי במשמעותה האחרת: ושונאי צדיק יאשמו (תהלי ליד כ"ב). או כל אוכליו יאשמו
 ד (ירמ' ב' ג'). ולפיכך תרגם *κολάζουαι*. - ינדעו. במקור *γνώσονται*=ידעו. לפי

הָאָדָם יוֹכִיחַ עַל־צַדִּיקָתָם כִּי יִגְדָּעוּ לַמִּלְאָכִי ִּי וְלַמִּלְאָכִי בְּלִיעַל׃
ה הַנֶּקֶשׁ כִּי תִתְרַגְּזוּ וּתְלַךְ יָצִיק לָהּ הַרֹחַ הַרֵעַ אֲשֶׁר אוֹתוֹ עֲבָדָה
ו בַּתְּאֻתָּהּ וּבְמַעֲשֵׂיהָ הַרְעִים׃ וְכִי יִשְׁלוּ אִישׁ וְיִכִּיר בְּשִׂמְחָה אֶת־
מִלְאָךְ הַשְּׁלוֹם הוּא יִנְחֶהוּ לְחַטֵּי עוֹלָם׃
ז אֶל־תִּהְיֶה בְּנֵי כְּסָדוֹם אֲשֶׁר לֹא הִבִּינָה אֶת־מִלְאָכִי ִּי וְתֹאבֹד
ב לְעַד׃ כִּי יִדְעַתִּי אֲשֶׁר תִּחְסָאוּ וְתִתְנַנְּנוּ בְיָדֵי אוֹיְבֵיכֶם וְאַרְצְכֶם
ג שְׂמָמָה תִּהְיֶה וְכָל־מִקְדָּשֵׁיכֶם יִחָרְבוּ וְנִסְוֹרְתֶם בְּכָל־אַרְבַּע שָׁנֹת
הָעוֹלָם וְאַתֶּם תִּהְיֶה בְּגוֹלָה וְתִתְעַבּוּ כַּמַּיִם הַנִּמְשָׁיִם׃ עַד־יִשְׁקֹף עֲלֵיכֶם
ד עַל־הָאֲדָמָה וְהוּא יָבֹא וְאֶת־רֹאשׁ הַתַּנּוּן יִרְוֹצֵן עַל־הַמַּיִם וְהוּא
ה יוֹשִׁיעַ אֶת־עַם־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־הַגּוֹיִם׃ וְהִגִּידוּ קוֹלָתָם גַּם־לְעַמִּים
ו לְבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָמְרוּ אֶת־פִּי׃ כִּי קָרָאתִי בְּלוֹחֹת הַשָּׁמַיִם כִּי
ז שְׂמוֹעַ לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלָיו וְקָשׁוּעַ תִּסְשָׁעֶרְבוּ וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֹת ִּי׃
ח כִּי אִם־בְּמִצְוֹת בְּנֵי הָאָדָם וְתִשְׁחִיתוּ וְתִרְעוּ׃ וְעַל־כֵּן תִּזְרוּ בְּגֵד
וּבְדָן אֲחֵי אֲשֶׁר לֹא יִכִּירוּ אֶת־אַרְצְכֶם וְאֶת־שִׁבְטֶם וְאֶת־שִׂסְתֶּם׃
ז וְאוֹלָם ִּי יִקְבֹּץ אֶתְכֶם בְּאַמוּנָה לְמַעַן חֲסִדְיֹו וְלְמַעַן אֲבָרְכֶם
יִצְחָק וַיִּשְׁקַב׃
ח וַיְהִי אַחֲרַי אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם בְּאֵלֶּה וַיִּצְוּ וַיֹּאמֶר קְבֹרֵנִי בְּחֻבְרוֹן׃
ג-ג וַיִּשְׁכַּב וַיָּמָת בְּשִׁיבָה טוֹבָה׃ וַיַּעֲשֶׂרְלוּ בְּנָיו כַּאֲשֶׁר אָנֹכִי וַיַּעֲלוּ אוֹתוֹ
חֻבְרוֹנָה וַיִּקְבְּרוּהוּ עִם־אֲבוֹתָיו׃

צ'ארלס קרא היווני בטעות ידע במקום יָנַעַד ל...=יפגש ב... (על דרך עמוס ג' ג': בלתי
ה אם נועדו, ע' תרגום הע' שמ). - י צ'יק. ע' סוטה ג' ב': אדם שעבר עבירה אחת
ו בעוה"ז מלפנתו והולכת לפניו ליום הדין. - מלאך השלום. אחד המקורות הקדומים
על המלאך המנחה את הנפש למנוחתה (ע' כתובות ק"ד א': בשעה שצדיק נפטר מן
מן העולם ז' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת בוא בשלום וכו'). -
ינחהו. במקור: ἔισφέρει, נ"א: παραμυθεῖται=ינחמהו. אפשר ששניהם נכונים. ע'
ישע' נ"ז י"ח: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו. -
ז הנמסים. במקור: ἀχρηστον=ללא הועיל (ע' צוואת זבולון ט' ב'). - ראש
התנין. ע"פ תהלים ע"ד י"ג. וע' ישע' כ"ז א'. התנין בספרות החיצונית הוא סמל
הגבורה של השטן, ולפעמים השטן עצמו. כיסוד לזה משמשת אגדה בבליית עתיקה.
במזמורי שלמה מתאר המחבר את שלטון פומפיאוס בתור התנין הגדול (ע' Gunkel,
אוניברסלי כנביאים, כגון ישע' ב' ב' ועוד. ירמ' ד' ב' ועוד, תהל' כ"ב כ"ז ועוד. -
ו כגד וכדן. השה צוואת גד ח' ב', דן ה' ח', ז' ג'. -
ח בשיבה. ביווני: בשינה טובה (השה צוואת זבולון י' ו' בפ'י). -

צוואת יוסף הבן האחד אשר ליגע לב וכן-ארחל

- א העתקת צוואת יוסף | ויהי כאשר הלך למות ויקרא אל-בניו
 ב ואל-אחיו ויאמר אליהם: אחי ובני שמעו אל-יוסף אהוב ישראל
 ג והאזינו לאמרי-סיו: אנכי ראיתי בחי קנאה ופנות ולא סרתי
 ד מאמת יי ואתחזק-בה: אחי שנאוני ויי אהבני הם בקשו להרגני
 ה ואלהי אבותי שמרני הם בבור השליכוני ועליון העלני: לעבד נמכרתי
 ו אדון-פל סדני בשבי לקחתי וזרעו החזקה הושיעתני ברעב
 ז עניתי ויי בלבלני: לבדי הניתי ואלהים נסמני חולה הניתי ויי
 ח השקיף עלי בבית הכלא הניתי ואלהים חנני באזקים [נאסרתי] והוא
 ט הציילני: בתוך דבת-עם והוא זכני עלילות רעות שמו עלי המצרים
 י והוא הושיעני עבד והייתי] וירוממני:
 יא ורבה הסקיד פוטיפר שר הטבחים אשר לפרעה את-ביתו
 יב על-ידי ואנכי נלחמתי עם-אשתו לא-יךעה-בשת אשר החזיקה
 יג בי לחטא עמה ואלהי ישראל אבי שמרני מפני האש היוקדת:
 יד בבית הכלא השליכוני הבוני שמוני ללעג ואלהים נתנני לרסמים
 טו לפני שר בית-הסהר: פי לא יעזב יי את-יראיו לא בחשך ולא
 טז באזקים בנגון ובצרה: פי לא איש אלהים ונבוש ובך-אדם ויפקד
 טז ולא ולוד-אדמה הוא ויחלש ויחמת: ובכל-אלה עזר הוא ואיש לפי
 יז דרכו ינחם ואם-גם ירחק מעט לבחן יצר-לב: בעשנה נסיונות
 יח בקנני ובקלם ארד-רוח הניתי: פי רפואה גדולה ארד-רוח והרבה
 יט מוזה תביא סבלנות:
 כ כפה יראה אותי המצרית בפנות כפה מסרה אותי לענשני:
 כא ואחר-כן קראה לי וכי לא חספתי להיות עמה אמרה אלי אתה

צוואת יוסף מורכבת, כמו שאפשר לראות בסקירה ראשונה, משני סיפורים בלתי תלויים זה בזה. הפרקים א'-י' מספרים על בית פוטיפר ואשתו והפרקים י"א-י"ז על מכירת יוסף, וחלק זה ראוי היה שיבא לפני הפרקים א'-י'. חוץ מזה מעידים גם הסגנון וגם התכן ששני מקורות כאן. הפרקים י"ח-כ' הם חזון מסתורי הדומה מאד לחזון דניאל, והשוה ספורי יוסף בס' הישר פ' ויצא-ויחי. -

- א ב בית הכלא. ע' יומא ליה ב': אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורים.
 ב אמר לה, ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך-ה' זוקף כפופים וכו' (וע' גם ב"ר פיז). -
 ב בעשרה נסיונות. על הנסיונות שנתנסה בהם אברהם השוה יובלים י"ז
 י"ז, י"ט ח'. -

תמשל גם-כי גם-בכל-אשר בביתי אם-תקסר לי ואמה תהיה
ג כאדוננו: ואנכי וברתי את-דברי יעקב אבי ואלף אל-חירי ואבך
ד ואתפלל אל-י: ואנכי צמתי בשבע השנים ההן ובעיני המצרים
ה הייתי כמי מיתענוגים כי חן יצוק על-שני קל-הצמים למען י:
ו ואם-לא הנה אדוני בביתו לא שתייתי יון ושלשה ימים לקחתי
ז אקלי ואפן לעניים ולחולים: ואשחר לבקר את-י: ואבך על-אדות
ח המצרות [ואשת] מף פי הציקה לי תמיד מאד כי גם בלילה באה
ז אלי ותאמר [כי באה] לבקרני: ובן זכר לא הנה לה ותהי
ח כמבקשת לאמצני כבן לה ואתפלל אל-י: ותלד זכר: ובמשך
ט ימים תבקה אותי כבן ואנכי לא נדעתי ואחר-כן בקשה להסיתני
ט ואתאבל על-אדומיה ימים רבים כי הכרתי את-יצרה ואת-מומטה:
י ואדבר אליה דברי עליון למען תשוב מתאונה הרעה:
ד ופעמים רבות הללתי בדברים באיש קדוש ובקרמה שבה
א את-ענותי לפני בעלה בעוד אשר בהיותנו לבדנו בקשה להדיחני:
ב בגלוי הללתי כמו ענו ובסתר דברה אלי לאמר אל-תיבא משני
ג אישי כי הוא גם-מאמין בענותך ואם יאמר לו איש עלינו לא
ד יאמין: ואני בכל-אלה יציעי שק ואתפלל אל-י: כי יצילני מערמת
ה המצרית: ובאשר לא יקלה דבר ותבא אלי בקרמה [לקחת] לקח
ו לשמע את-דבר אלהים: ותאמר אלי אם חסע אמה כי אעזב את-
ז האלילים שבבה עמי ואנכי אסמה את-בעלי לסוד מאמרי
ח האלילים ונלך בקקות י: אלהיה: ואמר אליה אין חסע ל:
ט בטמאת יראיו ולא ירצה בנואפים כי אם באלה אשר בטהר
י לבב ובנקיון שפתים יקרבו אליו ותחפש כי בקשה למלא מאוטה:
ז וארבה לצום ולהתפלל למען יצילני י: מידה:
ה ותוסף לעת אחרת ותאמר אלי אם-לא תחפץ לזנות עמי
ב אנכי אהרג את-בעלי ואקדח לי לבצל: ואני בשמעי זאת ואקרע

ג ג דברי יעקב. יובלים ל' ו', ובביר פ"ז: איקונין של אביו ראה (וע' שם צ"ח).
ד-ו בשבע. ביובל מ"ו ג': עשר. - ובעיני המצרים. השוה דני' א' ט"ז. - מ"ף. נראה
י שסבור הכתוב שכך היה שמה. ובס' הישר: זליכה. - ואדבר אליה. ע' לעיל בפ"א ו'. -
ה אהרג. ע' ב"ר פ"ז: אמרה לו הורגת אני. אמר לה. לא דיי שאמנה באסרטיין
(=אסרטיא=σρατιά=צבא) של נואפים אלא באסרטיין של רצחנים. -

את-בגדי ואמר האשה יראי את-י: ואל תעשי את-המעשה הרע הזה שן תברתי ואף דעי-לך כי אנכי אודיע לכל את-מומתך זאת: ותירא ותבקש ממני אשר לא אנלה את-מומתה זאת: ותלך ותסימני במתנות ותשלח לי קל-סמורות בני אדם:

ו ותשלח לי אכל ובו קשפים: ויהי כי בא הסרים ונבא את-המאכל ואביט וארא איש נורא מראהו וישט לי תרב עם-הקערה ואדע כי מומתה להדיחני: וקצאתו ואבך ולא ששמתי טעם מאכל זה ולא קל-מאכל אחר ממנה: וכעבור יום ותבא אלי ותפר את-האכל ותאמר אלי מדוע לא אכלת מן-המאכל הזה: ואמר אליה כי מלאת אותו קשפים ומות ואיד אמרת לא אקריב לאלילים בלתי ל: לכה: והנה אף דעי-לך כי אלהי אבי גלה לי בגד-מלאכו את-רעתך ואנכי שמרתי את-המאכל למען בתי אותך אם-תראיהו ותשובי מדרךך: ולמען תגדחי כי לא תשלט רעת פושעים בצדקת יראי: הנה אקח מן-המאכל ואכל בקניך ובדברי אלה ואתפלל בזאת אלהי אבותי ומלאך אברהם יהיו עמדי ואכל: ובראותה זאת ותפל על-שניה לרגלי ותבך וארימה ואדבר על-לכה: ותבטיחני לבלתי עשות עוד את-מעשה הפשע הזה:

ו ואולם היא הקשתה את-לכה בקעה ותחפש אי הדרך תצודני: ותאנח מר ותפל למשכב והיא לא חלתה ובראות בעלה אותה ויאמר לה למה נסלו שניך ותאמר לו צרה בלבבי וכל-אנחות רוחי הציקוני ונרפא אותה והיא לא חלתה: והיא לעת מצא רצה אלי ובעלה היה מחויץ לבית ותאמר אלי: אחנך או אתנפל אל-בור אם-לא תחפץ לשכב עמי: ובראותי כי רוח בליעל הרגיזה ואתפלל אל-י: ואמר אליה: למה אמללה תרגוני ותתגעשי והחטא ועור עיניך זכרי כי אם-תשלחי יד בנפשך תכה אשתה צרמך שילגש בעלך את-בגדי ותשמירי את-זכרך מעל-שני האדמה: ותאמר אלי הנה אהבתי רב לי אלקים על-חיי ועל-חיי בני ואנכי אהבה עוד עד-אשר אמלא גם-את-תאנותי: והיא לא ידעה כי למען י: דברתי אליה כן ולא למענה: כי אם ישל-

ו תאנח מר. במקור: συντόνωσ=בחוקה. או συντόμωσ=בקצרה.

איש בחשק תאנה ולו יעבד ויהיה כי ישמע דבר טוב על-חשקו אשר בו נסל וקבל אותו למען תאנתו הרעה הזאת:

ח וזאת אמר לכם בני כי קשש שעות [ביום] היו בלבתי מאתי ואנכי קרעתי על-ברכי לפני יי כל-היום וכל-הלילה ובבקר קמתי ואבך ואתפלל להצילני ממנה: לאסרונה תפשה בבגדי ותמשכני בחוקה לשכב עמה: וכראותי כי הסוּיקה בשגעון בבגדי ואצובהו ואנום ערם: והיא בהסוּיקה בבגדי שמה עלי עלילות-שוא וקבוא בעלה נתגני במשמר אשר בביתו וממחרת הפני וישלחני אל-בית-הפּהר אשר לסרעה: וכאשר הייתי באסורים ומעצב המצרית ותבא ותשמע אותי מהלל ומשבח את-יי במקום חשך ואגיל בקול שמחה ואודה את-אלהי כי נצלתני מתאנת המצרית:

ט ופעמים רבות שלחה אלי לאמר הואילך למלא תאנתי ואנכי אוציאך מן-האזקים ואסרך מחשך: ואנכי לא נשמעתי לה אף-במחשבותי כי אוהב יי את-אשר ותענה בבור חשך בעונה מאשר יחי חני מסנוקים בחררי-מלך ויתהולל: כי אם-יחנה איש בצדקתו ויבקש גם-תהלה ונדע אל עליון פי-תועילה ונתן לו גם-את-זאת באשר נתן גם-לי: פמה פעמים באה אלי בהיותה חולה במחשך-ליל ותשמע לקול תפילתי ואנכי בשמעי את-אנתותיה החרשתי: כי בהיותי בביתי ותגל את-ורועותיה ואת-שדיה ואת-רגליה למען אשכב עמה כי יסת-מראה היתה עד-מאד ונדורה בלבושה למען תדיחני ויי הצילני ממזמותיה:

י ועל-כן ראו בני את-אשר יפעלו ארך-רוח ותסלה וצום: וגם-אתם אם-תלכו אסרי העונה וטהר ללב בארך-רוח ותסלה ותצומו בלב נדבה ישפן בקרבכם יי כי אהב הצנע לכת: ובכל-אשר ישפן עליון אם-גם-קנאה ותפלל על-איש או שבי או רצח אלהים השוכן בו לא רק יוציאהו מרעה למען ענותו כי גם ירוממהו ויפארהו באשר עשה גם-אתי: כי בכל-דרךיו יגבה

ח ח מתאות. במקור $\pi\theta\sigma\phi\acute{\alpha}\sigma\epsilon\omega\varsigma$ =מתאנת. ונמסר כאן לפי תיקונו של Ch (השנה משלי י"ח א' לתאוה [לתאנה] יבקש נסרד ותרגום הע' שם). —
ט ח הדורה. השנה יומא ליה ב': בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלת בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית וכו'. —

ה איש אם-במעשים או בדברים או במחשבות: ידעו אחי מה-
 אהבני אבי ואנכי לא התנאיתי בלבבי אף-פי גער הנייתי ויראת
 ו היתה בלבבי פי ידעתי פי הכל יחלף: ואנכי לא רוממתי
 נפשי לרעה ואכבד את-אחי ומיראתם החרשתי בעת מקרוני ולא
 הנדתי לישמעאלים פי בן-יעקב אנכי איש גדול וצדיק:

יא וגם-אתם בני תהי יראת יי לנגד עיניכם בכל-מעשיכם וכבדו
 ב את-אחיכם פי כל-אשר יעשה את-חקת יי ואהבהו יי: ויהי בנקעי
 עם-הישמעאלים וישאלוני לאמר העבד אתה ואמר עבד אנכי וליד
 ג בית לבל ובשו אחי: ויאמר לי הגדול בהם לא עבד אתה פי
 ד בן תעיד גם-חזותך ואנכי אמרתי עבד אנכי: ויהי כאשר באנו
 ה מצרנמה ויריבו ביניהם מי מהם יפן מחירי ויקחני: ונאותו כלם
 פי אשאר במצרים אצל מוכר סחורתם עד-אשר ישובו עם-סחורתם:
 ו-ו ויי נתן חני בעיני הסוחר ויסקד על-ידי את ביתו: ויברכהו אלהים
 ח לרגלי וימלא אותו זהב וכסף ועבדה: ואהי אצלו שלשה חדשים
 וחמשה ימים:

יב בעת ההיא באה [אשת] מן אשת פוטיפר במררקה ברב
 ב הדרה פי שמעה על-אדותי מפי סרוסיה: ותגד לבעלה פי העשיר
 ג הסוחר בנד גער עברי וגם-אומרים גנב גנב מארץ כנען: ואתה
 עשה-בו שפטים וקח את-הנער אל-ביתנו ויברכה אלהי העברים
 פי חסד מן-השמים נסוף עליו:

יג ונאמן פוטיפר לדרךיה ויצו להביא לפניו את-הסוחר ויאמר
 אלו מה-הדבר אשר שמעתי עליך פי גונב אתה נפשות מארץ כנען
 ב ותמכרם לעבדים: ויפל הסוחר לרגליו ויתחנן אליו ויאמר פי
 ג אדוני לא ידעתי את-אשר תאמר: ויאמר פוטיפרע אם-בן הדבר
 מ-מ-מאין העבד העברי הזה ויאמר הישמעאלים הפקידהו על-
 ד ידי עד-אשר ישובו: ולא האמין לו ויצו לנשרו בשופטים ערם
 ויהי כי החזיק בדבריו ויאמר פוטיפרע יביאו לפני את-הנער:
 ה אני הובאתי לפני ואשתמנה אפסם ארצה לפני פוטיפר פי הנה

יא-יז
 יא ב
 ז

הפריקים יא-יז הם חטיבה בפני עצמה. -
 עבד אנכי. השוה ס' הישר פ' וישב, שאחי יוסף מוכרים אותו בתור עבד
 ויוסף צועק כי הנהו בן ליעקב. - ועבדה. במקור: εἶργον=עבודה. -

צוואות השבטים

ו השלישי במעלה בין שרי סרעה: ויבדילני מאתו ויאמר אלי העבד
 ז אתה אם-תקשי ואמר עבד אנכי: ויאמר [ועבד-] מי אתה ואמר עבד
 ח הישמעאלים: ויאמר אלי איך היית לעבד להם ואמר קנה קנוני
 ט מארץ כנען: ויאמר אלי אכן שקר אתה דובר ויצו מיד לישרני
 בשוטים על-מערכי בשרי:

יד ואשת מוֹף השקיסה בער האשגב בעת ישרוני כי קרוב ביתה
 ותשלח אליו לאמר לא בצדק שפסקת כי עגש תענש איש תקשי
 ב אשר נגב כאלו פושע הנה: וכאשר לא שניתי מדברי אה-כי הביתי
 ג ויצו לשום אותי במשמר ער-אשר יבאו אדוני העבד: ותאמר
 ד האשה אל-בעלה למה תאסר בזקים נער לקוח בשבי מגזע היחש
 ה ועליה להוציאו לתקשי ולשמרו: כי היא בקשה לראותני בחשק
 ו תמאה ואנכי לא ידעתי מקל-נה דבר: ויאמר אליה לא-ינקה בן
 ז בתוך המצרים לקחת רכוש זרים לפני הוכיח במשפט: כזאת דבר
 על-הסוחר ואשר לנער היה והנה בבית הסהר:

טו מקץ ארבעה ועשרים יום באו הישמעאלים כי שמעו כי-
 ב התאבל עלי יעקב אבי מאד: ויבאו ויאמרו אלי מה-הדבר אשר
 ג אמרת עבד אתה והנה ידענו כי בן אתה לאיש גדול בארץ כנען
 ד ואביך מתאבל עליך בשק ואמר: ואנכי בשמעי כזאת נמקו קרבי
 ה וימם לקבי ואבקש לבבות מאד ואתאסק לבל-אכלים את-אחי
 ויאמר אליהם אנכי לא ידעתי דבר עבד אנכי: ויוצאו למקבני
 ז למען לא ימצאוני בידיהם: כי יראו מפני אבי שן-יבא עליהם
 ח וינלם מהם נקמת חמה כי שמעו כי גדול הוא את-אלהים ואנשים:
 ט-ו ויאמר אליהם הסוחר חלצוני ממשפט פוטיפרע: ואלה באו אלי
 ויבקשו ממני לאמר הגידה כי בקסף קנינו אותך והוא יוציאנו
 לתקשי:

טז ותאמר אשת מוֹף אל-בעלה קנה את-הנער כי שמעתי אומרים
 ז למפר אותו: והיא שלחה מיד סרים אל-הישמעאלים ותהפך
 ח לקנותני ויקרא רב הטבחים לישמעאלים ויבקש לקנות אותי:
 ט וכאשר לא גאות למחיר וילך והסרים הודיע לגברתו אחרי אשר

טו ה נקמת חמה. ע' ס' הישר פ' וישב. שהישמעאלים מחליטים למכור את יוסף במצרים למען הציל את נפשותיהם (וע' שם התיאור של יסורי יוסף בבית פוטיפר). -

ד נסה אליהם דבר כי דורשים הם מחיר רב בעקבד: ותשלח סרים
 אחר לאמר אף-אם שמי בקרי זקב ידרשו תנו להם אל-תחשבו
 ה זקב רק קנה את-הנער ובהיאהו אלי: ויגדו הסרים ויפן להם
 ז שמונים שקלי זקב ויקחני ולמצרית הגיד כי מאה נתן: ואנכי
 גרעתי ואחריש למען לא יקלם הסרים:

יז אתם ראיתם אפוא בני את-כל-אשר ענית למען אשר לא אכלים
 ב את-אחי: וגם-אתם אהבו איש את-רעהו ובאך-דרוח הסתירו איש
 ג את-עון רעהו: כי יי ישמח בעקבד אחים ובעסקן לב-טוב אשר
 ד ירצה באהבה: ובאשר באו אחי מצרומה ויכירו כי אנכי השבותי
 ה להם את-הקסף ולא שנאתים ואנחמם: ואחרי מות יעקב אבי עוד
 ו-ז הוספתי לאהבה אותם וכל-אשר צנה עשיתי להם עד-בלי-דני:
 ח ולא נתתים להעצב אף על-מצער: וכל-אשר הנה בנדי נתתי להם
 ובעניהם היו בני ובני להם בעבדים ונפשם בנפשי ויגונם יגוני וכל-
 ח חלום חלוי ועצתם עצתי: ואנכי לא התרוממתי עליהם בנאנה
 בעדר תפארתי ואהי ביניהם כאחד האחרונים:

יח וכי תלכו גם-אתם במצות יי ונשא יי אתכם בטוב לעולמים:
 ב וכי יבקש איש להרע לכם אתם גמלו אותו טוב והתפללו בערו
 ג ויי וצילכם מקל-רע: והנה ראיתם כי בענותי ובאך-דרוח לקחתי
 ד לי לאשה את-בת-הפהן לעיר-שמש ומאה בקרי זקב נתנו-לי אתה
 ד ויי נתנם לי לעבדים: וגם יפי נתן לי יי מעל לכל-יפי ישראל
 וישמרני עד-זקנה בכלחי ובנפוי כי דמיתי בכל אל-יעקב:

יט ועתה שמעו את-החלום אשר חלמתי: ראיתי והנה שתיים
 ג עשרה אילות רועות ומהן נפוצו תשע: ושלוש נאלו וממחרת והנה
 ג נפוצו גם-הן וארא והנה שלש האילות ילדו שלשה טלאים ויקראו
 ד אל-יי ויוציאן יי אל-מקום-צמח ומים וינהלם מחשך לאורה: ושם
 ה קראו אל-יי עד-אשר נקבצו אליהם תשע האילות ויהיו בשנים
 ה עשר בקשים ועוד מעט וירבו ויהיו עדרים רבים: וארא אחר-יבן

יח-ג ד בת הכהן ע' יובלים מ' י' ס' הישר פרשת מקץ. - דמית'י. השוה ביר פ"ד:
 שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ועוד (שם): כל מה שאירע לזה אירע לזה וכו'. -
 יט ב תשע. אפשר שהכוונה לתשעת השבטים שגלו בשעת החרבן הראשון ונשארו רק
 ג ג': לוי, יהודה ובנימין. לפי החזון הזה עתידים אותם השבטים לחזור. - האילות.
 ד השוה חנוך א' פ"ט ע"ב: שלשה מן-הצאן. - כבשים. בס' חנוך א' צ' ליח משתנים

צוואות השבטים

והנה שנים עשר פרים יונקים מסרה אחת וממנה יצא ים חלב
 וישתו ממנו שנים עשר העדרים ומקנה לאין מספר: ולפר הרביעי
 נדלו קרניו עד-לשמים ותהינה כחומה לעדרים ובין הקרנים
 בתוך צמקה עוד קרן אחת: וארא והנה פר קן-קקר והוא סובב
 אותם שנים עשרה פעמים ויהי לעור לכל-הפרים: וכל-הדברים
 האלה יבאו בעתם באחרית הימים: ואתם בני שמרו את-מצות
 יי וקברו את-לוי ואת-יהודה כי מנעם יקים לכם אשר יציל
 את-כל-הגוים ואת-ישראל: כי מלכותו מלכות עולמים תהי אשר
 לא תסלף: ומלכותי בניכם תאסף בקבת נוצרים אשר תסלף
 עם-קוץ:

ב ודעתי כי אחרי מותי יציקו לכם המצרים ויי יקם את-נקמתכם
 ב ויביא אתכם אל-הארץ אשר דבר לאבותיכם: ואתם תקחו את-
 עצמותי אתכם כי אם-תביאו את-עצמותי שמה והנה יי עמכם
 ג באורה ובליעל יהיה בחשך עם-המצרים: ואתם בעלו את-אסנת
 ד אמכם בדרך אסרתה וקבריה שמה על-יד רחל אמי: ויהי כאשר
 ה דבר קזאת ויפשט את-רגליו וימת בשיבה טובה: ויתאבלו עליו
 ו כל-ישראל וכל-מצרים אבל גדול: ובצאת בני ישראל ממצרים
 ו יעלו אתם את-עצמות יוסף ויקברהו בתברון עם-אבותיו ויהיו
 ימי שני חיו מאה ועשר:

ו לפרים (ע"ש גם על הטלה הלבן). - הרביעי. הפר הרביעי הוא יהודה. יש משערים
 ז שבמקור היה השלישי לוי, אלא שהמעתיק הנוצרי שינה לשם מסרתו להרביעי. - אחר
 פסוק ז יש תוספת נוצרית: וארא והנה נולדה מיהודה בתולה ולה בגד בוץ וממנה
 יצא טלה חמים ולשמאלה כעין הארי וכל החיות התמרמו אליו וינצח אותם הטלה
 ויפיצם וירמסם וישמחו עליו כל-המלאכים והאנשים וכל-הארץ. כמה חוקרים רצו להוציא
 מתוך כתוב זה אילו קטעים מקוריים. למשל, הנבואה על הארי-יהודה (והשוה חנוך א'
 ט צ' ל"ח). - יקום לכם. אף כאן יש הרחבה נוצרית: טלה-ה' אשר יסיר את-
 חטא העולם. -

כ ב-ג את עצמותי. השוה ספור המעשה בשמות רבה כ'. - אפרתה. במקור
 παρά τὸν Ἰαπόδομον והשוה הע' לברא' מ"ח ז': בעוד כברת ארץ לבא אפרתה-
 δ-ה בשיבה טובה. במקור: בשינה טובה. - אבל גדול. קצת נוסחאות מוסיפים: כי גם
 עם המצרים סבל כאבר מהם (=כאחד מאומתם) ויעש להם טובות ויעזר להם בכל
 ו מסעל ובעצה טובה ובכל עבודה. - מאה ועשר. ברא' ג' כ"ו. -

צוואת בנימן הבן השנים עשר ליעקב ובן-רחל

א העתקת דברי בנימן אשר צוה לבניו בהיותו בן-חמש
 ב ועשרים ומאה שנה: וינשק להם ויאמר אליהם כאשר נולד יצחק
 ג לאברהם לזקוניו קרה נולדתי גם-אני ליעקב: ויהי כאשר מתה
 ד רחל אמי בעת לדתה אותי ולא הנה לי חלב ואינן שדי בלבה
 ה אמרה: ורחל היתה אמרי לדתה את-יוסף עקרה שנים עשרה
 ו שנה ותתפלל אלי: ותצם וטהר ומלד אותי: כי אהב יעקב אבי
 את-רחל מאד ויתפלל אשר יראה ממנה שני בנים: ועל-כן קראו
 את-שמי בנימן לאמר בן-ימים:

ב ויהי כאשר באתי מצרומה אל-יוסף ויבירני אחי ויאמר אלי
 ג מה-אמרו לאבי אחרי אשר מקרוני: ואמר לו את-קתנתה טבלו
 ד בדם וישלחה ויאמרו הכרנא הקתנת בקה היא: ויאמר לו יוסף
 ה אכן אחי גלב וגבוני סוסרי קנען בקוקה: ויהי כאשר הלכו לדרךם
 ויפתירו את-קתנתי כמו חנה רעה שגעה בי ותטרפני: וקרה
 ו מקרוני רעיהם לישמעאלים והמה לא דברו קוב באמרם קזאת:
 ז כי בקש [יוסף] להסתיר ממני את-מעשי אחינו ויקרא לאחיו
 ח ויאמר אליהם: אל-תגידו לאבינו את-אשר עשיתם לי ואמרו לו
 כ כאשר ספרתי אנכי לבנימן: וגם מחשבותיכם בלבכם תהינה
 קאלה ולא יגעו הדברים האלה עד-לב אבי:

ג ועתה בני אהבו גם-אתם את-: אלהי השמים והארץ ושמרו
 ב מצותיו ולכו בדרך יוסף האיש הטוב והקדוש: ומחשבותיכם
 ד תהינה לטובה כאשר ודעתם גם-אותי כי כל-איש אשר מחשבותיו
 ה נכחות יראה הכל ישר לבניו: יראו את-: ואהבו את-רעיכם
 ו אים-יבקשו רוחות בליעל להציק לכם בקל-צרה רעה לא ימשלו

א חמש ועשרים ומאה. לפי מדרש תדשא (ברבינו בחיי לשמות) חי קיט שנה. וזו טעות. כי אף אחד מן השבטים לא מת כששנותיו פחות משנות יוסף. וצ"ל קט"ז או קכ"ט. — לזקניו. לפי ס' הישר פ' ויזא היה יעקב בן צ"א בהולידו את יוסף. לפי יובלים י"ט י"ג נולד יעקב בשנת ב' אלפים מ"ו ובנימין בשנת ב' אלפים קמ"ד (שם ל"ב ל"ד). לפי זה היה יעקב בהולידו אותו בן צ"ח שנים. — בן ימים. כך מבאר גם פילון (De mut. nom., ed. Wendland III, 92). ס' הישר בפ' וישלח: כי בארץ הזמין (הדרום) נולד לו. —

ב-ג n כל ספור המעשה שלכאן חדש הוא ושונה לגמרי משאר ספורי יוסף. —

צוואות השבטים

ד בקם כְּאֲשֶׁר וְלֹא מִשְׁלוֹן נָם בְּיוֹסֵף אָחִיו : מִה־רַבּוֹ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר
ה בְּקִשׁוֹ אֶת־נַפְשׁוֹ וַיִּי הַגֵּן עָלָיו כִּי כָל־יִרְאָ וַיִּ אֹהֶב רַעְהוֹ לֹא
ו לַמְשָׁל־בוֹ כִּי וַיִּ בְּעֶזְרוֹ עֲקֹב הָאֵהָבָה אֲשֶׁר אָהַב אֶת־רַעְהוֹ : וַיִּוֹסֶף
ז בְּקִשׁ מֵאֲבִינּוֹ כִּי יִתְפַּלֵּל אֵלָיוּ בְּעַד אָחִיו לְמַעַן לֹא יִחַשֵׁב וַיִּ לָהֶם
ה לָקֶזֶן אֶת אֲשֶׁר עָשׂוֹ לֹ רָע : וְכָבֵדָה קָרָא יַעֲקֹב הַבֵּן יַקִּיר לִי יוֹסֵף
ד נִצְחָתָ אֶת־דַּרְחָמֵי יַעֲקֹב אֲבִיָּהּ : וַיִּחַבְּקֵה־לוֹ וַיִּנְשָׁק־לוֹ בְּשַׁעֲתָיִם :
ב אַתֶּם רְאִיתֶם בְּנֵי אֶת־אֶמְרֵית הָאִישׁ הַטּוֹב יוֹסֵף לְכוּ בְּמִחְשָׁבָה
ג טוֹבָה בְּדַרְכֵי רַחֲמֵי לְמַעַן תִּשְׂאוּ נִם־אַתֶּם זָרֵי תִהְיֶה : כִּי אִישׁ
ד טוֹב לֹא תִחְשַׁבְנָה עֵינָיו כִּי יִרְחֹם עַל־כָּל נֶאֱם חַטָּאִים הֵם : וְאִם
ה נִם־הֵם יִחַרְשׁוּ עָלָיו רָעָה עוֹשֶׂה טוֹב יִנְצַח רָע כִּי אֱלֹהִים מְגֹן לֹ
ז וְאֶת־צַדִּיקִים בְּנַפְשׁוֹ יֵאָהֵב : וְכִי יִתְפָּאֵר לֹא יִתְחַר בּוֹ אִישׁ וְכִי
ה יַעֲשֶׂר לֹא יִקְנֹא בּוֹ גְבוּר כִּי יְהִי יִשְׁבַּחְהוּ אֶת־צְנוּעַ יֵאָהֵב עַל־דַּל
ז יִרְחֹם עַל־חַוְלָה יָחֹם וְאֶת־וַיִּהַלֵּל : לִירְאָ וַיִּ מְגֹן הוּא לְאוֹהֵב
ה אֱלֹהִים יַעֲזֹר לְמַתְעַב עֲלֵיוֹן יוֹכִיחַ וַיִּשִׁיבְהוּ מִדַּרְכּוֹ וְאֲשֶׁר חָסַד רוּחַ
ז טוֹב שְׂפוּךְ עָלָיו אוֹתוֹ יֵאָהֵב בְּנַפְשׁוֹ :
ה וְעַל־כֵּן בְּנֵי אִם מִחְשָׁבוֹתֵיכֶם תִּהְיֶינָה טוֹבוֹת נִם־מְרַעִים
ז יִשְׁלִימוּ לָכֶם וְהוֹלְלִים יִבּוֹשׁוּ מִפְּנֵיכֶם וַיִּשׁוּבוּ לְטוֹב וְאֲנָשֵׁי־בָצֵעַ
ה לֹא רַק יִשׁוּבוּ מִתְאַנְתֶּם כִּי נִם־נָתַן יִתְּנוּ אֶת־חֵילָם לְאֲשֶׁר בִּצְרָה :
ב וְאִם־תַּעֲשׂוּ טוֹב נִם־הַרוּחוֹת הַטְּמָאִים יִגּוּסוּ מִפְּנֵיכֶם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
ג תִּירָא מִכֶּם : כִּי הַמְּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִכְבֵּד אִישׁ מַעֲשִׂים טוֹבִים וְעַל־
ד דַּעְתּוֹ [נְגִינָה] אוֹר נִם־הַחֹשֶׁךְ יִגּוּס מִשָּׁם : כִּי אִם־עֲזוֹת יַעֲנֶה [אִישׁ]
ה לְאִישׁ קָדוֹשׁ וְהִתְנַחֵם כִּי יִחַוְגֵן צַדִּיק אֶת־הַמְּגַדֵּף וַיִּחַרְיֹשׁ : וְאִם
ז יִכְבֵּד אִישׁ בְּצַדִּיק וְהִתְפַּלֵּל [בְּעֶזְרוֹ] הַצַּדִּיק כִּי אִם נִם־לְרַנֵּעַ קָטַ
ה יִדְבַּא עוֹד מִעַט יִשְׁנֹא וְהָרוּ וַיִּוֹפִיעַ כְּאֲשֶׁר הָיָה נִם־יוֹסֵף אָחִיו :
ז יַצֵּר הָאִישׁ הַטּוֹב לֹא נִתֵּן בְּיַד רוּח־חַטָּא־בְּלִיעֵל כִּי מִלְּאֵף
ב הַשְּׁלוֹם יִנְהַל נַפְשׁוֹ : וְלֹא יִבִּישׁ בְּתִאֲנָה עַל־כָּל־דָּבָר מִשְׁחָת וְלֹא

ב סוף פסוק ח' יש תוספת (או הרחבה) נוצרית: ויאמר אליו עוד תקום כך נבואת השמים על סלה ה' ומושיע העולם כי תמים ימסר [בעון] פושעים וחף מפשע [בחטא] אנשי רשע ימות בדם הברית להושיע את הגוים ואת ישראל ולהשמיד בליעל ואת כל משרתיו. -

י צר. השוה צוואת אשר א' ג'. - מלאך השלום. השוה צוואת דן ו' ה'. אשר

ז: וַיִּבְרָהוֹן בְּתַמְדָּתוֹ: לֹא יִתְסַנֵּק בַּמַּעֲנוּגִים אֶת-קְרוֹבוֹ לֹא יַעֲצִיב
 [בְּמַנּוֹ] לֹא יַמְלֵא [מֵאֲבָלִי] תַאֲוָה וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִתּוֹר אַחֲרֵי עֵינָיו
 ד: כִּי יִי חִלְקוֹ: לֹא כְבוֹד אֲנָשִׁים וְקִלּוֹנָם יִטּוּ אֶת-הַיָּצָר הַטּוֹב וְעָרְמָה
 וְכֹזֵב וְרִיב וְרָקָה לֹא יִדַּע כִּי יִי יִשְׁכַּן-בּוֹ וְיֵאִיר אֶת-נַפְשׁוֹ וַיִּחַדְהוּ
 ה: בְּכָל-עֵת: וְלֹא תִהְיֶינָה לַיָּצָר הַטּוֹב שְׂתֵי לְשׁוֹנוֹת בְּרָקָה
 וְקִלְלָה בּוֹז וְכְבוֹד עֲצָב וְשִׂמְחָה שְׂקֵט וְרָגִז שְׂפַת-חֲנֹף וְאֶמֶת עֲנִי
 ו: וְעֹשֶׁר כִּי אִם יִדַּע אַחַת לוֹ בְּכָל זָכָה וְטַהוֹרָה: לֹא שָׁמַע לוֹ
 וְשָׁמַע וּמָרָאָה וּמָרָאָה כִּי כָל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹ יִדְבַר אוֹ יִרְאֶה יִדַּע
 ז: כִּי יִי יִרְאֶה לְנַפְשׁוֹ: וְהוּא אֶת-דַּעְתּוֹ וְטַהַר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִאֲשִׁימָהוּ
 אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְכֵן גַּם-כָּל-מַעֲשֵׂי בְלִיעֵל שְׁנַיִם הֵם וְתָם אֵין בָּהֶם:
 ח: וְעַל-כֵּן הִנְנִי מְצַוְכֶם בְּנֵי נֹסֵי מִפְּנֵי רַעַת בְּלִיעֵל כִּי חָרֵב הוּא
 ט: נוֹתֵן לְכָל-הַשּׂוֹמְעִים אֵלָיו: וְהַחֲרֵב הוּא אִם שָׁבַע רַעוֹת לְרֵאשׁוֹנָה
 י: תַּהַר הַדַּעַת מִבְּלִיעֵל [וְתַלְדָּה] הַרְעָה הָרֵאשׁוֹנָה דָּם הַשְּׂנֵינָה בְּהִלָּה
 יא: הַשְּׂלִישִׁית תּוֹנָה הַרְבִּיעִית גְּלוֹת הַחֲמִישִׁית מַחְסוֹר הַשְּׁשִׁית רַעַשׁ
 יב: הַשְּׁבִיעִית חֲרָבָן: וְעַל-כֵּן נָקַם אֱלֹהִים מִקֵּיִן שָׁבַע נְקָמוֹת כִּי בְּכָל-
 יג: מֵאָה שָׁנָה הֵבִיא יִי עָלָיו מִקָּה אֶחָת: וּבִהְיוֹתוֹ בְּן-מֵאֵתָיִם שָׁנָה
 יד: הִחֵל לְהַעֲנוֹת וּבִתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה נִשְׁמַד בְּיָמָי הַמְּבֹול עַל-דְּבַר
 טו: הַבַּל אָחִיו הַצַּדִּיק בְּשָׁבַע רַעוֹת נִשְׁפַּט קִיִן וְלִמָּד בְּשָׁבָעִים וְשָׁבַע:
 טז: כִּי בָעֶנֶשׁ הַזֶּה יָדִינוּ לְעוֹלָמֵי-עַד כָּל הַדּוֹמִים לְקִיִן בְּקַנְיָת אַחִים
 וּבְשִׁנְאָתָם:
 טז: וְאַתֶּם בְּנֵי נֹסֵי מִפְּנֵי הַרְשָׁע וְהַקְנָאָה וְשִׁנְאָת אַחִים וְדַבְּקוּ
 טז: בַּטּוֹב וּבְאַהֲבָה: כִּי כָל-אֲשֶׁר לוֹ לֵב טָהוֹר בְּאַהֲבָה לֹא יִבִּישׁ אֶל-
 אִשָּׁה לְנֹת עֲמָה כִּי אֵין שְׂמֵץ רַע בְּלִבָּבוֹ כִּי רוּחַ יִי נָחָה עָלָיו:

ו' ו' - ה' חלקו. צוואת לוי ב' י"ב. -

ז: שבע רעות. השוה אבות ה' ח': שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה
 גופי עבירה וכו'. בן-סירא מ' ט'. - הראשונה דם. רצח קין. - שבע נקמות.
 השוה ברא' ד' ט"ו כל הורג קין שבעתים יקם. וכאן נדון קין עצמו לשבע נקמות. -
 מאתים שנה. לפי יובלים ד' ב' היה קין בן ל"ה כשהרג את הבל. - ובתשע
 מאות. לפי יובלים ד' א' נולד קין בשנת ס"ד לבריאת העולם ונהרג בשנת תתק"ל.
 לפי זה חי רק תתס"ו שנה. - בימי המבול. לפי יובלים היה המבול בשנת אלף שיח.
 היינו שצ"ח שנה אחרי מות קין. - ולמך. תפס כאן את למך כהורג קין. השוה ס'
 הישר פ' בראשית. -

שמץ רע. במקור *μισμὸν*. - ח ב

- ג כי כאשר לא תטנף השמש ואם-גם-על-צואה ומיט ורחה ויבשה שניהם והסירה את-ריחם הרע פן גם-לב טהור אם גם ברקש אדמות יתהלך וטהר והוא לא וטנף:
- ט ואחזה והנה גם-מעשים לא-טובים יהיו בקם כאשר דבר חנוך הצדיק כי זנות קרום תזנו ונשמדתם כמעט ותחדשו את-הוללותכם עם-הנשים ומלכות וי לא תשפן ביניכם כי חיש מהר יסירנה: ואולם מקדש וי בחלקכם יהי וגדול יהנה כבוד הבית האחרון מן-הראשון ונקבצו שמה שנים עשר השבטים וכל-הגוים עד-אשר ישלח עליו את-ישועתו ויבא וישקיף עליכם:
- י ויהי כאשר הנה יוסף במצרים ואחמד לראות את-צלמו ואת-דמות סגיו: ועל-ידי תפלת יעקב אבי ראיתיו ביום בקקיין בקל-צלמו כאשר הנה: ויהי כאשר דבר להם קאלה ויאמר אליהם דעו לכם בני כי הנני מת: ואתם וגמלו אמת איש את-קרובו ושמרו את-חקות וי ואת-מצותיו: כי את-אלה אנכי מוריש לכם תחת כל-גמלה וגם-אתם תנחילו אלה לבניכם גמלת עולמים כי בן עשו אברהם ויצחק ויעקב: כי את-כל-אלה נחנו לנו גמלה לאמר שמרו את-מצות וי עד-אשר יגלה וי וישועתו לכל-הגוים:
- ז ואז תראו את-חנוך ואת-לם ואת-שם ואת-אברהם ואת-יצחק ואת-ח יעקב עומדים לימינו בשמחה: ואז נקום גם-אנחנו איש על-שכמו

ב חלקכם. ביר צ"ג: ששני בתי מקדשות עתידין להבנות בחלקו של בנימין. וע' ת"י לברא' מ"ט כ"ז: ובאחסנתיה יתבני בית מקדשא, יומא י"ב א': ומה היה בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. - וגדול יהיה. השוה חגי ב' ט', בית החשמונאים יהא גדול ומפואר וכל י"ב השבטים ישבו על אדמתם. - בסוף פרק זה יש תוספת נוצרית: נביא נולד יחיד והוא יכנס אל המקדש הראשון ושם יחרף ה' ועל עץ ירומם ומסך ההיכל יקרע ורוח ה' תעבור אל הגוים כאשר תתפרץ והיה בצאתו מן שאל ועלה מן הארץ השמימה ואנכי ידעתי מה שפל יהי עלי אדמות ומה מפואר בשמים. -

י הפסוקים ו' - י"א הם אחד המקורות הקדומים ביותר על תחית המתים. השוה את התיאור בחנוך א' (ביחוד פרק צ'). צוואת לוי י"ח ט', יהודה כ"ה ד', דן י"ב. המתים שיקומו לתחיה יכנסו לגן עדן ויאכלו מעץ החיים (לוי י"ח י') וישכנו בירושלים החדשה (דן ה' י"ב). - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: אשר הופיע על האדמה בצלם איש בעני וכל אשר יאמינו בו עלי אדמות יגילו אהו. - לחרפות. ע"פ דניאל י"ב ב'. לפי חנוך א' יקיצו רק הצדיקים לתחיה. - כאן יש תוספת נוצרית: וה' ידין לראשונה את ישראל על רשעתו כי כאשר הופיע אלהים בכשר לא האמינו בו ואז ישפוט את כל הגוים אשר לא האמינו בו כאשר הופיע עלי אדמות והוא יוכיח את ישראל בידי

ט ונשתמנה למלך השמים: וכל-בני-איש יקיצו אלה לכבוד ואלה
 י לתרפות: ואתם בני אם תתהלכו בקדשה במצות יי עוד תשקנו
 אתי לבטח וכל-ישראל יקבע אל-יי:
 יא ולא עוד יקראו לי ואב מורף עקב ממקכם פי אם-עובר
 ב יי מחלק שרף לעושי טוב: ובאחרית הימים יקום מזרעי ידיד
 יי שומע בקולו ועושה רצונו והוא יאיר ברעת מדשה את-כל-
 הגוים והוא באור הרעת על-ישראל יופיע בישועה:
 יב ויהי כאשר בלה את-דבריו ויאמר הנני מצוה אתכם בני
 ב העלו את-עצמותי ממצרים וקברוני בקברון אצל אבותי: וימת
 ג בגמון בשיבה טובה בן-חמש ועשרים ומאה שנה: וישומו אותו
 בקרון: ובאחת ותשעים שנה לבוא בני ישראל מצרימה ויעלו
 הם ואחיהם את-עצמות אבותיהם חרש במלחמת קנען ויקברו
 ד אותם בקברון לרגלי אבותיהם: והמה שבו מארץ קנען וישבו
 במצרים עד-יום עלותם מארץ מצרים:

ט בחירי הגויים כאשר הוכיח את עשיו בידי המדינים אשר פתו את אחיהם עד אשר
 גפלו בזנות ובעבודת אלילים וינזרו מאחרי ה' ויהיו בנים בחוך יראי ה' - לבטח.
 ביווני: ἐν ἑλπίδι=לבטחון, והוא תרגום הע' ללשון וישבו לבטח ביחוד כ"ח כ"ו. -
 יא מחלק טרף. ביווני: ἀδελφὸς τραπεζῆς, בברא' מיט כ"ז נמסר יחלק שלל -
 ב ἀδελφὸν τραπεζῆς. - ידיד ה'. לשון דב' ליג י"ב. - אחר פסוק ב' יש תוספת נוצרית:
 וכזאת יטרף ממנו ויתן לקנסית הגוים ועד קץ עולמים יהיה בכנסיות הגוים ובין שריהם
 כשיר מזמור בפייכל ובספרי הקדש יכתבו מעשהו וגם דברו והוא יהיה בחיר אלהים
 עד עולם ובהם הוא יצא ויבוא כאשר אמר יעקב אבי הוא ימלא מחסור שבטך. -
 הלשון ימלא מחסור נמצא פעמים הרבה באיבנגליון. -
 יב ב מלחמת כנען. אפשר שהיא המלחמה שעליה מסופר באריכות בס' הישר (פ'
 שמות). וע' צוואת זבולון ח' י"ב. גד ח' ה' (ובס'). -